

The Economist-ийн “ДЭЛХИЙ 2016” жилийн дугаарыг монгол хэл дээр гаргалаа

Гүнзгий мэд

MONGOLIAN ECONOMY

2016 ОНЫ 03 САР №05 (107)

mongolianeconomy.mn

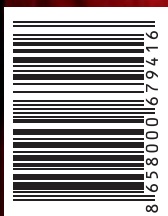
Банк, супермаркет шиг эсвэл
түүнээс ч илүү

Амьдрал ямар байна вэ, эзэгтэй
нар аа?

Улс төрийн соёл

A close-up portrait of Hillary Clinton, looking slightly to the right. She has short, wavy blonde hair and is wearing a red jacket over a black top. She is adorned with a gold necklace and a gold earring.

**Хэрвээ Хиллари Клинтон
Ерөнхийлөгч болвол**

86580001679416

ХӨГЖЛИЙН ГОЛОМТ

Бид нийгмийн хөгжлийн
тулгуур нь байж сайн сайхныг
түгээж ажилладаг

 ГОЛОМТ БАНК
Сайн сайхныг санхүүжүүлнэ

 www.golomtbank.com

МОНГОЛЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЧУУЛГАН

СУРГАМЖ, СОРИЛТ, ШИЙДЭЛ

2016 ОНЫ 3 ДУГААР САРЫН 30-31,
ТӨРИЙН ОРДОН

ЦАХИМ БҮРТГЭЛ

WWW.MEFORUM.MN/REGISTER

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ МЭДЭЭЛЭЛ

БЭБ WWW.MEFORUM.MN
УТАС 11321051

ДЭЛХИЙН ХӨТӨЧ

Бүтэн жилийн турш таны ширээн дээр

“Mongolian Economy” сэтгүүл “The Economist” сэтгүүлийн жилийн
“The World in 2016” дугаарыг тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд монгол хэлээр гаргаад байна.

Дэлхий 2016: Энэ оныг гурван үгээр дүгнэж болох.

ЗОВЛОН ЗҮДГҮҮР, ЭМЭГТЭЙЧҮҮД болон ЯЛАЛТ.

Энэ удаагийн дугаарт Энэтхэгийн Ерөнхий сайд Нарендра Модиг зэрэг нөлөө бүхий улстөрчдөөс гадна тусгай бүлэгт Канадийн зохиолч, Америкийн чиг хандлага ажиглагч, Израилийн шинэлэг загвар зохион бүтээгч болон Австралийн алдартай зурхайч гэх мэтийн хүмүүс хувь нэмрээ оруулжээ. Тус сэтгүүлд дэвшүүлэн тавьсан таамаг төлөвийн 90 хувь нь биелдгээрээ давуу талтай гэдгийг үг сэтгүүлийн эрхлэгч Даниел Франклин онцлон тэмдэглэсэн. Тийм учраас сэтгүүлийн байнгын уншигчид жил бүр эргэн ирдэг. Бид Монголын уншигчдыг ч энэ эгнээнд элсүүлж чадсандаа баяртай байна. Та бүхэн таалан уншина уу.

Үнэ: 40.000₮

Утас: 7011 5477, 7011 5476, 88006228, 94092904

Зул, амьдрал хоёр асах, бадамлах, бөхөх шинжээр ижилсдэг бол эмэгтэй хүн амьдрал, байгаль хоёрыг сүвлэж чимдэг.

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ ЭРХЛЭГЧ:

Д.Бэхбаяр

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ,

ОРЛОГЧ ЭРХЛЭГЧ:

И.Отгонжаргал

АНГЛИ ХЭЛНИЙ РЕДАКТОР:

О.Түвшин

СЭТГҮҮЛЧИД:

Б.Үүрийнтуяа

Б.Энхцэцэг

Г.Орхон

Ц.Элбэгсайхан

ОРЧУУЛАГЧ:

Б.Энхмөнх

ДИЗАЙНЕР:

Ш.Оюундарь

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:

Д.Баранжанав

Хаяг: Улаанбаатар, Чингэлтэй дүүрэг, I хороо, Экспресс таурь. 1101 тоот

Вэб: www.mongolianeconomy.mn

И-мэйл: info@mongolianeconomy.mn

Утас: 976-7011 5476

Борлуулах цэгүүд:

“Интер ном”

“Цэцэг төв”

“Минж плаза”

“Алтантүлхүүр” номын дэлгүүр

“Номин” супермаркетийн бүх салбар

“Макс” супермаркетийн бүх салбар

“Фреско” супермаркет

BTSI супермаркет

“Аз орчлон” номын дэлгүүр

“Билэг” их дэлгүүрийн номын тасаг

“Гранд Плаза” дахь супермаркет

“Мир” номын дэлгүүрийн:

“Grand plaza”

“Metro mall”

“Sky” супермаркет

“Улаанбаатар” их дэлгүүр

“Max mall” дахь салбарууд

Эдийн засаг

8 Дотоодын нууц бүтээгдэхүүн

Сүүдрийн эдийн засаг томрохын хэрээр бодит эдийн засаг өсөлтгүй, бүтээмжгүй болж харагддаг

9 Банк, супермаркет шиг эсвэл түүнээс ч илүү

Он гарсаар өдийг хүртэлх хугацааг харвал, нийт 70 орчим мянган хүн тус төвөөр үйлчлүүлээд байна

11 “Хог” эдийн засагт хэрэг болох уу эсвэл хорлох уу

“Мазаалай” магадгүй төсвийн аврал. Гагцхүү үр дүнг нь хэрхэн мэдрэх бол

12 Супер байхаа болоход

Мөчлөгийн сэргэлт 2017-2018 оноос эхлэх магадлалтай

14 Видео тоглоом, виз болон унтууцал

Дийлэнх хүмүүсийн хувьд видео тоглоом нь хобби байдаг боловч цөөн тооны шилдэг тоглогчдын хувьд энэ нь ажил мэргэжил байдаг аж.

16 Оскароос олж харахыг хүсээгүй төрөлжилт

Энэ жилийн Оскарын шагнал гардуулах ёслолын “мода” үг нь төрөлжилт байлаа.

Эмэгтэйчүүд

20 Амьдрал ямар байна вэ, эзэгтэй нар аа?

Өдрийн сурвалжлага булангийн үзэг энэ удаад эзэгтэй нарын амьдрал руу өнгийлөө.

23 Шинжлэх ухаанд эмэгтэйчүүд

Ерөнхийд нь авч үзвэл жендерийн тэгш байдлын “жинлүүрийн зөрүү” 10 жилийн өмнөхтэй харьцуулахад дөрвөн хувиар ойртжээ.

24 Томруулдаг шил

Монголын эмэгтэйчүүд өнөөдөр “ачаатай тэмээ” мэт ажиллаж байна. Энэ үгийг уншигч та олонтаа дуулсан биз

26 Ачааг нь тэнцүүлчихвэл

Нийгмийн хамгийн торгон нэгж болох өрхийн гол ачааг бүсгүйчүүд үүрч яваа ч гэр бүлийн хүчирхийлэл буурахгүй байгаа нь харамсалтай.

Хэрвээ ингэвэл яах вэ

30 Хэрвээ Хиллари Клинтон Ерөнхийлөгч болвол

Тэрбээр үндэсний аюулгүй байдлын хувьд барууны үзэл баримтлал руу хазайж, эдийн засгийн хувьд зүүний чигийг барьсаар сонгуульд яллаа.

32 Ангараг, Сугарын алслал

Эрчүүд Ангарагаас, эмэгтэйчүүд Сугараас.

Улс төр

34 Улс төрийн соёл

Улс төрийн соёлгүй байдал, улс төрийн соёлтой хүн эсхүл улс төрч гэсэн яриа хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хүмүүсийн харилцан ярианд байнга дуудах болжээ.

Үзэл бодол

36 Тулгын гурван чулууны загвар

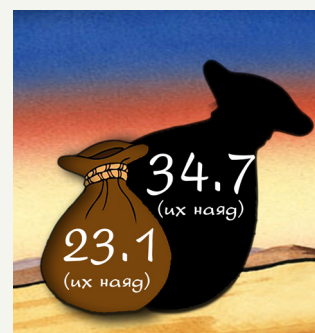
Нийгэм өөрөө маш олон талт харилцаатай, оролцогчтой, харилцан хамаарал ихтэй тийм тогтолцоо юм.

40 Жинхэнэ мега төслүүд

Сүүлийн үед манай зарим улс төрч, эдийн засагчид мега төсөл гэж их ярих, бичих боллоо.

42 Дижитал эдийн засгийн парадигм

XX зууны сүүлчийн улиралд хүн төрөлхтний нэг том нээлт нь амьдрах гео-орон зайгаа цоо шинээр “тэлсэн” явдал юм.

Дотоодын нууц бүтээгдэхүүн

Хуулийн өршөөлд нийгмийн даатгалын шимтгэл болон улсын тэмдэгтийн хураамжийг чөлөөлөөгүй тул ил болж буй цалингийн сантай холбоотой 15.6 тэрбум төгрөгийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төсөвт төвлөрсөн байна, хуудас 8

Амьдрал ямар байна вэ, эзэгтэй нар аа?

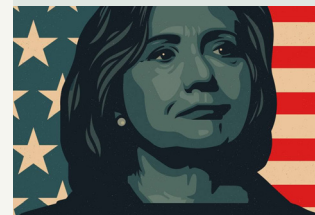
“Шонхор” захын Лянхуацэцэг

Тэрбээр “Хучит Шонхор” зах дээр таван жил ажиллаж байгаа бөгөөд түүнээс олон жил хөлдүү мах эвдэж, хүйтэн зоорьтой ноцолдож буй бүсгүй цэцэг энд цөөнгүй, хуудас 20

Ачааг нь тэнцүүлчихвэл

Эмэгтэй, эрэгтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлт хийгээд, нийгэм дэх тэдний оролцоо, ачааг нь тэнцүүлэх шаардлага байгаа бөгөөд тэгш бус байдлыг илтгэх судалгаануудын дүн үүнд хүч өгч байна, хуудас 26

Хэрвээ Хиллари Клинтон Ерөнхийлөгч болвол

Тэрбээр үндэсний аюулгүй байдлын хувьд барууны үзэл баримтлал руу хазайж, эдийн засгийн хувьд зүүний чигийг барьсаар сонгуульд яллаа. Харин одоо түүний арга барилын үр дагавар нь гарч ирэх нь, хуудас 30

МОНГОЛД

Эрчим хүч

Тавантолгой цахилгаан станц төслийн хөрөнгө оруулагчаар Японы “Марубени” корпораци шалгарсныг Эрчим хүчний яам энэ сарын 1-нд нийтэд мэдээллээ. Дэлхийд нэр хүнд бүхий бие даан эрчим хүч үйлдвэрлэгч 10 компани төсөлд оролцох сонирхлоо илэрхийлж нэр бүхий дөрвөн компанид Техникийн болон Арилжааны ажлын даалгавар хүргүүлсэн аж. Хөрөнгө оруулагчийг сонгон шалгаруулах явцад олон улсын аудитын “Делоитт Онч” компани хөндлөнгийн хяналт тавьж ажиллажээ. “Марубени” корпораци нь дэлхийн 22 оронд нийт 34870 МВт суурилагдсан хүчин чадал бүхий цахилгаан станцыг эзэмших, ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулдаг дэлхийн томоохон эрчим хүч үйлдвэрлэгч компани юм байна.

“Өрсөлдөөн”

Интернэтийн үйлчилгээг ижил үнэ тарифаар хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлж, орон нутгийн иргэдийн мэдээлэл авах эрхийг хангах талаар холбогдох арга хэмжээ авч, энэ сарын 15-ны дотор хэрэгжүүлж эхлэхийг МТШХХ-ны газрын дарга Ц.Жадамбаа, “Мэдээлэл холбооны сүлжээ” ХХК-ийн гүйцэтгэх захирал П.Маргад-Эрдэнэ нарт даалгалаа. Интернэтийн сүлжээг дагаад хөдөө аж ахуйн бирж ажиллана, ноос ноолуур, махны үнэ гэхчлэн зах зээлийн мэдээлэл, цахим засаглалын үйлчилгээ авах зэрэг иргэдэд олон талын ач холбогдолтой, “хөдөөгийн хөгжлийг хотынхтой ойртуулах боломж

олгох том асуудал” гэдгийг Ерөнхий сайд онцолжээ. Улаанбаатарт үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллага, өрх 1mbps интернэтийг 13 мянган төгрөгөөр ашиглаж байхад орон нутгийн иргэд 55 мянга, байгууллагууд 75 мянган төгрөгөөр худалдан авч байна. Орон нутгийн иргэд нийслэлийн иргэдээс 4-5 дахин бага хурдтай интернэтийг 4-5 дахин илүү үнээр хэрэглэж байгаа юм. Улаанбаатар хотод интернэт хэрэглээний 84 хувь нь төвлөрч байна.

Өр

Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг хоёрдугаар сарын 29-нд ОХУ-аас Монгол Улсад суух Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Искандер Кубарович Азизовыг хүлээн авч уулзан ОХУ-д төлөх их өрийн үлдэгдлийг барагдуулсан тухай баримтыг гардууллаа. Ерөнхий сайд “Энэ нь хоёр улсын харилцаанд тэмдэглэгдэн үлдэх түүхэн өдөр юм. Энэ өрийг барагдуулснаар хоёр улсын хувьд цаашдаа эдийн засгийн олон боломж нээгдэж байгаа гэдэгт итгэлтэй байна” хэмжээ. Их өрийн үлдэгдлийг хоёрдугаар сард багтааж төлөх үүрэг хүлээсний дагуу Монгол банкны 3.8 сая ам.долларыг Сангийн яам, Монгол банкнаас ОХУ-д шилжүүлжээ. ОХУ-ын Элчин сайд Искандер Кубарович Азизов “Хуучин ЗХУ, одоогийн ОХУ-ын өмнө Монгол Улсаас урьд нь хүлээсэн бүх санхүүгийн үүрэг эцэслэгдэж байна. Ингэснээр хоёр талд зээл санхүүгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх шинэ боломж үүсч байна” гээд Монгол Улс олон улсын

санхүүгийн зах зээлд гарах шинэ боломж нээгдэж байна гэдгийг онцолсон байна.

Уул уурхай

Хонконгийн хөрөнгийн бирж дээр арилжаалагддаг Mongolian Mining Corporation компанийн нэгж хувьцаа 0.05 хонконг доллар (0.01 ам.доллар)-ын үнээр арилжигдаж байна (гуравдугаар сарын 3-ны байдлаар). Уг ханш хоёрдугаар сарын сарын 22-ноос хойш тогтвортой байгаа бөгөөд өнгөрсөн нэгдүгээр сарын 28-нд нэгж хувьцаа 0.03 хонконг доллар хүрч унаснаас хойш бага зэрэг сэргээд буй нь энэ юм. Одоогоос таван жилийн өмнө тус компанийн хувьцаа нэгж бүр нь 6.92 хонконг доллараар зарагдаж байсан бол өнгөрсөн оны нэгдүгээр сард 0.35 хонконг доллар болоод байсан юм. Өнөөдөр тус компанийн зах зээлийн нийт үнэлгээ 435 сая орчим хонконг доллар (55.9 сая ам.доллар) байгаа бөгөөд жилийн өгөөж нь -86.57 хувь байна.

Гадаад харилцаа

Швейцарийн Женев хотноо хуралдаж буй НҮБ-ын Хүний эрхийн Зөвлөлийн ээлжит 31 дүгээр чуулганы үеэр Польшийн Гадаад хэргийн сайд Ващжуковски уулзалтын үеэр тус улсын Засгийн газар Улаанбаатар хотноо Элчин сайдын яамаа нээхээр шийдвэрлэсэн тухай Сайд Л.Пүрэвсүрэнд албан ёсоор мэдэгджээ. Монгол Улсын Гадаад хэргийн сайд Л.Пүрэвсүрэн Бүгд Найрамдах Польш Улсын Гадаад хэргийн сайд Витольд Ващжуковскитай НҮБ-ын Женев дэх төвийн байранд энэ сарын 2-ны өдөр уулзалт хийсэн юм. Уулзалтаар гадаад хэргийн сайд нар хоёр орны харилцаа, хамтын ажиллагаа болон олон улс, бүс нутгийн харилцан сонирхсон асуудлаар ярилцаж,

санал солилцсон байна. Мөн уулзалтын үеэр энэ онд Улаанбаатар хотноо зохион байгуулах АСЕМ-ын Дээд түвшний 11 дэх удаагийн уулзалтад Польшийн Ерөнхий сайд тэргүүтэй төлөөлөгчид оролцох болсныг мөн дуулгажээ.

Сэтгүүл зүй

Нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар, Монголын сэтгүүлчдийн нэгдсэн эвлэл хамтран “Ил тод, нээлттэй Улаанбаатар- 1000 сэтгүүлчийн форум”-ыг энэ сарын 4-нд зохион байгууллаа. Форумын үеэр сэтгүүлчид Улаанбаатар хотын удирдлагуудаас асуулт асуусан юм. Түүнчлэн НИТХ-ын дарга Д.Баттулга болон Засаг Даргын орлогч нар өнгөрсөн хугацаанд хийж гүйцэтгэсэн ажлаа товч тайлагналаа. Өнгөрсөн дөрвөн жилийн хугацаанд нийт 263 км авто замыг сэргээн засварлаж, шинээр барьсан. Мөн 323 урт метр гүүрийн ажил хийсэн байна. Иргэдийн жижиг дунд үйлдвэрлэл, бизнесийг дэмжих зорилгоор 15 тэрбум төгрөг төсөвлөж нийслэлийн хороо бүрт 100 сая төгрөгийн сан бүхий хоршоо байгуулах замаар 13 тэрбум төгрөгийн зээл олгожээ. Зээлийн эргэн төлөлт 95-100 хувьтай байгаа аж. Гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийн хүрээнд 24 орон сууцны хороолол баригдаж байгаа бол АХБ-тай хамтран Сэлбэ, Баянхошуу дэд төв байгуулах ажил эхэлсэн, Засгийн газрын өрийн таазтай холбоотой асуудлаар 47 сая ам.долларын санхүүжилт шийдэгдэхгүй байгаа зэрэг мэдээллийг солилцлоо. Нийслэлийн Засаг Даргын мөрийн хөтөлбөр 84 хувийн биелэлттэй байгаа аж. ▶

ДЭЛХИЙ ДАХИНД

Хойд Солонгос

НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөл БНАСАУ-ын эсрэг нэмэлт хориг арга хэмжээ авах талаар санал өгсөнөөс хэдхэн цагийн дараа Хойд Солонгосын зэвсэгт хүчин Японы тэнгис рүү ойрын зайн пуужин харвалаа. Саяхан Хойд Солонгос улс дөрөв дэх цөмийн туршилтаа хийсэн төдийгүй холын зайн тусгалт пуужинг хөөргөсөн нь нэмэлт хориг арга хэмжээ авах шалтгаан болсон аж. АНУ болон БНХАУ хэлэлцээр хийснээс долоон долоо хоногийн дараа шинэ хориг арга хэмжээг авах шийдвэр гарсан бөгөөд үүнд зааснаар Хойд Солонгос улсад орч, мөн гарч буй бүх чингэлэгт нягт шалгалт хийхээр болжээ. Түүнээс гадна тус улсын 16 хүн болон 12 байгууллагыг хар дансанд тэмдэглэсэн байна. Ким Жон Ун тус улс тушаал гарсан даруйд цөмийн зэвсгийг хэрэглэх боломжтой байх ёстой гэж зарлигдсан ба зэвсэгт хүчний зохион байгуулалтыг шинэчилж гэнэтийн халдлага үйлдэх чадвартай байхаар зохион байгуулж байна хэмээн Өмнөд Солонгосын Ёнхап мэдээллийн агентлаг мэдээллээ.

Дэлхийн хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ

Үнэ нь унаж буй түүхий эдийн улмаас энэ оны эхээр дэлхийн хүнсний

бүтээгдэхүүний үнэ сүүлийн долоон жилийнхээ доод хэмжээнд хүрснийг НҮБ-ын Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллагын хүнсний үнийн индекс харууллаа. Нэгдүгээр сард тус индексийн дундаж 150.4 оноо байсан нь өмнөх оны мөн үеэс 16 хувиар буурсан үзүүлэлт бөгөөд 2009 оны дөрөвдүгээр сараас хойшхи хамгийн доогуур үзүүлэлт юм. Тус индекс таван гол бүтээгдэхүүний олон улсын зах зээл дээрх үнийг дагадаг. Үүнд тариа, ургамлын тос, сүү, мах болон элсэн чихэр ордог. Элсэн чихэр хамгийн их бууралтыг үзүүлсэн бөгөөд арванхоёрдугаар сараас 4.1 хувиар унажээ. Тус уналт элсэн чихрийн дэлхийн хамгийн том үйлдвэрлэгч болон экспортлогч Бразилийн газар тариалангийн нөхцөл байдал сайжирсантай холбоотой аж. Хоёр дахь том уналт сүүний төрлийн бүтээгдэхүүнүүдэд байсан бөгөөд үүний шалтгаан нь ЕХ болон Шинэ Зеланд дахь нийлүүлэлт нэмэгдэж, мөн дэлхийн импортын эрэлт буурсантай холбоотой аж. Хүнс, хөдөө аж ахуйн тайланд “Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний хэт нийлүүлэлт, удааширч буй дэлхийн эдийн засаг болон чангарч буй ам.доллар уналтад нөлөөлсөн” гэж тайлбарлажээ.

АНУ-ын ерөнхийлөгчийн сунгаа

Гуравдугаар сарын 1-нд АНУ-ын хэд хэдэн мужид намын сунгаанууд явагдсан ба тус өдрийг “супер Мягмар гариг” хэмээн нэрлэж байна. Хилари Клинтон долоон мужид ялалт

байгуулж 1,052 төлөөлөгчийн саналыг авч өөрийн намын өрсөлдөгч Берни Сандерсийн дөрвөн муж, 427 төлөөлөгчийн саналаас илүү байгаа нь Ардчилсан намаас ялж гарч ирэх хамгийн өндөр магадлалтайг илтгэж буй. Ардчилсан намаас ерөнхийлөгчийн сонгуульд өрсөлдөхийн тулд нийт 2,383 төлөөлөгчийн санал хэрэгтэй юм.

Харин Бүгд Найрамдах намын Мягмар гаригт болсон 11 сунгааны долоод Доналд Трамп ялалт байгуулснаар тэргүүлж буй бөгөөд нийт 319 төлөөлөгчийн саналыг цуглуулж чаджээ. Одоогоор хоёрдугаар байранд Техас мужын сенат Тед Круз явж байгаа ба Мягмар гаригийн сунгаанд гурван мужид ялалт байгуулж 226 төлөөлөгчийн саналыг авсан байна. Флорида мужийн сенат Марко Рубио ердөө нэг мужид ялалт байгуулж нийт 110 төлөөлөгчдийн саналтай болсон байна. Бүгд Найрамдах намаас ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшихийн тулд нийт 1,237 төлөөлөгчдийн санал хэрэгтэй.

Хятад дахь томоохон цомхотгол

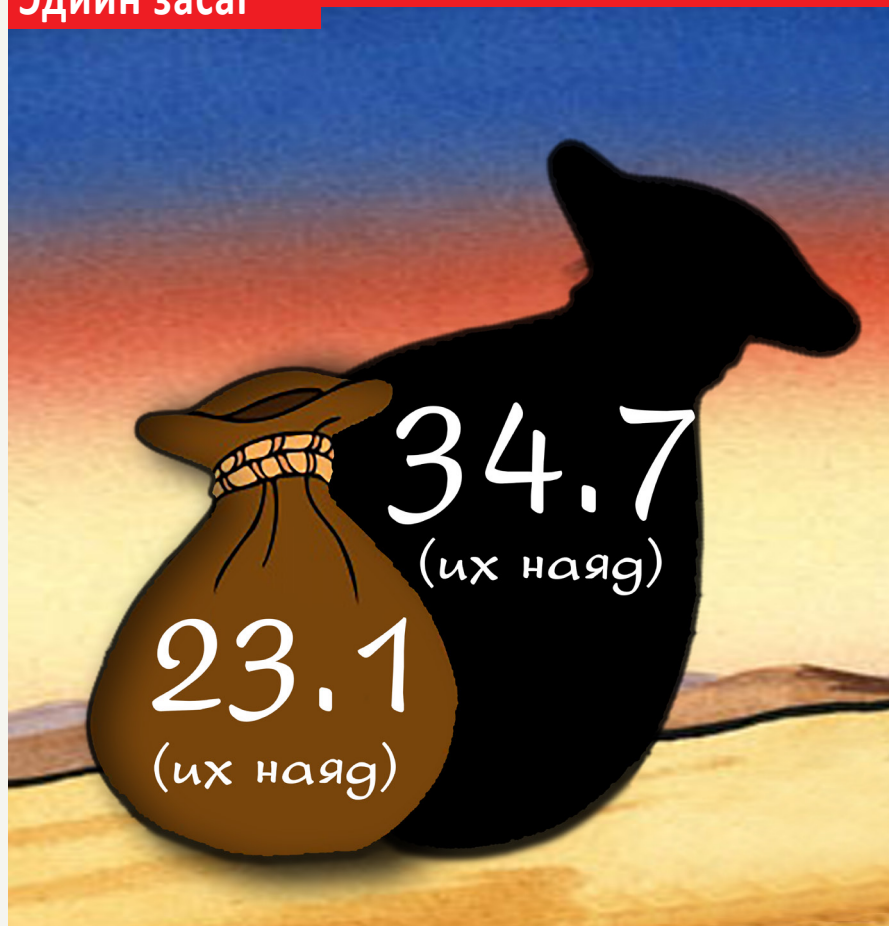
БНХАУ-ын албаныхан нүүрс болон гангийн үйлдвэрлэлийн салбарын ойролцоогоор 1,8 сая ажилтныг ирэх жил цомхотгох төлөвлөгөөтэй байгааг мэдэгджээ. Ойролцоогоор 150 тэрбум юань зөвхөн энэхүү цомхотголд зарцуулагдах аж. Уг арга хэмжээг саарч буй эдийн засагт бүтцийн өөрчлөлт хийхийн тулд авч буй өргөн хүрээний

санаачилга хэмээж байна. Хүнд үйлдвэрлэлийн салбарт хэт их хөрөнгө оруулалт хийсэн нь нийлүүлэлтийн илүүдэлд хүргэж, улмаар үйлдвэрүүд бүтээгдэхүүний үнэ танаж, бараа бүтээгдэхүүнүүд хэт ихээр гарахад хүргэжээ. Зарим улсын компаниуд алдагдалтай ажиллаж байгаа бөгөөд Засгийн газар нь дампуурал болон ажилгүйдэлд санаа зовнисондоо компаниудад татаас олгож байгаа аж. Ирэх 2-3 жилийн хугацаанд Хятад нийтдээ 5-6 сая төрийн ажилчдыг цомхотгохоор эхэж байна.

Энэтхэгийн батлан хамгаалах

Энэтхэг улсад одооноос арми, флот болон агаарын хүчинд эмэгтэйчүүд хүчин зүтгэх эрхтэй болсныг мэдэгдлээ. Энэ нь уламжлалт эцгийн ёст нийгмийн хувьд тун ач холбогдол бүхий алхам бөгөөд тус улсыг эмэгтэйчүүдэд тулалдах эрх олгож буй цөөн хэдэн улсын тоонд оруулж буй юм. Хэдийгээр Энэтхэгийн батлан хамгаалах 1992 оноос эхлэн эмэгтэйчүүдийг тодорхой албан тушаалд сонгож эхэлсэн ч өнөөдрийн байдлаар ердөө нийт цэргийн албаныхны 2.5 хувь буюу 1 сая гаруй нь эмэгтэйчүүд байгаа бөгөөд дийлэнх нь байлдааны үүргээс бусад буюу зохион байгуулагч, мэдээллийн ажилтан эсвэл эрүүл мэндийн ажилтнаар ажиллаж байна. Эмэгтэйчүүдийн эрхийн төлөө тэмцэгчид уг алхамыг сайшаасан ч цэрэг болон нийгэм дэх жендэрийн тэгш байдал одоо ч хангалтгүй багаа бөгөөд удаашралтай байна хэмээжээ. ■

Сүүдрийн эдийн засаг

Дотоодын нууц бүтээгдэхүүн

Ц.ЭЛБЭГСАЙХАН

Монгол Улсын төсвөөс тав дахин их нуугдмал хөрөнгө орлого ил болсныг Сангийн сайд Б.Болор олон нийтэд мэдээлсэн. Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хууль 2015 оны наймдугаар сарын 7-ноос өнгөрсөн сарын 20 хүртэл хугацаанд хэрэгжсэний үр дүнд 34.7 их наяд төгрөгийн нуун дарсан орлого, хөрөнгөтэйгөө аж ахуйн нэгжүүд төрд тайлагнасан байна.

Үүнээс 8.3 их наяд (урьдчилсан тооцоолол) нь Улсын төсөвт татвар болон шингэж сургууль цэцэрлэгт хөрөнгө оруулалт болох юм уу, цалин тэтгэвэрт зарцуулах байв. Хэрвээ төр төмөр нүүрээ үзүүлж бүгдийнх нь халаасыг тэмтрэн байж энэ их

хөрөнгийг илчилсэн бол (хэдийгээр бүрэн боломжгүй ч гэсэн) Монголын Улсын бүтэн жилийн төсвийг зовлонгүй бүрдүүлнэ. Үүгээр юу бүтээн байгуулж болох тухай ярилгүйгээр зөвхөн тэтгэвэр олгоход зарцуулна гэж тооцоход долоон жил хүрэлцэнэ. Ядаж л өнөөх хүн бүрийн сэтгэл нь зовниж, итгэл нь алдарч байгаа Чингис, Самурай бондын өрийг төлөхөд айх зүйлгүй болох байв. Ингээд бодохоор татварын орлого - төсвийн хөрөнгөнөөс хумслагч, шударгаар татвар төлөхөөс зугтагч нар өөр хоорондоо ямар ч ялгаагүй ажээ.

Гэхдээ хууль батлагдаагүй бол энэ их хөрөнгө мөнгө ил болохгүй байсан гэдэг маргаангүй үнэн. Хэрэв ил болгож

чадалгүй чигээрээ цааш явсан бол илүү олон уршигт үр дагаврыг дагуулна.

Дэлхийн улс орнуудын далд эдийн засгийн хэмжээг тодорхойлсон судалгааг Фрайдрих Шнейдер 2004 онд хийсэн бөгөөд энэ судалгаагаар Монгол Улс дахь сүүдрийн эдийн засаг ДНБ-ий 23 хувьтай тэнцэж байжээ. Харин 2012 онд энэ тоо 35 орчим хувь болж өссөн гэсэн судалгааг Төв банкнаас хийсэн байдаг. Энэ л шалтгааны улмаас далд байгаа хөрөнгийг ил болгох тухай асуудал хөндөгдөж эхэлсэн. Дээрх тооцоололд үндэслэж Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хууль хэрэгжсэнээр найм орчим их наяд төгрөгийн хөрөнгө орлого ил болно гэж хүлээж байв. Гэтэл үр дүн нь Монгол Улсын ДНБ-ий 150 хувьтай тэнцэж ирэх нь тэр. Сүүдрийн эдийн засаг өсөхийн хэрээр албан ёсны статистик мэдээлэл үнэн бодитой байж чаддаггүй. Өнөөдрийг хүртэл итгэж байсан ажилгүйдэл, ажиллах хүч, орлого, хэрэглээ гээд статистикийн бүх тоонууд худал болж хувирав. Энэ нь төрийн бодлого зохицуулалт үр дүнгүй болдог гэх шүүмжлэл яагаад бий болдогийн ч тайлбар болно. Сүүдрийн эдийн засаг томрохын хэрээр бодит эдийн засаг өсөлтгүй, бүтээмжгүй болж харагддаг. Албан ёсны эдийн засагтай харьцуулахад илүү өрсөлдөөнтэй бөгөөд үр ашигтай байдаг тул бүх бизнес далд явагдах болж хөдөлмөрлөх хүч ч сүүдрийн эдийн засагт ажиллах сонирхолтой болдог байна. Ажил орлогогүй, нэн ядуу бүлэгт хамрагдаж төрөөс олон янзын халамж хүртдэг улс ямар ч бүртгэлгүйгээр нийгмийн даатгал, эрүүл мэндийн даатгал болон бусад татвар шимтгэл төлөлгүй хөдөлмөр эрхэлж байдаг гэсэн үг. Гэтэл сүүдрээс олж буй орлого нь тэдний амжиргаанд бодитой дэмжлэг болно. Яг ийм арга замаар сүүдрийн эдийн засагт бий болсон орлогын гуравны хоёр нь тэр даруй албан ёсны эдийн засагт зарцуулагдаж нийт эдийн засгийн өсөлтийг дэмждэг. 1960-1984 онд Англи улсын хэрэглээний зарцуулалтыг ялангуяа удаан хэрэглэгддэг бараа худалдан авалтыг сүүдэрт бий болсон орлого эрс нэмэгдүүлсэн аж. Энэ үүднээс тайлбарлахад түүнд сайн тал бас бий. Гэхдээ тодорхой хэмжээнд байх нь зохистой юм.

Мэдэж байгаачлан сүүдрийн эдийн засаг татварт хамрагддаггүй тул татварын орлого байх ёстой хэмжээнээс

► буурдаг. Татварын бааз суурь ийнхүү бодит бус байвал Засгийн газар татварын хувийг нэмэх замаар хариу арга хэмжээ авч болох бөгөөд энэ нь татвар төлөгчдийг улам бүр орлогоо нуун дарах сонирхлыг өсгөж улмаар төсвийн орлогыг бууруулна. Ийм маягаар цикл бий болж сүүдэр улам томорсоор байх болно. Түүнчлэн далд эдийн засгийн үйл ажиллагаанууд нь ихэнх тохиолдолд бэлэн мөнгөөр хийгддэг. Тиймээс сүүдрийн эдийн засаг өсөхийн хэрээр бэлэн мөнгөний хэрэгцээ нэмэгддэг байна.

Гэхдээ сүүдрийн эдийн засгийн өсөлтийг удирдаж буй гол хүчин зүйлс нь татварын дарамт, нийгмийн хамгааллын төлбөрүүд болон улсын зохицуулах журамлах үйл ажиллагаа. Татварын түвшин харьцангуй доогуур, цөөн тооны албан ёсны сайн зохицуулагдсан хууль журамтай орнуудад сүүдрийн эдийн засгийн хэмжээ бага байдаг байна. Засгийн газар сүүдрийн эдийн засгийг хянахын тулд хууль тогтоол гаргаж чадна. Татварын түвшин өндөр, бага хэмжээний сүүдрийн эдийн засагтай улсын хувьд хууль журмыг сайн даган мөрдсөний үр дүнд татварын түвшинг бууруулж чадаж байна гэдгийг зарим судалгаа нотолдог байна. Үүнд цөөн тооны хууль журам, түүнийг тогтвортой мөрдөх болон хээл хахуулийн газар авалт бага байгаа зэрэг хүчин зүйлс нөлөөлжээ.

Тэгэхээр, хууль цагаа олж батлагдаж, Монголчууд бодит байдалд хэдий хэр баялагтайгаа мэдэж авлаа. Үр дүнд нь ирэх жилүүдэд тэр баялгийн зохих ёсны хувь бүтээлцэх ёстой хөгжлийнхөө хөрөнгө оруулалт болох боломж нээгдэж байна. Гэхдээ энэ нь зөвхөн ил болсон хэсэг нь бөгөөд үүний цаана ил болж чадаагүй, ил болгохыг хүсээгүй хэсэг ч бий. Тухайлбал, хууль хэрэгжиж дууссан хоёрдугаар сарын 20-ны өдрийн 17:00-00:00 цагийн хооронд цахим программ ажиллаагүй. Энэ хугацаанд амжиж мэдүүлгээ өгч чадаагүй олон компани, иргэн гомдлоо илэрхийлж Гааль, татварын ерөнхий газар (ГТЕГ)-ын цахим хуудсанд ханджээ. (Сервер унасан шалтгаан нь сүүлийн өдөр олон компани зэрэг хандсанаас болсон аж).

Гэхдээ хоосонгүй. Хуулийн өршөөлд нийгмийн даатгалын шимтгэл болон улсын тэмдэгтийн хураамжийг чөлөөлөөгүй тул ил болж буй цалингийн сантай холбоотой 15.6 тэрбум төгрөгийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төсөвт төвлөрсөн байна. ■

Төрийн үйлчилгээ

Банк, супермаркет шиг эсвэл түүнээс ч илүү

Б.ЭНХЦЭЦГ

Цагаан сар өнгөрөөд нэг долоо хоног болж байлаа. Бямба гаригийн өглөө дуг нойрондоо дугжирч байтал утас хангинаж, Баянгол дүүргийн татварын хэлтсээс “Болдбаатарын Энхцэцэг мөн үү” гэв. Хан-Уул дүүргийн уугуул иргэн миний бие анх удаа орон сууц худалдан авсан тул татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлтөд хамрагдах эрх үүсч, зохих материалаа бүрдүүлэн өгсөн билээ. Гэтэл материал минь эндүүргдэж Хан-Уулд биш Баянгол дүүрэгт эзлэрч явааг тус дүүргийн мэргэжилтнээс сонсоод гайхах, уурлах зэрэгцэж, орноосоо огил харайн босож, хувцаслав.

Дүүрэг харгалзалгүй үйлчилж буй Дүнжингарав “овогтой” Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвд материалаа аваачиж өгсөн учир тус төвийн лавлах дугаар луу залган өндөр дуугаар ууртайхан учраа тайлбарлав. Төдөлгүй үйлчилгээ үзүүлсэн мөнөөх татварын байцаагч х.Норжмаа гэх бүсгүй над руу залгаж учир явдлыг асуулаа. Ингээд би ч байцаагчийг энэ асуудлын учрыг олохыг шаардаж, хэрвээ энэ хэргээс болж би татварын хөнгөлөлтөө авч чадахгүйд хүрвэл гомдол мэдүүлж, хариуцлага тооцуулна гэсээр утсаа шидлээ. Хоёр дахь дуудлага мөн л өнөөх Норжмаа. Тэрбээр та өөрөө биш ч өөр хүнээр материалаа Баянгол дүүргийн татварын хэлтсээс манай төвд авчраад өгөөч тэгэх үү? Тэгэхгүй бол татварын буцаалтын материал авах хугацаа дуусах дөхчихсөн, дээр нь манайхаас хүн явуулах

гэхээр хүн хүчний хүрэлцээ маруухан байна” гэж учирлалаа. Энэ төрийн албаны үйлчилгээ гэж нээрээ “хог” юм аа хэмээн үглэсээр өөрөө асуудлын учрыг олохоор гарлаа.

Энэ асуудал нэгдүгээр сард би бээр татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлт төрийн хайр хишгийг хүртэх гэж шийдсэнээс минь үүдэлтэй. Хамт ажилладаг эгчээр заалган орон сууц худалдан авсны хөнгөлөлт чөлөөлөлтөд хамрагдахаар материалаа бүрдүүлж эхэллээ. Орон сууцны зээлд хамрагдсан банкиндаа очиж бараг ихэнх материалаа гаргуулж авсан учир ажил нэг л амархан бүтчих шиг санагдсан. Мөн дээрээс нь “Энийг ч аваад ир, тэрийг ч аваад ир” гэж олон дахин явуулдаг хэмээн өмнө нь хүмүүсээс дам сонссон учир хэрэгтэй, хэрэггүй нь мэдэгдэхгүй баахан материал хажуугаар нь цуглуулав /Үнэндээ хэрэг болоогүй/. Ингээд материалаа бариад Хан-Уул дүүрэгтээ очихоор зэхэж байтал Дүнжингарав худалдааны төвд төрийн бүх үйлчилгээг нэг дор цогцлоосон газар “төрсөн” гэхээр нь тийшээ очихоор шийдэв.

Том шилэн хаалга татмагц цэлийсэн талбай түүн дээрх дугаарлалт бүхий эмх цэгцтэй ширээнүүд мөн хоёр талын уртаа ханаар эгнэсэн төрөл бүрийн үйлчилгээ үзүүлэгч нээлттэй өрөөнүүд. Үүдээр оронгуут л “Та ямар үйлчилгээ авах вэ” хэмээн эелдэг асуух мэдээллийн ажилтнууд угтлаа. Ингээд л нүх болгоныг нэгжиж, тааралдсан бүрээ таавар таалгуулалгүйгээр банкаар үйлчлүүлж байгаа мэт дугаар аван дарааллаа хүлээв. ►

► Амралтын өдөр учир ажлаа бүтээхч гэсэн хүмүүсийн хөл хөдөлгөөн их. Энэ зуур гараар а,б-гүй бичсэн өргөдлийг энэ жилээс авахаа больж өргөдлийн маягт бөглүүлдэг болсныг өөртөө олж нээсэн учир энэхүү даалгаврыг гүйцэтгэж суулаа. Хамт бичиг баримтаа өгөхөөр ирсэн эгчийн маань хэлснээр бол өргөдлөө гараараа бичихээ больсон, олон үйлчилгээ тус төвд төвлөрснөөр энэ жил материал бүрдүүлэлт илүү хөнгөн болсон юм байна. Өөрт оногдсон дугаарыг дуудах хооронд эргэн тойрноо сонирхоход, ТҮЦ машин, зураг авахуулах өөртөө үйлчлэх төхөөрөмж, нотариат ба олшруулах үйлчилгээ, банкны салбарууд гэх зэргээр олон үйлчилгээ нүдэнд харагдаж байв. Тэр ч байтугай хүүхэд саатуулах тоглоомын хэсэг, кофешоп ч байлаа. Танхимаар явах мэдээллийн ажилтнууд төөрсөн, гайхсан хүнийг нүдний харцаар нь “илрүүлэх” бөгөөд тэднээс ямар үйлчилгээ авах хүсэлтэйг нь асуун замчилж өгч байв. Харин ажигч нь ээ цөөн цонхонд айхтар дараалал үүссэн байлаа. Сониучирхаад асуутал тэд тээврийн хэрэгслийн татвар төлөх үйлчилгээ авах гэсэн хүмүүс аж.

Төд удалгүй 34 дүгээр цонхны байцаагч дугаарыг минь дуудаж, материал шалгагчид бичиг баримтаа шалгуулсан уу гэж асуув. Би ч шалгуулчихсан л гэлээ /Үнэндээ шалгуулаагүй байсан/. Ингээд байцаагчтай 20 минут шахам тулж ажилласны эцэст “Бүх юм ОК” гэдэг хариулт авч ажил руугаа сэтгэл амар, додигор буцсан.

Гэтэл үүнээс 20 хоногийн дараа бараг мартахаа шахаж явсан татварын буцаалтын бичиг баримт маань дээр өгүүлсэнчлэн эндүүрэгдсэн болж таарч, эргүүлж буцаах хэрэг гарав. Амралтын өдөр ч байсныг хэлэх үү эрт хаах хаалгуудыг цоожлогдохоос нь өмнө амжихаар бажигадав. Ингээд Баянгол дүүргийн татварын хэлтэс ороод материалаа аваад харсан би гэдэг хүн өргөдлийнхөө толгой дээр өөрийн сарвуугаараа Баянгол дүүргийн татварын хэлтэст гээд хаяглачихаж. Ингээд энэ бүхэн миний алдаанаас үүдэлтэй болох нь тодорхой байв. За үүнээс болж шийдэгдэхгүй хоцорсон, өнгөрсөн гэдэг хариу авбал ирэх жил ирнэ дээ ухааны юм дотроо бодсоор Дунжингаравыг дахин зорив оо. Би ч хулгаж хулгаж, төрийн үйлчилгээний ажилтнууд ааштай даа загнуулах л байх даа гэж бодсоор өнөө анх учирсан 34 дүгээр цонхны Норжмаа байцаагчтайгаа нүүр туллаа. Бас болоогүй шалгагч нарт материалаа шалгуулаагүй мөртлөө, энэ

буруу бичсэнийг байцаагч давхар шалгаж анзаарах ёстой биз дээ гэж буруугаа өөрөөсөө бага зэрэг холдуулахчаан аядаж байв. Доогуур хоолойны өнгөөр “За даа, миний л буруу болж таарах нь. Дүүргээ андуураад биччихэж л” гэлээ. Тэгсэн байцаагч “Өө тийм үү. Гайхаад, бодоод л сууж байлаа. Одоо тэгээд үнэхээр миний буруу байвал хариуцлагаа хүлээнэ дээ гээд л сууж байлаа” хэмээн хэлснээ санаа амрав бололтой царайнд нь инээмсэглэл тодорч, уртаар амьсгаа авлаа. Ингээд тэрбээр миний материалыг энэ удаад үг үсэг гээлгүй шалган хүлээж авснаар төрөөс авсан энэ удаагийн үйлчилгээний үйл явцад төгсгөл ирлээ. Тус төвийн шилэн хаалгыг хүчтэй гэгч нь түлхээд орсон ч гарахдаа зөөлөн хаагаад гарсан.

Хэдий дээрх үйлчилгээ авах үйл явцад алдаа гарснаас үүдэн сунжирсан ч асуудалд шуурхай хариу үйлдэл үзүүлж, зохицуулалт хийсэн нь Төрийн үйлчилгээ л гэхээр удаан, хүнд сурталтай гэх ойлголтыг залруулах нэг алхам болж буй. Мөн нөгөө талаас хувь хүн нь үйлчилгээ үзүүлэгчийг түрүүлж буруутгахаас өмнө өөрөө ямар нэг алдаа гаргасан эсэхийг хянах, эс бөгөөс мэдээллийн ажилтнаас тусламж авах, тэднээр материалаа шалгуулах шаардлага зайлшгүйг харуулж байна. Нийслэлийн үйлчилгээний нэгдсэн төв өдгөө 27 байгууллагын 245 төрлийн үйлчилгээг үзүүлж буй. Үүнээс 80 гаруй үйлчилгээг шууд буюу газар дээр үзүүлэх, шийдвэрлэж өгч байгаа бол бусад үйлчилгээг нэг хоног ба түүнээс дээш хугацаанд үзүүлж байгаа аж. Дээрх үйлчилгээний нэр төрлийг цаашид нэмэгдүүлж, 500-д хүргэхээр төлөвлөж байгаа.

Нийслэлийн үйлчилгээний нэгдсэн төв ажиллаж эхэлснээс хойш иргэдээс 27 гомдол ирсэн байна. Өнгөрсөн сарын сүүлээр болсон Нийслэлийн удирдлагын зөвлөлийн хуралдааны үеэр БЗД-ийн тавдугаар хорооны иргэн Дуламжавын ирүүлсэн гомдлыг хэлэлцсэн аж. Тэрбээр 2016 оны хоёрдугаар сарын 4-нд Нийслэлийн Улсын бүртгэлийн газраар үйлчлүүлсэн бөгөөд иргэнд үйлчилсэн үйлчилгээний ажилтан дохиогоор харилцаж, иргэний асуултад ямар нэгэн хариулт хэлэх бус толгой дохих, гараараа заах зэргээр харилцсан байна. Үйлчилгээгээ шуурхай авах хүсэлтэй иргэн үйлчилгээний ширээний ард суусан байхад нүүрээ будаж, огт харилцахгүй байсан хэмээн гомдолдоо тэрбээр мөн бичжээ. Иргэн н.Дуламжав хуралдаанд өөрийн биеэр оролцсон бөгөөд “Хэдий би

үйлчилгээгээ авсан ч надад харилцахад маш хүндрэлтэй байсан. Миний хажууд мөн үйлчилгээ авч байсан иргэн надтай адил гомдолтой байсан” гэсэн мэдээллийг Нийслэлийн Захиргааны цахим хуудаст ил тод мэдээлжээ. Ийн төрийн үйлчилгээний албаныхан өөрсдөдөө ил хаягласан гомдол саналын тухай нээлттэй мэдээлэх нь түгээмэл биш.

Гомдол ирүүлсэн иргэдийн дийлэнх нь үйлчилгээ үзүүлж буй үйлчилгээний ажилтны харилцаа, үйлчилгээгээ сайн мэдэхгүй байгаа зэрэгт анхаарал хандуулахыг хүссэн байна. Хуралдаанаар дээрх асуудлыг хэлэлцэж, хэдийгээр цөөн тооны гомдол ирсэн ч нэг ч иргэнийг сэтгэл ханамжгүй буцаахгүй байх ёстойг Нийслэлийн Засаг дарга анхааруулсан. Нийслэлийн удирдлагын зөвлөлийн гишүүд хэд хэдэн санал гаргаж, хугацаа алдалгүй шийдвэрлэхээр тогтсон байна.

Иргэдийн зүгээс тээврийн хэрэгслийн татвар төлөлт болон татварын буцаан олголтын үйлчилгээг түлхүү авч байгаа нь харагдаж байгаа. Үүнээс гадна дээрх хамгийн эрэлттэй үйлчилгээнүүдтэй холбогдуулан хүлээлгийн дараалал ихсэх, ажил тарах цагаар дугаар тасалж байсныг зогсоож, ажиллах хүчээ нэмэгдүүлэн, зохих арга хэмжээнүүдийг авчээ. Харин иргэдийн зүгээс Улаанбаатар, Капитал, Капитрон гэсэн гурван банкны салбар байгаад дурамжхан байгаагаа илэрхийлж, олон хүн үйлчлүүлдэг бусад банкныг ч нэмэх хэрэгтэйг сануулав. Мөн нийгмийн даатгалын үйлчилгээ авахаар ирж буй үйлчлүүлэгчдийг зөвхөн тухайн нутаг дэвсгэрийн иргэдэд үйлчилнэ хэмээн буцааж байгаад хүмүүс бухимдалтай байна.

Он гарсаар өдийг хүртэлх хугацааг харвал, нийт 70 орчим мянган хүн тус төвөөр үйлчлүүлээд байна. Тэдний 60 гаруй хувьд асуудлаа газар дээр нь шийдүүлсэн аж. Нийслэлийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийн дарга О. Мөнх-Оргил “Бид цаашид энэ төрлийн төвийг “Мишээл Экспо” болон “Драгон” төвд мөн байгуулна” хэмээн хэлсэн. Ингэснээр захын дүүргүүдэд төрийн үйлчилгээ илүү ойртоно.

Энэ төвийн уриа, хурдан, тэгш нээлттэй. Тус төвөөс үйлчилгээ авсан иргэн миний бие Нийслэлийн үйлчилгээний нэгдсэн төвд гүйцэтгэлийн хувьд 85 хувийн үнэлгээ өгөх бөгөөд үлдэж буй хувийг сайжруулах орон зайд оногдоно гэж үзлээ. Ирэх жил эргээд очно. Тэр үед үнэлгээ минь ахих эсэхийг тус төвийн ажилтнуудын хичээл зүтгэл мэдэх биз ээ. ■

Бонд

“Хог” эдийн засагт хэрэг болох уу эсвэл хорлох уу

Ц.БУЯН

“Мазаалай” магадгүй төсвийн аврал. Гагцхүү үр дүнг нь хэрхэн мэдрэх бол.

Засгийн газар бонд гаргах шийдвэр эцэслэн гаргасан, түүнд ямар нэр хайрласан тухай албан ёсны мэдээлэл үгүй ч хэвлэлүүд дуу нэгтэйгээр “Мазаалай” хэмээн бичиж байна. “Монгол Улс гурван жилийн дараа л нэг олон улсын бондын зах зээл дээр ажиллахаар шийджээ. Далайд гарцгүй уул уурхайд түшиглэсэн эдийн засаг ирэх долоо хоногт хөрөнгө оруулалтын талаар Барууны хэд, хэдэн банктэй уулзалт товложээ” хэмээн “Financial Times”-ийн сурвалжлагч Жоел Левин өнгөрсөн нэгдүгээр сарын 18-

нд бичсэн нь асуудлыг анхаарлын төвд оруулж ирсэн юм.

Давост очсон төлөөлөгчид “Мазаалай”-г ид сурталчилж явах зуурт Ерөнхий сайдыг огцруулах санал өргөн барьсан нь хичээл зүтгэлийг нь талаар болголоо хэмээн хэвлэлүүд бичиж буй. Сангийн сайд Б.Болор ч үүнийг нотолж байгаа бөгөөд “ажил хэрэг зогсонги байдалд орсон” гэсэн юм. Тэрээр анх найм орчим хувь хэмээн яригдаж байсан хүүг Ерөнхий сайдыг огцруулах тогтоолын төсөл өргөн барьсантай холбоотойгоор 13 хувь

болж өөрчлөгдсөнийг ч дуулгасан. Засгийн газрын хувьд бондын хүүг нэг оронтой тоонд байлгах сонирхолтой байгаа аж.

Дөрвөн жилийн өмнөхтэй харьцуулахад нөхцөл байдал өнөөдөр орвонгоороо өөрчлөгдсөн. 2012 онд “Чингис” бондыг амжилттай босгож байх үед Засгийн газрын зээлжих зэрэглэл “Standard and Poors”-ийн үнэлгээгээр BB- (Moody’s B1, Fitch B+) байлаа. Улсын эдийн засаг өндөр өсөлттэй байж дотоод, гадаад орчин гэгээлэг харагдаж байв. Харин өнөөдөр Засгийн газрын зээлжих зэрэглэл В болж буурсан. Ахин буурах ч магадлалтай. Гадаад орчин талаас гол санал болгодог бараа зэс, нүүрсний үнэ хаана хүрч төгсөх нь таахын аргагүй унасаар. Хэдэн жил хоёр оронтой тоо зааж байсан ДНБ-ий өсөлт өнгөрсөн онд 2.4 хувьтай гарч огцом удааширч байна.

Ийм нөхцөл байдалд шинэ бондыг тийм ч сайнаар үнэлэхгүй. “BB”-ээс доош зэрэглэлийн бондыг өндөр эрсдэлтэй, хөрөнгө оруулахад тохиромжгүй гэж үзэж барууныхан “Хог” (Junk bond) гэж нэрлэдэг. Хогон бондыг гол төлөв их ашгийн төлөө том эрсдэл гаргаж чадах зоригтой хөрөнгө оруулагчид худалдан авдаг. “Чингис” бонд гарч байх үед Засгийн газар найдвар муутай зээлдэгчээс хөрөнгө оруулахад таатай зээлдэгч болоход нэг “В” л дутуу байсан. Түүнчлэн хөгжиж буй орнуудын эдийн засаг ихээхэн тэлж байсан цаг үе тул хөрөнгө оруулагчдад “хогон” дундаас өндөр ашиг олох боломж их байлаа.

Харин өнөөдөр тийм биш. Хөгжиж буй орнуудын эдийн засгийн өсөлт удааширч эргэн хөгжингүй баян орнууд руу хөрөнгө оруулалт урсаж байна. 2014 оныг хүртэл дэлхийн бодит ДНБ-д хөгжиж буй зах зээлүүд илүүтэй жин дарж байсан бол өнгөрсөн оноос хөгжингүй эдийн засгууд давамгайлах болжээ.

Өнгөрсөн оны хоёрдугаар хагасын үеэс санхүү, бизнесийн чиглэлээр хэвлэн нийтлэгчид, шинжээч нар “Хогон бондод хөрөнгө оруулагчдын хувьд үдэшлэг дууссан” гэж бараг л дуу нэгтэйгээр бичиж байна.

Ийм цаг үед энэ их өндөр зардлаар ахиж бонд гаргах үнэхээр хэрэгтэй юу. Өмнөх гаргасан бондын өрийг төлөх асуудал толгойн өвчин болж байхад ахин бонд гаргах нь зөв үү, Өрийн удирдлагын тухай хуулийг зөрчих үү ▶

► зэрэг асуулт урган буй. Тэгвэл өрийн хэмжээ өсөх нь эдийн засагт мөнгө орж байгаа, хөрөнгө оруулалт хийгдэж байгаа гэдэг утгаараа эерэг үзүүлэлт болдог байна. Гэхдээ дааж чадах хэмжээнээсээ хэтэрсэн тохиолдолд дэм бус дарамт болдгийг доктор Б.Мөнхзаяа сануулж байна. Тэрбээр “Төсвийн алдагдал багасч, дэлхийн зах зээл дээрх түүхий эдийн үнэ өсч, ханш харьцангуй тогтвортой болж, гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирж, эрх зүйн орчин тогтвортой байгаа үед нэмж гаднаас бонд босгох асуудал байж болох юм. Түүнээс наана бонд гаргах хэрэггүй” гэсэн юм.

Хөгжингүй орнуудтай харьцуулахад Монголын өр тийм ч их биш. Японы Засгийн газар л гэхэд ДНБ-ийхээ 230 хувьтай тэнцэх гадаад өртэй. Монголын Засгийн газрын хувьд 58 хувь орчим. Гэхдээ эдийн засгийн хөгжлийн түвшингээс хамаараад зохист харьцаа өөр байх ёстой аж. Монголбанкны өнгөрсөн онд хийсэн “Гадаад өрийн дарамт, эдийн засагт учирч болох эрсдэлүүд, бодлогын зөвлөмж” судалгаагаар хөгжиж буй орны Засгийн газрын гадаад өр ДНБ-ий 40 хувь хүртэл эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлж 79 хувиас давсан тохиолдолд эдийн засгийн өсөлт сөрөг утга руу орно хэмээн үзжээ. ОУВС-гаас Засгийн газрын гадаад өрийн зохистой түвшин ДНБ-ий 40 хувь, экспортын 150 хувиас хэтрэхгүй байхад эдийн засаг хэвийн байх боломжтой гэдгийг тооцож өгсөн. Ийм төрлийн тооцооллыг 2002 онд Кэтрин Паттилло, Лука Рикки болон Хэлэнэ Поирсон нар хийж хөгжиж буй орнуудын засгийн газрын өр ДНБ-ий 35-40 хувь байх нь зохистой гэж үзсэн байдаг. Харин өөр хэсэг эрдэмтэн (Бенедикт, Р.Бхаттачарья, Т.К.Нгуен нар) 2003 онд энэ тоог илүү бага буюу 30-37 хувь байх нь зохистой гэж үзсэн тухай уг судалгаанд дурьджээ.

Доктор Б.Мөнхзаяагийн хувьд Төв банкны энэхүү судалгаанд үндэслэн өөрийн дүгнэлтийг хэлж буй бөгөөд “Өрийг дахин санхүүжүүлэх зорилгоор бонд гаргах гэж байгаа бол буруу. Энэ нь өрийн хямралд орох эрсдэлийг дагуулна” гэсэн юм. Ирэх жил бондын эргэн төлөлт хийхэд төсвийн орлого хүрэлцэхээргүй байгаа. Тиймээс Засгийн газар бонд гаргалаа гэхэд түүнийгээ юунд зарцуулахаа урьдаар тодорхой болгох шаардлага бий. Түүнчлэн Монгол Улс өрийн хямралд орж болзошгүй бусад нөхцлүүд ч

бүрдээд байгаа аж. Монгол Улсад орж ирж буй валютын урсгал маш бага байгаа нь өрийг эргэн төлөхөд хүндрэлтэй болгож байгаа юм. Мөн бондын мөнгөний дийлэнх нь эргэж төлөгдөх боломжгүй нийгмийн хөрөнгө оруулалт болсон, төсөв мөнгөний бодлого уялдаагүй, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт буурч урсгал данс их алдагдалтай байгаа. Эрх зүйн орчин сул байгаа үед өрийн хямрал бий болдог бөгөөд Монгол Улс өрийн удирдлагын тухай хуультай болоод ганцхан жил л болж байна. Авлигын индекс өсч байгаа. Төрийн албаны данхар бүтэц төсвийн зарлага өндөр байх шалтгаан болж буй. Өрөө төлөхийн тулд төсвийн орлогыг нэмэгдүүлж, зарлагыг бага байлгах хэрэгтэй. Уул уурхайн түүхий эдийн үнийн уналт ч өрийн хямрал бий болох нэг шалтгаан болох магадлалтай.

Уул уурхай

Супер байхаа болиход

Б.ҮҮРИЙНТУЯА

ВHP Billiton, Rio Tinto уул уурхайн салбартаа хүндэтгэлийн ширээнд зарлардаг компаниуд. Газрын тос гэхээр Саудын Араб санаанд буудаг шиг нүүрс, зэс, алт, төмрийн хүдэр гээд уул уурхайд тэдэнтэй өрсөлдөх бөх зүрхтэн олдохгүй.

Баруун Австралийн Пилбара дахь уурхайнууд нь дээрх компаниудын саалийн үнээ болдог бөгөөд төмрийн хүдрийн олборлолтын нийт зардал нэг тонн тутамд 30 ам.доллараас хэтэрдэггүй гэх. Оргил үедээ 192 ам.долларт хүрч байсан тус бүтээгдэхүүний ханш 44 ам.доллар болж унахад ч тэд ашигтай ажиллаж байсан. Төмрийн хүдрийн олборлолтоо нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ газрын тос, байгалийн хийн салбар ашгаа нэмэгдүүлэх боломж гэж харсан тэд газрын тосны салбарт хөрөнгө оруулалт харамгүй хийж байлаа. Харамсалтай нь газрын тосны ханш газарт улам ойртсон. Бизнесийнх нь үндсэн бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ ч бас өсөхгүй хэвээр.

Үүнээс сэргийлэхийн тулд нэмж өр зээл авахгүй байхаас гадна бүсээ чангалж, төсвийг сахилга баттай болгох, эрх зүйн орчноо сайжруулж хяналт хариуцлагын тогтолцоо зэрэг асуудлыг тодорхой болгох, өмч хувьчлалыг богино хугацаанд хийх, гадаад валютын албан нөөцийг нэмэгдүүлэх ажлуудыг хийх шаардлагатай гэлээ. Энэ оны төсөвт нэлээд таналт хийсэн. Гэхдээ илүү танах шаардлагатай байсан гэж Б.Мөнхзаяа доктор үзэж байгаа юм.

Монголбанкны судалгааны ажлын дүгнэлт, өгсөн зөвлөмж нь ч “Одоогийн өрийн түвшин нь эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих хэмжээнд байгаа ба Засгийн газрын болон нийт гадаад өрийн хэмжээ цаашид өссөн тохиолдолд эдийн засгийн өсөлтийг бууруулах, өрийн дарамтад орох эрсдэлтэйг харуулж байна” гэжээ. ■

Уул уурхайн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт эрэлтээ давж, хөрөнгө ихээр оруулсан ч хөгжих боломжгүй болж байгаа талбараас салбарын зарим компани нэрээ татаж, үндсэн капиталаа өрөнд явуулах болсон. Энэ дүр зураг сүүлийн гурван жил уул уурхайн салбарын тодорхойлолт.

Хятадын өсөлт дотоодын бүтээн байгуулалт, худалдан авалт, импортын салбарт огцом эргэлт бий болгож, улмаар тус улсад бизнесээ өргөжүүлэх хүсэлтэй дэлхийн компаниуд олширох болсон. Өсөлтийн уралдаанд Хятад ийн давхиж байсан нь хөрөнгө оруулагч, бизнесийнхэн өртөг өндөр, өгөөж муутай ч Хятадтай л холбоотой бол хөрөнгө оруулахад бэлэн байв. Үүнтэй зэрэгцэн Монголын уул уурхайн компаниуд Хятадын бялуунаас хүртэхээс гадна дэлхийг “цагтах” өөрсдийн баялгаараа ч алдаршиж байсан. Гэвч супер циклийн үед потенциаалаа хэрхэн ашиглах гэхээсээ илүүтэй хүртээгүй ашгаа хувааж идэх талаар ярьсаар олон улсын нүдэнд ►

► тийм ч супер харагдахаа байсан юм.

Өнөөдөр дэлхийн зах зээл дээр таваарын үнэ өндийж мэдэх хандлага ажиглагдаж буй. Тухайлбал, төмрийн хүдэр, зэсийн үнэ өссөн нь Австралийн хувьд таатай мэдээ болж 0,5 хувиар нэмэгдсэнээр сарын турш үзээгүй өндөр түвшинд хүрсэн. Японы Nikkei .N225 0.3 хувиар өсчээ. Таваарын ханш буурахгүй хэмээн таамаглаж их хэмжээний өр тавьсан компаниудын хувьд өсөлт байгаа ч үнэ доогуур байгаа явдал олон сорилт үүсгэж байна. Хятад улс суурь нь болдог Азийн худалдаа дэлхийн өсөлтийг тэтгэдэг. Гэтэл тус улсын эдийн засаг ухрах араандаа орчихлоо. Төвбанкуудын хувьд эдийн засгаа торгоох гэж шидэт малгайнаас туулай гаргасаар байх боломж хязгаарлагдмал болсон. Манай улсын өрсөлдөх чадвар өнөөдрийг хүртэл олигтой дээшлээгүй. Хятад Монголын хамгийн том худалдан авагч. Тус улс баяжих тусам нүүрс, зэс тэргүүтэй уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүнүүд алтны дайтай үнэлэгдэнэ гэсэн дэлхий нийтийн таамаг үндсэндээ үгүй болсон. Дээр нь дэлхийн орнууд нүүрсний хэрэглээг багасгах олон шатлал бүхий арга хэмжээ авахаар төлөвлөж байгаа. Эдгээр нь биелэвэл эрчим хүчний нүүрсний хэрэглээ эрс буурна.

Хэрэглээ буурвал эрэлт буурна, эрэлт буурвал үнэ буурна. Харин коксжих нүүрс гангийн үйлдвэрлэл байгаа цагт эрэлт, нийлүүлэлтийн зарчмаараа үргэлжилнэ. Одоогоор Монголын экспортод гаргадаг уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүнүүдийн ханш суларсаар байгаа явдал салбарын компаниуд хаалгаа барьж, орон тооны цомхотгол хийх нөхцөл болсон. Түүнчлэн

Мөчлөгийн сэргэлт 2017, 2018 оноос эхлэх магадлалтай

найдвар дайж байсан Оюутолгой болон Тавантолгойн асуудлыг тоосонд даруулж байгаа нь Монголыг найдваргүй түнш болгож харагдуулж байгаа юм. Засгийн газраас уул уурхайн салбарын өсөлтөд анхаарах зорилготой хэд хэдэн алхам хийж буй гэдэг ч нөлөө үзүүлэхүйц үр дүн огт гарахгүй байгаа юм.

Унасан бол сэргэх нь циклийн супер чанар. Үнийн уналтын мөчлөг уул уурхайн салбарын “гол эсрдэл” болдог тухай Уул уурхайн үндэсний ассоциацийн ерөнхийлөгч Н.Алгаа

хэлсэн бөгөөд судлаачид мөчлөгийн сэргэлт 2017-2018 оноос эхлэх магадлалтай гэжээ. Мөчлөг сэргэхэд бэлтгэлтэй байх хэрэгтэй гэж ярьж байгаа ч яаж бэлдэх талаар тоймтой зүйл алга. Энэ хугацаанд зах зээл дээрх нүүрсний үнэ 35 хувиар, төмрийн хүдэр 50, газрын тос 40 хувиар тус тус буураад буй.

Хятадын эдийн засаг, эрэлт, хэрэгцээ нь зогсохгүй мэт тэлж байхад манайд зөвхөн уул уурхайн том компаниуд биш жижиг компаниуд, ханган нийлүүлэгчид гээд маш олон салбарыг хамарсан өсөлт бий болсон. Өнөөдөр тэд бүгд ирэх сонгуулийг хүлээж сууна. Хөрөнгө оруулагчид ч төрийн удирдлага хааш чиглэхийг ажиглаж байгаа. Дэлхийн уул уурхайн салбарт сайн мэдээ төдийлөн дуулдахгүй удаж байна. Олон улсын уул уурхайн компаниуд үр ашиггүй хөрөнгө оруулалт хийхээс татгалзаж, үндсэн бүтээгдэхүүний олборлолт, борлуулалтадаа түлхүү анхаарах болсон бөгөөд 1990 онд нийтлэг байсан “ганц таваарын бизнес” гэдэг зарчмыг эргэн сөхөх болжээ. Худалдан авагчид ч хөрвөх чадвартай худалдан авалт хийх хүсэлтэй байх тул ашиг өгөхгүй “гологдол” хөрөнгөд мөнгө зарцуулахаас зайлсхийж байгаа юм. ■

Кибр спорт

Видео тоглоом, виз болон ундууцал

О.ТҮВШИН

Видео тоглоом

Олонх хүмүүсийн хувьд видео тоглоом нь хобби байдаг боловч цөөн тооны шилдэг тоглогчдын хувьд энэ нь ажил мэргэжил байдаг аж. Энэ арван жилийн төгсгөл гэхэд дэлхийн цахим спортоос олох орлого хоёр тэрбум ам.долларыг давах юм. Өнөөдөр мэргэжлийн багууд өөрийн ивээн тэтгэгч, хөгжөөн дэмжигчидтэй болж, компьютер болон технологийн компаниудтай зар сурталчилгааны гэрээ хийх болсон төдийгүй сая сая долларын шагналын сантай олон улсын тэмцээнүүдэд өрсөлдөх болжээ. Сүүлийн өдрүүдэд “The MongolZ” гэх нэртэй “Counter-Strike: Global Offensive” тоглоомоор

дагнадаг баг Монголд төдийгүй цахим спорт сонирхогчдын анхаарлын төвд ороод байгаа билээ.

“Counter-Strike” нь хамгийн алдартай видео тоглоомын франчайзуудын нэг юм. Энэхүү тоглоом нь “first-person shooter” төрлийн тоглоом бөгөөд террорист баг нь террористуудын эсрэг багийг устгах эсвэл тэдний газарт тэсрэх бөмбөг суурилуулж устгах зорилготой байдаг бол террористуудын эсрэг багийн зорилго үүнээс сэргийлэхэд оршдог аж. Энэхүү видео тоглоомыг тоголдоггүй нэгэн ч уг тоглоомын талаар мэддэг байх нь элбэг байдаг. Харин Монгол Улсын хувьд компьютер хэрэглэх боломжтой бүх л хөвгүүд энэ тоглоомыг сайн мэдэх биз ээ.

“The MongolZ” багийг тэсрэлт хийж гарч ирсэн гэж хэлж болох ба видео тоглоомын ертөнц төдийгүй Монголын

геймерүүдэд ч сайн танигдаагүй баг байлаа. Харин тус баг нэгдүгээр сард Тайпэй хотноо болсон “Intel Extreme Masters Taipei” хэмээх томоохон тэмцээнд ялж нэгдүгээр байрын шагналыг хүртсэнээр байдал орвонгоороо эргэсэн юм. Энэхүү тэмцээнийг үндсэндээ Ази тивийн аварга шалгаруулах тэмцээн гэж ойлгож болох ба “The MongolZ” баг ялалт байгуулж 30 мянган ам.долларын шагналын эзэд болцгоосон. Харин энэ шагналаас илүү чухал зүйл нь тэд хоёрдугаар сард АНУ-д болох томоохон тэмцээн болон гуравдугаар сард Польш улсад болох дэлхийн аваргын тэмцээнд оролцох эрхийг авсан бөгөөд 2016 онд тус тэмцээнүүдэд Ази тивээс шалгарсан цорын ганц баг болсон аж. Ганц шөнийн дотор тус баг шуугиан тарьж, дэлхий даяар тоо томшгүй олон фенүүдтэй болж чадлаа. Ази тивийн баг ▶

“Counter-Strike: Global Offensive”-ийн Азийн авара “The MongolZ” баг

► дэлхийн аваргыг шалгаруулах тэмцээнд шалгарах нь ховор байдаг тул видео тоглоом сонирхогчид олонд танигдаагүй, сул байх магадлалтай гэж яригдаж байсан багийг хоромхон хугацаанд дэмжиж эхэлжээ. АНУ болон Европын орнуудын багууд давамгайлдаг уг тэмцээнд тэдний ялалт шинэ сэргэг өөрчлөлт байсан юм.

дэлхийн цахим спортын ертөнцөд асар их үр дагаврыг дагуулж буй. Тус визтэй холбогдолтой мэдээ “reddit” вебсайтын “Counter-Strike”-ийн талаарх хамгийн том форумд ийн бичжээ “Хэрэв АНУ тэмцээнд оролцож буй багуудад виз олгоход бэлэн биш байгаа бол тэд томоохон олон улсын цахим спортын

бөгөөд гэрлээгүй байх нь элбэг байдаг. Цаашилбал, тэд анхаарал татахуйц том хөрөнгө эзэмшдэггүй бөгөөд ихэнх хүмүүс мэргэжлийн видео тоглоом тоглогч гэдгийг нь хууль ёсны ажил биш гэж үздэг.

Хууль бус цагаачлал нь АНУ-ын хувьд томоохон асуудал болж буй бөгөөд энэ асуудал ялангуяа ерөнхийлөгчийн сонгуулийн жилээр хурц хөндөгддөг аж. 2014 оны байдлаар АНУ-д 11.3 сая хууль бус цагаачид байгаа гэсэн тоо гарсан байна. Хэдийгээр тэдний дийлэнх нь Мексик болон Латин Америкийн орнуудаас ирж байгаа ч тус улсад ойролцоогоор 1 сая гаруй хууль бусаар амьдарч буй Ази иргэд бий. Одоогийн байдлаар АНУ-д 18.000 гаруй монголчууд амьдарч байна. 2005 онд ойролцоогоор 9000 гаруй монгол хүн АНУ-д амьдарч байхад хийсэн судалгаагаар тэдний дийлэнх нь тус улсад хууль бусаар амьдарч байна гэжээ. Одоо ч гэсэн байдал өөрчлөгдөөгүй бөгөөд тэдний дийлэнх нь хууль бусаар амьдарч байгаа гэхэд хилсдэхгүй. Яагаад виз олгоход хатуу чанга байдгийг ойлгоход тийм ч бэрх биш юм.

Дүгнэлт

Цагаачлалын хууль цахим спортод саад болсон энэхүү тохиолдол анхных биш бөгөөд мөн сүүлийнх ч биш. Виз олгохоос татгалзсан тохиолдолд хамгийн шилдэг төлөвлөгөө бол түүнээс урьдчилан төлөвлөгөө гаргасан байх юм. Төлөвлөгөө байсан тохиолдолд виз мэдүүлэгч илүү их шаардлагатай бичиг баримт болон бусад зүйлсийг бүрдүүлэх цаг гарах болно. Харин “The MongolZ” багийн хувьд тэд Тайпэйд болсон тэмцээнд хоёрдугаар сарын 2-нд ялснаар хоёрдугаар сарын 26-нд АНУ-д болох тэмцээнд оролцох эрхээ авсан. Тэдний хувьд цагтай уралдаж, харамсалтай нь ялагдсан юм. Консулын ажилчид виз хүсэгчдийн визийг олгох асуудал дээр няхуур хандаж болгоомжлох үүрэгтэй байдаг. Магадгүй ирээдүйд консулын ажилчид мэргэжлийн видео тоглоом тоглогчдын визний мэдүүлэгтэй холбоотой сургалтад хамрагдаж эхэлж ч болох юм. Харин “The MongolZ” баг гуравдугаар сарын 2-5-нд Польшийн Катовиц хотноо зохиогдсон “Extreme Masters Season X” дэлхийн аваргын тэмцээнд оролцохын тулд визээ цаг хугацаанд нь авч чадсан. Тэд Шенгений визээ амжилттай авч чадсан бөгөөд Польшийн Элчин Сайдын яам тэдэнд виз олгох шийдвэрийг гурван цагийн дотор гаргажээ. ■

“Machinegun” хочтой багийн ахлагч Л.Энхтайван сайн тоглолт үзүүлсний дараах сэтгэл хөдлөл

Виз

Гэвч тус багт асуудал тулгарчээ. Тэд виз авч чадаагүй тул АНУ явж Охайо мужийн Колумбус хотноо болох дэлхийн аварга шалгаруулах тэмцээнд өрсөлдөх боломжгүй болсон аж. Тэд тус тэмцээнийг зохион байгуулагч байгууллага болох “Major League Gaming”-д виз авахад тулгарсан асуудлынхаа талаар мэдэгдсэний дараагаар хүмүүс тэдэнд туслахаар мэрийж эхэлсэн юм. Зохион байгуулагч байгууллага тус багийн нислэгийн тийз болон буудлыг захиалч АНУ-д аялахад шаардлагатайг батлах бичиг баримтыг олгосон аж. Тэмцээн зохион байгуулагдаж буй Охайо мужийг төлөөлж буй Конгрессын гишүүн тус багт захиа бичиж, мөн утсаар шууд холбогдон ярьжээ. Харамсалтай нь тус багт тэмцээнд амжиж оролцох цаг үлдээгүйн улмаас тэмцээнд оролцож чадаагүй бөгөөд виз олгоогүй шалтгаан нь Монгол Улс руу буцан ирэх баримт нотолгоо хангалтгүй гэсэн байв. Ингэснээр цахим спортын ертөнцөд АНУ-ын цагаачлалын хуулийн асуудал тэргүүн эгнээнд яригдаж эхэллээ.

Видео тоглоом сонирхдоггүй нэгэнд тийм ч чухал асуудал биш мэт санагдаж болох юм. Гэвч энэ үйл явдал

тэмцээнийг зохион байгуулахад бэлэн биш байна” гэжээ. Энэ тэмцээн нь АНУ-ын хувьд энэ төрлийн тоглоомын томоохон тэмцээнийг зохион байгуулсан анхны тохиолдол бөгөөд ийм хар толбо үлдээсэн нь тэдний хувьд тийм ч сайн зүйл биш юм. Дэлхийн даяарх “Counter-Strike”-ийн фэнүүд уг асуудалд мэдээж хэрэг сэтгэл дундуур байсан бөгөөд зохион байгуулагч тал болон АНУ-ын засгийн газрыг буруутгасан юм.

Ундууцал

АНУ-д тэмцээнд оролцохын тулд виз хүсэж буй хүмүүс ерөнхийдөө B-1 эсвэл P-1 төрлийн цагаачлалын бус визийн өргөдөл өгдөг. Цагаачлалын бус виз гэдэг нь виз хүсэгч АНУ-д суурьших төлөвлөгөөгүй гэсэн үг бөгөөд өөрийн улсын иргэншилээ өөрчлөхгүй, мөн АНУ-д түр хугацаанд л байна гэсэн үг юм. Хүний санаа бодлыг батлах нь хэцүү бөгөөд ялангуяа цахим спортын тоглогчдод энэ нь хүнд асуудал байдаг. Виз олгоход хэд хэдэн хүчин зүйл нөлөөлдөг ба үүнд гэр бүл, улсдаа эзэмшиж буй эд хөрөнгө, ажил болон гэрлэсэн эсэх зэрэг багтана. Мэргэжлийн цахим спортын тамирчид залуу, эрэгтэй

Амжилт

Оскарроос олж харахыг хүсээгүй төрөлжилт

Б.ЭНХ

Энэ жилийн Оскарын шагнал гардуулах ёслолын “мода” үг нь төрөлжилт байлаа. Нэгдүгээр сарын 14-нд нэр дэвшигчдийг зарламагц мэргэжилтнүүд жагсаалт дунд хар арьст жүжигчид байхгүйд мөн аль ч төрөлд үндэсний цөөнхүүдээс цөөн тоогоор байгаад гомдоллож эхэлсэн. Энэхүү улстөржсөн уур амьсгал шагнал гардуулах ёслол хүртэл үргэлжилсэн. Гэхдээ тус ёслол өөр төрлийн нэгэн төрөлжилтийг хангалттай харууллаа.

Улс төр Крис Рокийн нээлтийн үгний эхний секундэд хадгалагдсан. Тэрбээр үндэс угсаа ба киноны тухай дэггүй хоржоонтой гүн утга агуулга бүхий шүүмжлэлийг хөнгөн наргиан хэлбэрээр хүмүүст хүргэсэн бөгөөд “Энэ үдшийн дурсамж бичлэгийн эвлүүлэгт кино үзэх гэж явж байхдаа замдаа цагдаад будуулсан хар арьст хүмүүс орсон байгаа” хэмээн тэрбээр хоржоонтой хошигносон. Сүүлд жүжигчин Леонардо ДиКаприо уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай зөвөөр ойлгон хүлээж авахыг хүсэж, дуучин Сэм Смит өөрийн “Шилдэг Дуу” шагналынхаа ялалтыг ижил хүйстэн,

транспендер хүмүүст зориулсан. Мөн Лэди Гага бэлгийн дарамт, хүчирхийллийг давж гарсан хүмүүстэй хамт тайзнаа дуулсан.

Оскар дээрх энэхүү өөр төрлийн нэгэн төрөлжих үзэгдэл нь ач холбогдлоороо товойж, онцгойрч чадаагүй нь үнэн. Гэвч энэ бол эцсийн эцэст киног шагнах ёслол.

Тиймээс өргөн цар хүрээнд олон төрлийн кинонд хүндэтгэл үзүүлэн өргөмжлөхийг харах сайхан байлаа. “The Revenant” киног олон төрөлд амжилт үзүүлнэ гэх таамгуудыг эс тооцбол энэ удаад нэг кино бүх шагналыг шахам хуу хамнадаг үдэш байсангүй. Жорж Миллерийн дэлхийн сүйрлийн дараах үе дэх галзуу агаад гайхамшигтай нэгний тухай “Mad Max: Fury Road” кино нь зургаан төрөлд ялагч болсон. Шилдэг дууны найруулга, Шилдэг тайз засал, Шилдэг эвлүүлэг, Шилдэг зураглал, Шилдэг хувцас дизайн, Шилдэг нүүр хувиргалт. Тус кино эдгээр шагналыг хүртэх ч бүрэн эрхтэй байлаа. Гэвч ач холбогдол өндөртэй шагналууд нь олон өөр, өөр кино, бүтээлчдэд очсон.

“The Revenant” Шилдэг найруулагч, жүжигчин, зураг авалт гэсэн гурван төрөлд шагнал хүртэж Алехандро Иньярритуг сүүлийн 66 жилийн Оскарын түүхэнд хоёр жил дараалан шилдэг найруулагч болж буй анхны хүн болголоо. Хэдийгээр энэ нь хар арьст жүжигчид хомс байгаад мөн Латин, Ази уран бүтээлчдийн төлөөлөл хэт цөөн байгааг дэвэргэж уурсан хүмүүст тийм ч их тайтгарал авчрахгүй байж мэдэх. Тиймээс энд хэрэв арваннэгдүгээр сард Дональд Трамп ерөнхийлөгч болвол хананы цаана хаших гээд байгаа үндэстнүүдийн нэгт Мексик хүн ноён Иньярритуг ч мөн багтдагийг хэлэх нь зүйтэй болов уу.

Эммануаль Любезки Шилдэг зураг авалт төрөлд “The Revenant” киногоороо ялагч болсон нь “Birdman” мөн “Gravity” киноны араас гурав дахь удаагаа дараалан Академийн шагналтан болголоо. Арай л хэтрээд байна уу? Магадгүй л юм. Гэхдээ “The Revenant” киноны гайхам гэнэтийн дайралтын үеэрх үймээнт хэсгүүд болон сүрлэг уулсын дээгүүр камерууд сүнс мэт нисэж байсныг эргэн санавал, энэ шагнал өөр хүнд оччихсон байна ▶

“Оскар 2016” шагналт бүтээлүүд

► гэдэг төсөөлөхөд галзуурал мэт санагдана.

Леонардо ДиКаприогийн Шилдэг эрэгтэй жүжигчний шагнал Академийн шагналын түүхэн дэх хамгийн цочроо багатай үйл явдал боллоо. Зарим үнэрч шүүмжлэгчид түүнийг ой дундуур мөлхөх, мөстэй голд сэлэх, Америк сарлагийн түүхий элэг идэх зэргээр чанартай гүйцэтгэл, жүжиглэлт

Дэлгэцийн жүжигчдийн холбооны шагнал зэргийг хүртчихсэн. Тиймээс энэ шагналд авах нь бараг л ойлгомжтой байсан гэх. Гэвч иймэрхүү хүчтэй сайн гүйцэтгэл ялах ёстой гэдэг нь зөв тэгээд зүй ёсны байв. Мөн энэ зэргийн зоригтой биеэ даасан драм төрлийн киног үнэлсэн нь бахдалтай юм. Түүний ялалт нь түлхүүр үүрэгтэй шинэхэн од мэндлэснийг энэ үдшийн

маш сайн тоглосон бүтээлүүдийнх юм.

Бусад онцлох гурван кино нь өнгөрсөн жил Каннын кино наадам дээр анх олны хүртээл болсноос хойш шагнал авах ёстой бүтээлүүд хэмээн өргөмжлүүлсээр ирсэн. Эргэлзээгүйгээр Pixar-ын бүтээл “Inside Out” шилдэг бүрэн хэмжээний хүүхэлдэйн кино шагналын эзэн болсон. Тус киног дээрх төрөлд бус бүүр Оскарын дээд шагнал болох Шилдэг кино төрөлд нэр дэвших ёстой байсан гэж зүтгэх хүмүүс олон байв. Шилдэг гадаад хэл дээрх онцлох кино төрлийг Унгарын хорих лагерт байгаа нэгэн эрийн үхэл амьдралтай тэмцэж буй нэг өдөр хагасыг харуулсан драма кино эзэгнэсэн билээ. Үүнээс гадна Эми Вуанхаусын хувийн бичлэгүүдийг холбон хийсэн Эсиф Кападягийн “Amy” хэмээх бүтээл шилдэг бүтээлээр шалгарсан билээ.

Ингээд эцэст нь Эннио Моррикон Квентин Тарантиногийн “The Hateful Eight” киноны хөгжмөөр Шилдэг хөгжмийн зохиолч шагналыг хүртэж, “The Big Short” кино шилдэг зохиол төрөлд ялагч боллоо. Мартсанаас “Spotlight” Шилдэг кино шагналыг хүртсэнээр өмнөх энэ төрлийн ялагчид дундаа зөвхөн энэ шагналыг хүртсэн анхны Шилдэг кино боллоо. Ихэнхдээ Шилдэг кино төрлийн эзэд Оскарт шагналыг “бөөндөх” нь бий. Гэвч энэ удаад тэгсэнгүй. Өөр төрөлд амжилт төдийлэн үзүүлээгүйд гайхаад байх зүйлгүй л дээ. Массачусеттсийн санваартнуудын үйлдсэн хүүхдийн хүчирхийлэлтэй холбоотой хэргийн тухай эрэн сурвалжилсан энэхүү сэтгүүл зүйн бодит зүтгэлд хүндэтгэл үзүүлж олонд харуулсан бүтээл нь Америкийн “Boston Globe” сонины мэдээний өрөөнд өрнөсөн үйл явдлыг харуулдаг. Тус киног ухаалгаар гэхдээ болгоомжилсон хэлбэрээр хийсэн. Харин ялимгүй уйтгартай гэж мөн хэлж болохоор. Нээх олон хүн “За үнэхээр энэ жилийн Шилдэг кино мөн байна даа” хэмээгээд кино театрыг орхин явж чадахгүй л болов уу.

Гэхдээ олон төрлийн кино олон янзын шагнал хүртлээ. Ийм үед хэт их үглээд байх нь зүй бус биз. Оскар энэ жил олон төрлийн киног магтан дуулж шагналаа. Хэрвээ тэд олон төрлийн үндэс угсаа, соёлыг үүн шигээ магтан дуулж чадвал, хүн бүрийн царайнд инээмсэглэл тодрон. ■

Шилдэг эмэгтэй жүжигчин төрөлд Бри Ларсон “Room” киноны дүрээрээ шагнал хүртлээ

үзүүлсэн гэхээс илүүтэй ерөнхийдөө хэцүү хүнд цаг хугацааг туулсанд нь шагнал өгчихлөө гэж бодож байгаага илэрхийлж буй. Гэвч хүн бүхэн Оскар заримдаа урт хугацаанд бий болгосон амжилтыг үнэлэх шагнал байдаг гэдгийг мэднэ. Браян Кранстон, Мэт Дэмон, түрүү жилийн тус шагналын эзэн Эдди Рэдмэйн шагнал хүртээгүйд хэн нэгэн тэгж их сэтгэлээр унаад байхгүй л болов уу.

Таамаглахад тийм хэцүү байгаагүй ч “Room” хэмээх кинонд шаргуу гэхдээ гүн цочролд орсон ээжийн дүрд тоглосон Бри Ларсоны ялалт илүү сэтгэл хөдлөм байв. 26 настай залуу энэ эмэгтэй аль хэдийнэ “Алтан бөмбөрцөг”, Кино, Телевизийн урлагийн Британийн Академийн шагнал,

гурвалын нэг гэдгийг тод харууллаа. Үеийнхэн дундаа тайз дэлгэцийн аугаа жүжигчдийн нэг Марк Райланс “Bridge of Spies” кинонд үзүүлсэн нарийн өнгө аястай, анхаарал татам алиа жүжиглэлтээрээ Шилдэг туслах эрэгтэй жүжигчин болсон. Үүний зэрэгцээ Алисиа Викадор “The Danish Girl” хэмээх амьсгаа боогдом хэдий ч боловсон хэлбэрээр санаагаа ойлгуулсан кинонд эмзэг нөхцөл дэх хүмүүсийг өөрийн дүрээрээ өнгөлж чадсанаараа Шилдэг эмэгтэй жүжигчин шагналыг хүртсэн билээ. Түүний шагнал зөвхөн энэ кино төдийгүй Оддын дайн киног авна гэж хүлээж байсан Шилдэг график дизайн шагналыг энэ жил хүртсэн “Ex Machina” тэргүүтэй түүний өнгөрсөн жил

ХУВИЙН ТЭТГЭВРИЙН САН гэж юу вэ?

Ажилтны нэр дээрх дансанд байгууллага тухайн ажилтантай хамтран урамшууллын систем хэлбэрээр хуримтлал үүсгэнэ.

Тэтгэврийн сан уг дансан дахь мөнгөн хөрөнгийг удирдаж, эргэлтэнд оруулснаар ажилтны хуримтлалыг үнэ цэнийн бууралтаас хамгаалж, өсгөхийн зэрэгцээ хуримтлагдсан эх үүсвэрийг эргэлтэнд оруулснаар эдийн засгийн хөгжилд томоохон дэмжлэг үзүүлдэг.

Зул, амьдрал хоёр асах, бадамлах, бөхөх
шинжээр ижилсдэг бол эмэгтэй хүн амьдрал,
байгаль хоёрыг сүвлэж чимдэг.

Өдрийн сурвалжлага

Амьдрал ямар байна вэ, эзэгтэй нар аа?

Г.ОРХОН

Олон улсын эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах өдрийн хүрээнд манай сэтгүүлийн Өдрийн сурвалжлага

булангийн үзэг энэ удаад эзэгтэй нарын амьдрал руу өнгийлөө. Амьдралын олон даваан дунд бүсгүй цэцгүүд хэрхэн

аж төрж, хөдөлмөрлөж буйг дараах эмэгтэйчүүдээр үлгэрлэв.

“Шонхор” захын Лянхуацэцэг

Тогооч мэргэжилтэй ч амьдралын эрхээр махны худалдагчаар ажлаа сольсон энэ эмэгтэй өдгөө 40 насны босгыг даваад дөрөв дэх жилтэйгээ золгож явна. Тэрбээр “Хүчит Шонхор” зах дээр таван жил ажиллаж байгаа бөгөөд түүнээс олон жил хөлдүү мах эвдэж, хүйтэн зоорьтой ноцолдож буй бүсгүй цэцэг энд цөөнгүй.

Тэдний дундаас бидний сонгосон Р.Лянхуацэцэг хамгийн бага хүүхдээ төрүүлсний дараа гурван жил гэртээ суужээ. Харин одоо 06.00 цагтай уралдан ирж мах худалдаалж сууна.

Түүний хувьд анх мах зарж эхэлж байхад дотор муухайрах, толгой өвдөх үе багагүй байсан бол одоо үүнийг умартан 30 кг махыг сэвхийтэл үүрээд үйлчлүүлэгчийнхээ унаанд нь хүргээд өгчихдөг болжээ. Амьдрал түүнд шантрах эрх өгөөгүй гэсэн.

Архангай аймгийн уугуул тэрбээр нийслэлд орж ирээд 15 жил болж буй. Хот бараадсан учир нь түүнд хөдөө ажил олдохгүй байж. Тэрбээр нөхөр, гурван хүүхдийн хамт Чингэлтэй дүүргийн 11 дүгээр хороонд аж төрж байна. Нөхөр нь мөн “Хүчит Шонхор” зах дээр махны бөөний худалдаа эрхэлдэг. Том охин нь

өнгөрсөн жил их сургуулиа төгссөн ч одоогоор ажилгүй байгаа тул ээжийнхээ эзгүйд түүнийг орлож гэрийнхээ хамаг ажлыг амжуулдаг аж. Бага хоёр нь гэрээсээ холгүй байрлах 57 дугаар сургуульд суралцдаг.

“Эмэгтэй хүн өвлийн хүйтэнд хөлдүү мах эвдэх гэж гар хуруугаа эсгэх нь энүүхэнд ч хийсээр байгаад дасч байна даа” хэмээн хэвнэг инээмсэглэн ярих түүний харцнаас айлын бага охин биш, амьдралын төлөө зүтгэж буй Лянхуацэцэг харагдав. Бидний очсон өдөр түүний хувьд гүйлгээ муу байсан бөгөөд “Ийм үед хэцүү байдаг юм. Энэ ▶

► жил хямрал илүү их мэдрэгдэж байна. Өнгөрсөн жилийнхээс борлуулалт эрс муудсан” гэлээ. Түүнтэй хаяа залган зогсох худалдагчдын хэлж буйгаар энэ жил махны нийлүүлэлт их байгаа тул үнэ буурчээ.

Түүний өдрийн ашиг 40 мянган төгрөг. Сардаа түрээсэнд 300 мянган төгрөг төлдөг бөгөөд нөхөртэйгээ хамт зүтгэж буй тул ямар ч байсан боломжоороо цааш нь хэдэн төгрөг хадгалчихаад байгаа гэх. Энэ бол түүний өрхдөө үзүүлж буй

санхүүгийн үл чамлам дэм.

Лянхуацэцэг болон тус зах дээр ажиллаж буй бүсгүйчүүдийн амьдрал өдөр бүр 06.00-18.00 цаг хүртэл нэг иймэрхүү өнгөрнө. Тэдний дийлэнх нь гэрийнхэндээ ээжийн гарын хоолыг өдөр болгон хийж өгөх нь ховор. “Шонхор” захын эзэгтэй нарт амралтын өдөр гэж байдаггүй ч Лянхуацэцэгийн хувьд өөрийн гоо сайхандаа цаг зарцуулахаа мартдаггүй. Биднийг зураг авах үед нүүрэндээ оо энгэсгээ түрхэх завгүй

ажиллаж байсан ч нүүрний арьс нь цаанаасаа гэрэлтсэн өнгөлөг харагдав. Учиргүй гоо сайхны салонд орох зав гардаггүй ч захын дэргэдэх үсчинд долоо хоногтоо нэг орж гангарч амждаг гэсэн. Лянхуацэцэгийн хувьд эмэгтэй хүнд ахдахаар хүнд ажил хийж байгаа ч түүндээ түүртсэн шинжгүй бүсгүй хүний нандин эрхэмсэг, бас дэгжин чанарыг гээгдүүлэхгүй авч явдаг нийгмийн олон чадварлаг эмэгтэйчүүдийн нэгэн төлөөлөл мөн юм.

Б.Оюу ийм хэмнэлээр сүүлийн дөрөв орчим жил амьдарч байна

Жинхэнэ гэрийн эзэгтэй

Энэ бол Б.Оюу. Тэрбээр гурван хүүхэдтэй бөгөөд удахгүй дөрвөн хүүхдийн ээж болно. Нийгэмд олон хүүхэд төрүүлэн гэртээ суух хүсэлгүй нэг хэсэг эмэгтэй байхад үүнийг хорвоогийн дээд жаргал хэмээн үздэг нөгөө хэсэг нь ч бий.

Оюу гурван жилийн өмнө анхны хүүхдээ төрүүлсэн даруйдаа багагүй сандарч байсныг бодоход одоо гэргийн ажлыг төвөггүйхэн амжуулдаг болсон аж. Хөл хүндтэй хэрнээ нэгээс гурван насны хүүхдүүдээ асран суугаа түүний

гэрт зочлоход цэмцийсэн орчин угтав. Тэрбээр “Гэрийн ажлаа аль болох хялбарчилдаг тул нэг л мэдэхэд хамаг ажлаа амжуулчихдаг” гэлээ. Ар гэрийн ажил нь амжихгүй байгаа бүсгүйчүүддээ дуулгахад энэ айлын ээж маргааш хийх хоолоо өмнөх орой нь бэлдчихдэг тул хүүхдүүддээ хавьгүй их цаг гаргадаг байна.

Оюу өглөө хүүхдүүдээ хооллож, тоглуулж байгаад унтсан араар нь гэрийн ажлаа амжуулчихна. За тэгээд оройн хоолны цаг болно. Ийм л хэмнэлээр сүүлийн дөрөв орчим жил амьдарч яваа аж. Тэрбээр нягтлан бодогч мэргэжилтэй

ч мэргэжлээрээ хараахан ажиллаж амжаагүй. Анх хүүхэдтэй болохоосоо өмнө зочид буудалд менежер хийж байжээ. Одоо ч гэсэн шаардлага гарвал ажил дээрээ хааяа очих үе бий гэв.

Хүүхдээ харж гэртээ сууж буй эмэгтэйчүүдийн хувьд санхүүгийн тал дээр нөхрөөсөө санаа зовних хандлага байдаг. Оюу хамгийн сүүлд хэзээ өөртөө оймс худалдаж авснаа санахгүй байлаа. Учир нь эдний өрхийн сарын орлого ерөөсөө л нөхрийн цалин буюу 900 мянган төгрөг бөгөөд энэ нь хүнс, живх хоёрт “явчихдаг” аж. Чанарлаг хүнс хэрэглэн хүүхдүүд нь эрүүл саруул байвал гэрийн эзэн сэтгэл өг

► байдаг гэх. Харин Оюу жирэмсэн ч гэсэн нэмэлт витамин хэрэглэж чадахгүй сууна. Учир нь гурван жил дараалан гэртээ сууж буй энэ эзэгтэйд юм болгоныг худалдан авах боломж хомс. Гэсэн ч тэрбээр сүү, цагаан идээ түлхүү хэрэглэж, хоол хүнсээрээ шаардлагатай витамин, эрдсийн хэрэгцээгээ нөхчихдөг байна.

Оюу хүүхдийн мөнгөө цуглуулж байгаад саяхан хувцасны шүүгээ хийлгүүлжээ. Түүний хувьд сүүлийн үед зүгээр суухгүйг хичээн хүүхдүүдтэйгээ уралдаан, тэмцээнд нэлээд оролцдог болсон гэлээ. Энэ жил л гэхэд фэйсбүүкийн живх, будаа, гурилын бооцоотой тэмцээнд оролцон шалгарч живх,

гуриланд хэсэгтээ л мөнгө зарахааргүй болж. Албан ажил эрхлээгүй ч ар гэрийн ачааг нуруун дээрээ үүрч яваа энэ бүсгүй ийм байдлаар нөхөртөө дэм болохыг хичээж явна. Цаашдаа албан ажил хийхийн зэрэгцээ дахин хүүхэдтэй болох бодол өвөртлөн сууна.

Оюу хааяадаа дэгжин гутал, дэрвэгэр даашинзаа өмсөн найзуудтайгаа уулзах үе бий. Гэхдээ түүний хувьд энэ нь хааяахан хэдэн сардаа л нэг гэсэн үг. Харин хүүхдүүдийнхээ төрсөн сард хамт амаржсан ээжүүдтэй нэлээд идэвхтэй уулздаг гэв. Эдний гурав тус бүр фэйсбүүк групптэй бөгөөд групп бүрийн ээжүүдтэй Оюу чамгүй сайн найзалжээ. Бүр фэйсбүүкийн зарим найз ээж хүүхдүүдийг нь харж өгдөг гээд бод доо. Ер нь энэ ээж фэйсбүүкт нэлээд идэвхтэй.

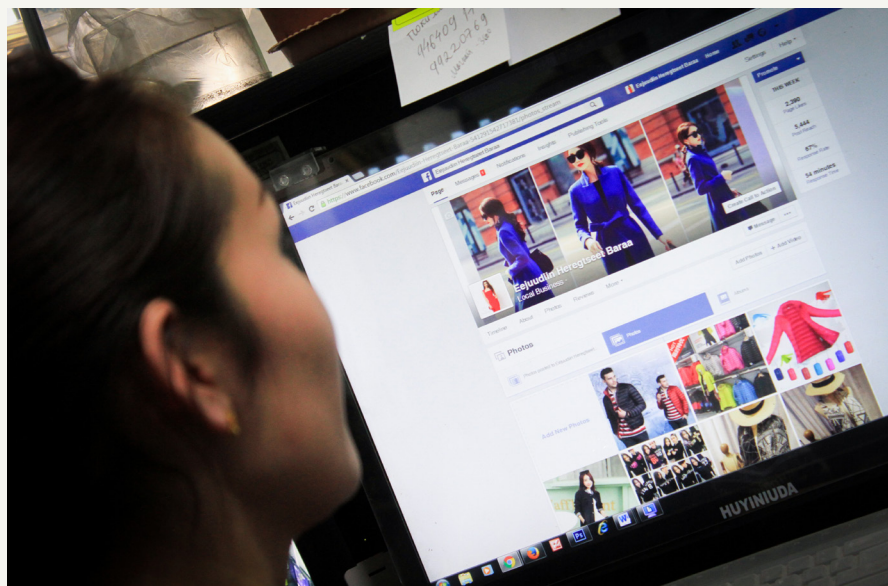
Түүний амьдрал хүүхэдтэй болсноор их өөрчлөгджээ. Хүүхэд нэмэгдэх тусам гэр бүлсэг уур амьсгалтай болсон байна. Оюу “Аав нь орж ирээд хүүхдүүдээ эрхлүүлээд, тоглож байх нь надад хамгийн сайхан. Гэр бүлтэй, хүүхэдтэй болох нь хорвоогийн хамгийн жаргал” хэмээв. Айл гэрийн амьдрал эзэгтэй нарын айл зангаас ихээхэн шалтгаалдаг учир залуу ээжүүд хүлээцтэй байхыг тэрбээр нэмж зөвлөсөн юм.

Цахим ээж

Орчин цагийн ээжүүд хүүхдээ хараад гэртээ зүгээр суухыг хүсдэггүй болж. Үүнийг хоёр настай хоёр ихэр охинтой Э.Баярцэцэг бүсгүй нотолно. Их сургуулиа төгссөн жилээ охидуудаа төрүүлсэн бөгөөд тэднийг зургаан сартай байх үеэс цахимаар бизнес эрхэлдэг болжээ.

Өдгөө бүсгүйчүүдийн сонирхлыг татаж, хорхойг гозолзуулсан онлайн дэлгүүрүүд шил даран нээгдэх болсон билээ. Тэдний нэг “Ээжүүдийн хэрэгцээт бараа” фэйсбүүк фэйж хуудсыг 26 нас шүргэж яваа Баярцэцэг бүсгүй ажиллуулдаг. Тэрбээр энэ бизнесийг эрхлээд хоёр орчим жил болж байгаа бөгөөд анх гадуур явж худалдаа хийх боломжгүй тул гэрээсээ худалдаалах боломжтой дэлгүүр нээе гэж шийджээ.

Түүнийг эл шийдвэрээ биелүүлэх үед бяцхан охидууд нь цахилгааны залгуур руу гар хуруугаа хийчих гээд нэлээд хөдөлгөөнтэй болсон байв. Улмаар тэрбээр үүнээс санаа авч цахилгаан залгуурын хамгаалалтын таг

Дэлгүүрт лангуу түрээсэлж сууснаас интернэт худалдаа илүү ашигтай

тэргүүтэй ээжүүдэд түрүүнд хэрэгцээтэй бараануудыг оруулж иржээ. Баярцэцэг одоо “Ээжүүдийн хэрэгцээт бараа” фэйсбүүк фэйж хуудсаас гадна дөрвөн фэйж ажиллуулдаг. Ихэнх бараагаа <https://www.taobao.com/> вэб сайтаас за-

хиалгаар оруулж ирдэг байна. Өдөртөө хамгийн багадаа 40 захиалга авдаг бол ачаалал ихтэй үед эдний захиалга 200-д хүрдэг тухай тэрбээр ярьсан юм.

Баярцэцэг хоёр хүүхэд, нөхөр Ц.Мөнгөнтүлгэ болон ээжийнхээ хамт БГД-►

► ийн IV хороо “Голден Парк” хотхонд амьдардаг. Түүнийг эзгүйд ээж нь ар гэрийн ажлыг нь амжуулчихдаг байна. Харин нөхөр нь гэрийнхээ дэргэд мөн л хувийн бизнес эрхэлдэг.

Эдний хоёр охин цэцэрлэгт явдаг бөгөөд энэ араар “цахим” ээж бараагаа ч зарна, дэлгүүрээ ч ажиллуулна. Тодруулбал, эднийх амьдарч буй хотхондоо интернэт, бичиг хэрэг болон бэлэн барааны дэлгүүр ажиллуулдаг болоод жил гаруйн хугацааг үджээ. Үйлчилгээ эрхэлж буй байрныхаа түрээсэнд сардаа гурван сая төгрөг төлдөг ч арилжааны банкнаас зээл авахад асуудалгүй болохуйц хуримтлал үүсгэж чадсан аж.

Хувиараа бизнес эрхлээд хөлөө олсон болохоор үүнийгээ үргэлжүүлж, өргөжүүлэх бодолтой байгаа тухай Баяр-цэцэг ярьсан юм. Эдний сарын орлого улирлаас хамааран хэлбэлзэх нь бий.

Түүний олж харснаар дэлгүүрт лангуу түрээсэлж сууснаас интернэт худалдаа илүү ашигтай байгаа аж. Учир нь хүмүүс гадуур явж худалдаа хийх нь багасчээ. Цахим худалдаагаар бизнесийн гараагаа эхэлсэн залуухан ээжийн тэргүүний зорилго үйлчилгээ эрхлэх өөрийн гэсэн байртай болох. Цаашдаа ч хувийн бизнесээр дагнаж, өөрийн хүссэнээрээ сайхан амьдрах.

Амьдрал “бэлэглэсэн” үрчлээс

Эмэгтэйчүүд энэ мэт хөдөлмөрлөж байна. Амьдралаа авч явах, үр хүүхдээ гэжээх нийгмийн үүргээ биелүүлэх гэж эзэгтэй нар эрчүүдээс дутахааргүй зүтгэж явна.

Тэдний нэг С.Гэрэлмаа. Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын уугуул тэрбээр сумандаа байрлах “Баян Айраг” гэх уурхайд бутлуурын дээж авагчаар ажиллаж байна. Өдгөө зуугийн талыг давж наслаж яваа тэрбээр амьдралын эрхэнд ганц охиноосоо мянган км-ын алсад ийн зүтгэж байна. Түүний охин “Ач” анагаах ухааны их сургуулийн гуравдугаар курсын оюутан бөгөөд тэрбээр охиныхоо сургалтын төлбөрийг олох гэж цалин өндөр газар ажиллаж буй нь энэ гэсэн. Нас хэвийсэн түүнд хотод ажил олдох нь ховор байж.

Гэрэлмаагийн адил өрх толгойлсон олон ээж санах, даарахын зовлонг умартан хөдөлмөрлөж явна. Үүний шанд амьдрал тэдэнд цөөнгүй үрчлээс бэлэглэжээ. Гэсэн ч тэдэнд үрчлээсээ ч хайхрах хором үл олдоно. ■

Шинжлэх ухаанд эмэгтэйчүүд

Ерөнхийд нь авч үзвэл жендерийн тэгш байдлын “жинлүүрийн зөрүү” 10 жилийн өмнөхтэй харьцуулахад дөрвөн хувиар ойртжээ.

Зарим орны Засгийн газар шинжлэх ухааны салбарт, тэр дундаа судалгаа, шинжилгээнд эмэгтэйчүүдийн оролцоо хангалтгүй байгаад сэтгэлээ чилээдэг бол зарим оронд энэ асуудалд гарц олох арга зам арай дардан явна. Судалгаа, шинжилгээний чиглэлээр ажиллах эмэгтэйчүүд нийт боловсон хүчний ердөө 28 хувийг бүрдүүлдэг гэдгийг Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллагын (ЮНЕСКО) нэгэн судалгаанд дурьдаж. Гэтэл та бидний төсөөлж ч байгаагүй зарим оронд шинжлэх ухаанд эмэгтэйчүүд эрчүүдтэй нэг түвшинд хүч үзэх дэвжээ арай илүү хангагдсан байдаг аж. Дэлхийд цөөн тооны орон шинжлэх ухааны салбарт ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн тоогоороо тэргүүлдэг. Тэдгээрийг жагсаавал тухайлбал, Мьянмар улсын судлаачдын 86 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Эдийн засгийн

чадавх сул, бичиг үсэг тайлагдсан иргэд олонтой гэгдэх Латин Америкийн орнууд ч ийм жагсаалтад дээгүүр ордог. Жишээ нь Аргентин улсад эмэгтэйчүүд судалгаа, шинжилгээний салбарт ажиллаж буй боловсон хүчний 53 хувийг эзэлдэг бол Венесуэлд 54 хувь байдаг аж. Коммунист орнуудын нэг Кубад үзүүлэлт 45, Гуатемалад 55 хувь байх.

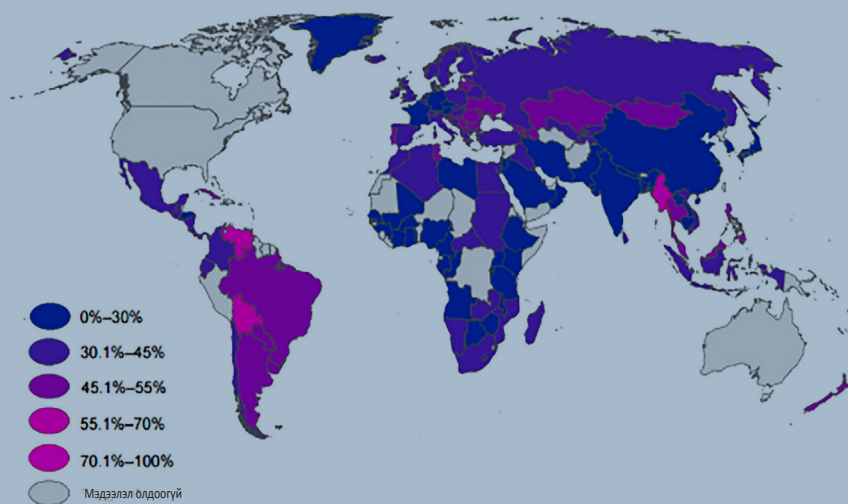
Жендерийн тэгш оролцоог хамгийн ихээр хөндөх Европ тивийг ангилж үзвэл зүүн Европ тодруулбал, Серб, Литва, Македон болон Молдав улс үлгэр жишээ яваа. Ази, Номхон далайн орнууд, Тайланд, Малайз, Шинэ Зеланд 50/50 гэсэн харьцаатай байна.

Дэлхийн үзүүлэлтийг бүхэлд нь сонирхуулбал (2013 оны байдлаар/газрын зургаас харна уу) эмэгтэйчүүдийн оролцоо дэлхийн нийтэд тун байгааг харж болох бөгөөд таван орон тутмын нэг л шинжлэх ухааны салбар дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоог дэмжих оролдлого гарган боловсон хүчний 45-55 хувийг эмэгтэйчүүдээр бүрдүүлж байгаа юм. ■

Шинжлэх ухааны салбар дахь хүйсийн ялгаа

Нийт судлаачдын үзүүлэлтэд эзлэх эмэгтэйчүүдийн хувь, 2013 он эсвэл сүүлийн үеийн хүчинтэй мэдээлэл

Тайлбал: Энэхүү газрын зурагт орсон мэдээлэл нь ажилчдын тоонд суурилсан бөгөөд Конго, Энэтхэг, Израйл улсын үзүүлэлтийг үндсэн ажилчдын мэдээлэлд тулгуурлав. Хятад улсын үзүүлэлтийг судлаачдын нийт тоонд бус судалгаа, шинжилгээний салбарын ажилчдын нийт тоонд үндэслэв. Бразил, Тунез улсын мэдээллийг дундажилсан болно.

Эх сурвалж: ЮНЕСКО, Судалгааны институт, 2015 оны аравдугаар сар

Асуудал

Томруулдаг шил

Г.ОРХОН

Монголын эмэгтэйчүүд өнөөдөр “ачаатай тэмээ” мэт ажиллаж байна. Энэ үгийг уншигч та олонтаа дуулсан биз. Гэвч тэд өчигдөр ч ингэж явсан нь үнэн. Харин маргааш хэрхэх нь асуултын тэмдэгтэй хэвээр байна.

Сүүлийн гурван жилд улсад бүртгэлтэй хөдөлмөр эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийн тоо буурсан үзүүлэлттэй гарч. Эндээс эмэгтэйчүүд хөдөлмөр эрхлэхгүй байх явдал нэмэгдэж байна гэж харж болох ч бодит байдал дээр тэд эрчүүдээс хавьгүй их ажил эрхэлдэг болжээ. Өрхийн аж ахуй, тэр дундаа жижиг худалдаа, интернэт бизнес зэрэг шинэлэг хэлбэрийн бизнесийг ихэвчлэн эмэгтэйчүүд эрхэлж байна. Харамсалтай нь эдгээрийг улс албан

ёсоор бүртгээгүй учир эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт бага гарч байгаа юм. Наад зах нь цахим ертөнцөд бизнес эрхлэгчдийн халааг охид, бүсгүйчүүд залгамжлах болсон билээ. Түүнчлэн хөдөлмөрийн насны нийт хүн амын 50.4 хувийг эмэгтэйчүүд бүрдүүлж байгаа нь нийгэм дэх тэдний үүрэг, оролцоо чамгүй бийг илтгэж байна.

Албан бус секторт ажиллаж буй иргэдийн 90 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа тухай Монголын эмэгтэйчүүдийн холбооны тэргүүн Б.Эрдэнэчимэг онцлов. Тодруулбал, энэ нь бүртгэлжээгүй, татвар төлдөггүй, улс сайн дүгнэж мэддэггүй хэсэг байх нь. Тэгэхээр энэ албан бус бизнесийг албажуулах, тэдэнд таатай нөхцөл бүрдүүлэхэд төрийн бодлого

шаардлагатай байгааг тэрбээр нэмж хэлсэн.

Харин албан ёсоор бүртгэгдсэн, статистик мэдээнд ордог салбаруудаас эрүүл мэнд, боловсрол, худалдаа, үйлчилгээний салбарт эмэгтэйчүүд ихээр ажиллаж байна. Эрүүл мэндийн салбарт ажиллаж буй хүмүүсийн 88 хувь нь эмэгтэйчүүд байх жишээтэй.

Ер нь эмэгтэйчүүд хэзээнээс олон гартай мэт хөдөлмөрлөж ирсэн. Улсад бүртгэлтэй хөдөлмөр эрхлэхийн зэрэгцээ гэр орны ажил, хүүхэд, ахмад, өвчтөнийг асрах зэрэг хэдэн давхар ажилтай байдаг. Дээр нь олон нийтийн сонгуульт ажил хүлээвэл илүү их ажил хийх үүрэгтэй. Гэхдээ үүнийг зарим оронд бүртгэж тооцоолдог аж. Өрхийн үйлдвэрлэл, хэрэглээ нь улсын эдийн засгийн чухал талбар байдаг учир Япон, Швейцар зэрэг оронд өргөтгөсөн үйлдвэрлэлийн тооцоо гэж гаргадаг байна.

Монгол Улс ийм оролдлого огт хийгээгүй биш хийж. Статистикийн үндэсний хорооноос олон улсын байгууллагуудын дэмжлэгтэйгээр эмэг-

Уламжлалт хандлага

Н.Хатанбаатарын ханийнхаа жилийн хөдөлмөрийг үнэлсэн тооцооллыг хүргэе.

- Хүүхэд асрагчийн дундаж цалин-сард **250.000** төгрөг, жилд 3 сая төгрөг
- Гэр орон цэвэрлэх үйлчилгээ- нэг удаа **5000-10000** төгрөг, долоо хоногт гурван удаа бол сард 60-120 мянган төгрөг
- Тогооч- долоо хоногт 200, сард- 800 мянган төгрөг
- Санхүүгийн туслах- цагт 10.000, долоо хоногт 5 цаг гэж үзвэл сард 200 мянган төгрөг
- Угаалга- долоо хоногт 20-25 мянган төгрөг, сард 80-100 мянган төгрөг
- Бусад ажил- цагт 5000 төгрөг, хоногт 10 цаг 50 мянган төгрөг бол сард 1.5 сая төгрөг

Сард нийт 3.07 сая төгрөг

ачааг үл анзаарах явдал бий. Харин суурьшмал нийгэмд амьдарч буй монголчууд өнгөрсөн үед авах, гэжийн ухаанаар хандвал зохилтойг Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын яамны хэлтсийн дарга Х.Баавгай онцолсон. Учир нь орчин цагт гэр бүлийн эрэгтэй, эмэгтэй хүн тэгш эрх, үүрэгтэй байх зарчмыг баримталвал зохилтой гэх. Шуудхан хэлэхэд, эмэгтэй хүн гэдэг утгаараа гэрийн ажлыг заавал хийх ёстой гэж хандлагаар хандаж болохгүй нь. Энэ хандлагын өөрчлөлтийг эрчүүд гэлтгүй нийгэм даяараа ойлговол өнөөдрийн ачаатай тэмээ нарын нуруу амрах учиртай. Тэгж байж бүсгүйчүүдийн тэнгэрийн талыг даах чадал, тэнхээ үл барагдана.

Сүүлийн үед бүсгүйчүүдийн давхар ачааг эр нөхөр нь ойлгох, түүнийгээ бусдад сурталчлах нь элбэгших болжээ. Америкийн нэгэн залуу эхнэрийнхээ “нэргүй” ажлыг үнэлсэн тухай өөрийн блогтоо бичиж. Дараа нь нэгэн монгол залуу ханийнхаа жилийн хөдөлмөрийг үнэлсэн тухайгаа цахимаар түгээсэн. Америк залуугийн тооцоолсноор хүүгээ асарч буй эхнэрийнх нь жилийн хөдөлмөр 3960 ам.доллар болсон бол Н.Хатанбаатарынх 3.07 сая төгрөг болсон байх юм. Хоёр залуу уг үнэлгээг гаргахдаа

авчихаад гэм хийсэн хүн шиг байхаар нь би их өрөвдөж өөрийгөө үзэн ядмаар болдог. Уг нь би л ичих ёстой шүү дээ” хэмээжээ.

Эрчүүд энэ мэтээр эхнэрийнхээ хөдөлмөрийг томруулдаг шилээр хардаг болчихвол наад зах нь гэр бүлийнхний дунд үл ойлголцол бий болохгүй, улмаар хүчирхийлэл намжих давуу талтай. Улмаар нийгэм дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлж болох юм.

Эдийн засгийн өсөлт нь саарч буй улс орнууд эмэгтэйчүүдийн оролцоотойгоор эдийн засгаа дэмжих бодлого барих болсон. Жишээлбэл, Японы засгийн газар энэ бодлогоо зарласан. Япон улс нь эмэгтэйчүүд удирдах албан тушаалд томилогдох, бизнес эрхлэхэд таагүй орнуудын нэг. Ялангуяа, хүйсээр ялгаварлах үзэл энэ улсад газар авч хүүхэд төрүүлж, жирэмсний амралтаа авснаар тухайн эмэгтэй ажлын карьер дуусгавар болдог байна. Иймээс Японы Засгийн газар жирэмсний амралтын дараа эмэгтэйчүүд ажилдаа эргэн орох нөхцлийг бүрдүүлэхэд анхааран ажиллахаа мэдэгдсэн. Хэрэв эмэгтэйчүүд хүүхэд төрүүлснээсээ болж ажлаа орхидоггүй бол Японы ажиллах хүчин 4.5 саяар нэмэгдэнэ гэж үзжээ.

Харин Монголд эмэгтэйчүүдийн хийж байгаа ихэнх ажил үнэлэгдээгүй байдаг. Үүнд тодорхой үнэлгээ тогтоох үүднээс Засгийн газраас хийж буй эхний ажил хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хууль. Энэ нь эмэгтэй хүний хөдөлмөрийг үнэлэмжтэй болгох гэсэн бодлогын нэг алхам аж. Түүнчлэн голлох салбаруудад ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн тоо эрчүүдээс давамгайл байгаа ч тэдний хийж буй ажил үнэлэмж багад тооцогдож байна. Харин үнэлэмж буюу цалин өндөртэй ажилд дийлэнхдээ эрчүүд ажиллаж байгааг ХАХНХЯ-ны мэргэжилтэн хэлсэн. Өнөөдрийн байдлаар эмэгтэйчүүдийн цалингийн дундаж эрчүүдийнхээс 100 мянган төгрөгөөр доогуур байгаа аж.

Мөн шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоо сайн биш. УИХ-ын гишүүдийн 14 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа ч орон нутгийн хэмжээнд удирдлагын 22 хувьд нь л байна. Тиймээс шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог бодитой дэмжжэ гэвэл квотыг нэмэгдүүлж, тэдний сонгогдох боломжийг нэмэгдүүлж шаардлага бийг албаныхан дуулга. ■

Шинэ хандлага

► тэйчүүдийн илүү цагийн ачааллыг тооцох судалгааг 1990-ээд оны сүүл, 2000 оны эхээр хийсэн аж. Судалгааны дунд монгол эмэгтэй хүн эрчүүдээс дунджаар 3-6 цаг илүү ажилладаг нь тогтоогджээ.

Нүүдлийн соёлтой байсан ард түмний хувьд эмэгтэйчүүдийн давхар

дундаж цалингаар тооцсон бөгөөд хоёул эхнэрээ цалинжуулж чадахгүй тухай дурьджээ.

Н.Хатанбаатар “Гэрийн ажил миний эрхэлдэг ажлаас гурав дахин өндөр үнэлэгдэх нь гэдгийг үргэлж анхаарч байх хэрэгтэй юм байна. Хааяа эхнэр маань өөртөө нэг юм худалдаж

Бодлого

Ачааг нь тэнцүүлчихвэл

Г.ТҮШЭЭ

Монгол Улсын нийт хүн амын тал хувийг буюу 51.7 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлдэг хэрнээ нийгэмд тэд эрчүүдээс илүү үүрэг гүйцэтгэж байна. Үүнийг дараах статистикаар бататгая. Тухайлбал, эрүүл мэндийн салбарт ажиллаж буй иргэдийн 88 хувь, боловсролын салбарт 80 орчим хувийг эмэгтэйчүүд бүрдүүлж байх юм. Эрчүүд хамгийн ихээр ажилладаг уул уурхайн салбарт л гэхэд эмэгтэйчүүдийн оролцоо нэмэгдэж нийт ажилчдын 10.4 хувийг бүрдүүлж байх жишээтэй. Ялангуяа, тэд том оврын машин жолоодох нь энгийн үзэгдэл болоод байна.

Монголд эмэгтэйчүүд нийгмийн манлайлалд явдаг. Учир нь тэд албан ажлынхаа хажуугаар өрх гэрийн ачаа үүрч яваа. 2014 оны байдлаар өрх толгойлсон эхийн тоо 80.8 мянгад хүрээд буй бөгөөд тэдний дийлэнх нь багадаа гурваас дөрвөн хүүхэд өсгөж буй аж. Гэтэл өнөөдөр эмэгтэйчүүдийн сарын дундаж цалин улсын дунджаас 9.8 хувиар бага байгаа тухай Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын яам /ХАНХХЯ/-ны Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн хэлтсийн дарга Х.Баавгай ярих.

Тус яамны зүгээс тэргүүнд эрх зүйн шинэчлэлийг бүрэн хийж дуусгах зорилт тавин ажиллаж байгаа аж. Тухайлбал, Хүүхдийн эрх хамгаалах хууль батлагдаж, Гэр хөгжлийн болон Хүүхдийн хөгжил хамгааллын үндэсний хөтөлбөрийг батлуулахаар ажиллаж байна гэв.

Нийгмийн хамгийн торгон нэгж болох өрхийн гол ачааг бүсгүйчүүд үүрч яваа ч гэр бүлийн хүчирхийлэл буурахгүй байгаа нь харамсалтай. Уг хүчирхийлэлд хүүхэд, эмэгтэйчүүд хамгийн их өртдөг бөгөөд хүчирхийлэл 2015 онд өмнөх оныхоос дөрөв дахин нэмэгдсэн байгаа юм. Энэ нь нэг талаар гэр бүлийн хүчирхийллийн илрүүлэлт сайжирч буй мэт харагдах ч бодит

байдал дээр хүчирхийлэл байсаар буйг харуулж байна. Тиймээс эмэгтэйчүүдийн хүчирхийллийг бууруулах нь тулгамдсан асуудал. ХАНХХЯ-ны зүгээс гэр бүлийн боловсролыг олгох замаар уг асуудлыг шийдэх нь зөв гэж үзжээ. Энэ хүрээнд Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг УИХ-д өргөн бариад буй. Харамсалтай нь тус хуулийг намрын чуулганаар хэлэлцэж чадалгүй хаврын чуулган руу шилжүүлжээ. Хуулиар гэр бүлийн боловсролыг насан туршид олгох зохицуулалт хийсэн аж.

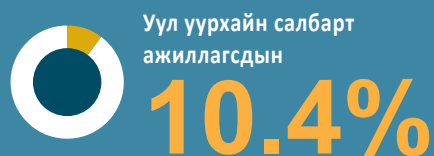
Яамныхан эмэгтэйчүүдийн үнэлэгддэггүй хөдөлмөрүүдийг үнэлдэг болох бодлогын хүрээнд эхний ээлжинд Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хуулийг батлуулаад байгаа гэв. Түүнчлэн, ахмад эмэгтэйчүүдийг дэмжих Хамтын тэтгэврийн тухай хуулийг батлуулжээ. Уг хуулийн хүрээнд мөнх бусыг үзсэн ханийнхаа тэтгэврийг өөрийнхтэйг хамт авах боломжтой болж байгаа юм. Уг хуулийг 2017 оны эхний өдрөөс мөрдөнө.

Харин Хөдөлмөрийн яамны зүгээс эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн дэмжих бодлогын хүрээнд холбогдох хууль тогтоомжид нэг бус заалтыг шинээр тусгажээ. Тухайлбал, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлэх гэж буй. Уг хуулийн төслийн зургадугаар зүйлд цалин хөлсний доод хэмжээг тогтооход “ялгаварлан гадуурхалтаас ангид” байх зарчмыг нэмж тусгажээ. Энэ нь хүйсээр ялгаварлан гадуурхах явдлыг гаргахгүй байхад чухал ач холбогдолтой болохыг Салбарын яамны Хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого зохицуулалтын газрын ахлах мэргэжилтэн Д.Норжмаа хэлэв.

Улсын бүртгэл, статистикийн хорооны 2015 оны судалгаанаас үзэхэд хөдөлмөр эрхлэгчдийн сарын дундаж цалин жил ирэх тусам өссөн бөгөөд эрэгтэй ажилчдын цалин эмэгтэйчүүдийнхээс 16.7 хувиар өндөр байна. Мөн Хөдөлмөрийн судалгааны институтээс 2013, 2015 онд хийсэн “Цалин хөлсний бүтцийн судалгаа”-нд хамрагдсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын нийт цалингийн бүтцийг авч үзэхэд удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд аль алинд нь жендэрийн зөрүү байгаа нь тогтоогджээ. Улмаар яамныхан Тэгш шан хөлс олгох тухай Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 100 дугаар конвенцийн агуулгыг Хөдөлмөрийн тухай хуулийн төсөлд тусгаад байгаа аж.

Энэ мэт эмэгтэй, эрэгтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлт хийгээд, нийгэм дэх тэдний оролцоо, ачааг нь тэнцүүлэх шаардлага байгаа бөгөөд тэгш бус байдлыг илтгэх судалгаануудын дүн үүнд хүч өгч байна. Товчхондоо, ачааг нь тэнцүүлж байж өнөөх тэгш эрх биелэлээ олох учиртай. ■

Монголын эмэгтэйчүүдийн нийгмийн байдал (тоон үзүүлэлтээр)

Боловсролын байдал

56.8%

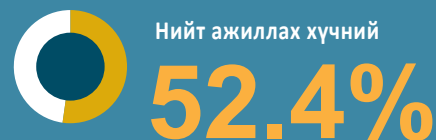
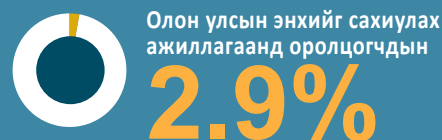
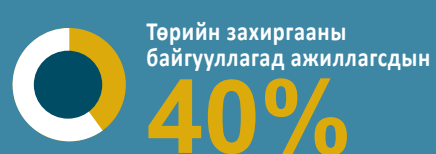
Бакалавр

60.7%

Магистр

44.4%

МСУТөв

Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн тоон үзүүлэлт

Засгийн газарт

15.7%

Орон нутгийн удирдлагад

22.7%

УИХ-д

14.5%

ИТХ-ын төлөөлөгчид

16.5%

Эх сурвалж:

ПЕТРОВИС

ХӨГЖИЛ ТҮГЭЭНЭ

1941 оноос

TRIANGLE

Mobil 1

**PETRO
MATAD**

*Монгол орны онцог булан бүрт
бид хурч үйлчилнэ!*

www.petrovis.mn

info@petrovis.mn

www.facebook.com/Petrovisofficialpage

33-05-05

Хэрвээ ингэвэл яах вэ

Дэлхий 2016 жилийн дугаарыг дагуулан The Economist сэтгүүл “Хэрвээ ингэвэл яах вэ” гэсэн хувилбарууд дэвшүүлснийг бид дугаар бүртээ цувралаар хүргэж байна

Хэрвээ ингэвэл яах вэ

Хэрвээ Хиллари Клинтон Ерөнхийлөгч болвол

Б.ЭНХЦЭГ

Эхний 100 өдөр

Тэрбээр үндэсний аюулгүй байдлын хувьд барууны үзэл баримтлал руу хазайж, эдийн засгийн хувьд зүүний чигийг барьсаар сонгуульд яллаа. Харин одоо түүний арга барилын үр дагавар нь гарч ирэх нь.

Америкийн анхны эмэгтэй ерөнхийлөгч арваннэгдүгээр сард хоёр том эрсдэлийг үүрснээр замаасаа хазайж явсан нэр хүндээ эргүүлэн өсгөж, сонгуулийн кампанит ажлаа авран, ялж чадлаа. Бооцоо тавьсан мөрийнүүдийнх нь нэг болох Кубийн дүрвэгчдийн хямрал, арал дээрх Кастроогоос хойших үймээнд үзүүлсэн түүний огцом хариу үйлдэл үр дүнгээ өгөх гэж байж мэдэх. Хоёрдугаарт, түүний популист “Дундаж түвшнийхэнд өгсөн амлалт” эхнийхээ хуй салхинд өртөж, бусад дотоодын хөтөлбөрүүдийг нь гацаанд оруулахаар байна.

Хиллари Клинтон ерөнхийлөгчийн суудалд суусны дараах эхний 100 өдөрт, соргог мэргэжилтнүүд жирийн үед байдгаасаа өөр хүн шиг байсан түүний байдлыг шуурхай олж харж товойлгон гаргаж ирсээр байна. Хэт болгоомжилдог хэмээн урт хугацаанд дуудуулж ирсэн энэхүү улстөрч кампанит ажлын үеэрээ гаргаж байсан зоримог ичгүүрсонжуургүй дүрийнхээ үр дагаваруудын учрыг олох

гэж эхний хэдэн сарыг зарцууллаа. АНУ-ын 45 дахь ерөнхийлөгч энэ долоо хоногт нөхөр Бил Клинтон Silicon Valley-ын боссуудын нууцлаг цугларалт дээр “Энэ бүх зүйл Хилларигийн ерөнхийлөгч болсны дараах бал сарыг баллаж байна” хэмээн хэлснийг зөөлрүүлж, сүртэй асуудал болгохгүй инээгээд өнгөрөх төдий харагдуулах гэж хичээлээ. Тэргүүн ноён (ерөнхийлөгчийн нөхөр) өөрийнх нь хэлснийг гуйвуулан буруу ишлэсэн байна гэж хэлж буй. Хатагтай Клинтон Цагаан ордны өдрийн цайгаа эмэгтэй сенаторуудтай хамт зооглож эхлүүлсэн бөгөөд энэ үеэрээ “Энэ ерөнхийлөгч энд бал сараа өнгөрүүлэх гэж бус ажиллахаар ирсэн шүү” хэмээн наргиан маягаар хэлсэн. Гэхдээ ноён Клинтон зөв. Ихэнх ерөнхийлөгчид эхний 100 өдрөө өөрийн бодлого хөтөлбөрөө танилцуулан ерөнхийлөгчийн эрх мэдлээ таалан мэдэрдэг. Цаг үеийн үйл явдлуудаас үүдэн ингэж чадахгүй байгаа нь энэ ерөнхийлөгч л болохоос биш.

Хатагтай Клинтон өрсөлдөгч Бүгд Найрамдах намын Марко Рубеогийн сонгуулийн кампанит ажлыг хөл толгойгүй болгон замбараагүй байдалд оруулсан асуудал болох хямралын голомт Кубаас эхлэе. Телевизүүдийн дэлгэц үдэш бүр Америкийн эргийн хамгаалагчид, тэнгисийн хөлгүүд нь сал

завьтай цөхөрсөн хүмүүсийг далайгаас татан гаргаж буй дүр зургаар дүүрсээр хэдэн сар боллоо. “Gallup” компанийн саяхны санал асуулгаар америкчуудын 74 хувь нь ядаж арал дээр чөлөөт сонгууль зохион байгуулах хэлэлцээр хийгдэж байх үеэр кубачуудын орогнол хүсэх хүсэлтүүдийг хүлээж авахыг зогсоох хатагтай Клинтон бодлогыг дэмжиж буй нь харагдлаа. Кастрогийн эрин төсөөлөгдөөгүй эмх замбараагүй огцом төгсгөлд хүрч, Хиллари өнгөрсөн аравдугаар сард намын цор ганц нэр дэвшигчээр сонгогдсоны дараа хэлж байсан үгнээсээ хатагтай Клинтон энэ оффист суугаад ч хазайгаагүй байгаа. Тэрбээр ноён Рубеотой хийсэн ерөнхийлөгчийн хэлэлцүүлгийн үеэр “11 сая кубачуун тэнд байгаа. Тэд чөлөөт мөн чинээлэг эх орныг хүсч буй болохоос биш бүгдээрээ Америк руу нүүж болно гэсэн хоосон амлалтууд биш” хэмээн хэлсэн юм.

Одоо хүртэл ноён Рубеогийн шүтэн бишрэгчид хатагтай Клинтонь арьс өнгөөр ялгаварлах стратегизэрээ дамжуулан куб гаралтай америкчууд болон бусад Испани хэлтэй сонгогчдын дунд хаалт үүсгэж байна хэмээн буруутгаж буй. Тэд ялангуяа төв Америкт номлогч байхдаа Испани хэл сурсан, Виржинья мужийн сенат, засаг дарга асан одоогийн дэд ерөнхийлөгч Тим Кейний кампанит ажлынхаа үеэр хэлсэн мэдэгдлийнх нь төлөө ихээхэн дургүй байгаа. Түүний “Кубчууд бидний хайр энэрэлийг хүртэх эрхтэй ч тэд бидний цорын ганц хөрш биш” гэж хэлснийг Бүгд найрамдахчууд ичихгүйгээр мексик-америкчуудад долгинож байна гэж үзсэн.

Ой санаанаас холдсоор буй сонгуультай хамт, Конгресс дахь бүгд найрамдахчууд хатагтай Клинтонь латин-америкчуудтай холбоотой өгсөн бас нэг амлалтын хувьд хуваагдмал байр суурьтай байгаа: Ажлаа хүлээн авсан эхний жилдээ Конгрест цагаачлалын цогц хуулийг өргөн барина гэх түүний амлалт.

Аль нэгийг нь орхихоос өөр замгүй

Сенатын танхим 50-50 болж хуваагдан Кейн дэд ерөнхийлөгчийнхөө хувьд шийдвэрлэх саналыг өгч байгаа учир демократуудад ялимгүй давуу тал бий болж буй. Төлөөлөгчдийн буюу бага танхимд бүгд найрамдахчууд илт давуу байгаа. Тиймээс хатагтай Клинтон ямар нэг хууль батлуулахын тулд хоёр намын дэмжлэг (үнэндээ зарим нь үүнийг гайхамшиг гэдэг) хэрэгтэй болно. ►

► Өөдрөг сайхан үзэлтнүүдийн зүгээс бүгд найрамдахчууд Америкийн төрөлжиж буй хүн амыг зүгээр л үл ойшоогоод байж чадахгүй гэж үзэж буй. Анх удаа ерөнхийлөгчид нэр дэвшсэн латин америк хүн ноён Рубёо латин америкчуудын өгсөн саналын ердөө 35 хувийг авч, хатагтай Клинтонд ялагдаад зогсохгүй, өөрийн төрөлх нутаг Флоридад хүртэл ялагдал амссан. Ялагдлаа хүлээн зөвшөөрөхдөө хэлсэн үгэндээ ноён Рубёо жил бүр нэг сая гаруй латин америк гаралтай өсвөр насныхан сонгууль өгөх насанд хүрдэг нь латин америкчууд болон бусад цагаачдын дуу хоолойг үл ойшоох боломжгүй болж буйг илтгэж байна хэмээн намдаа хандан хэлсэн юм.

Өөдрөг үзэлтнүүд хатагтай Клинтоньг асуудалд илүү бодитой ханддаг зантай гэж үздэг. Тэрбээр хууль бусаар цагаачилсан хүмүүст албаны ёсны иргэншлийг олгоно гэсэн амлалтаа хаях замаар дундыг баримтлах үзэлтэй бүгд найрамдахчуудыг ятгасан. Тус улсын иргэн биш ч оршин суух эрх олгож байгаа нь сүүдэрт амьдарч ирсэн тэдгээр хүмүүст аль хэдийнэ том давуу тал болж байгаа гэж Клинтон хэлж буй.

Харин гутранги үзэлтнүүд хатагтай Клинтонь Конгресстэй харилцах харилцаа санаснаас хурдан хугацаанд муудаж байна гэж харж байна. Тэрбээр кампанит ажлынхаа үеэр өөрийгөө өмнөх ерөнхийлөгч Обама шиг биш харин “Конгрессийн (Capitol Hill) ордонд очиж, хэлцлүүд хийн, гарын үсэг зуруулж чаддаг” туршлагатай улстөрч хэмээн сурталчилж байсан.

Түүний ажлын эхний хэдэн долоо хоног хэд хэдэн амжилт үзүүлж, Сангийн сайдаар Жэсон Формэнийг, Батлан хамгаалахын сайдаар Мишель Флорнойг Сенатын танхимаар шулуухан батлуулж чадсан. Тэрбээр цаашлаад Төрийн нарийн бичгийн даргаар Бүгд Найрамдах намын Боб Коркерийг сонгож бас нэг гайхам томилгоо хийж, оноо авсан. Тэрбээр Сенатын танхимын Гадаад харилцааны хорооны дарга байхдаа хэлцэл хийхдээ гарамгай ухаалаг нэгэн хэмээх нэр хүндийг олж авсан бөгөөд Теннисий мужийн сенат байсан юм.

Томилгоог батлах хурлын үеэр түүнийг намынх нь зарим гишүүний зүгээс гал дээр шарсан асуултууд тавьсан бөгөөд ялангуяа Техасын сенат Тед Круз Обамагийн Ирантай хийсэн хэлэлцээрийг асуулт дагуулсан хэмээн ноён Коркерийн хэлж байсныг ишлэн тодотгов. Ноён Круз Коркерийг “Анхаарал сарниулах нугас”

хэмээн цоллож, цөмийн хэлэлцээрийн хүрээнд Бүгд Найрамдах намын гишүүдийн эргэлзээг арилгахад зориулан томилсон гэж хэлсэн. Гэсэн ч түүнийг 68-28 саналын харьцаагаар баталсан юм.

Гэхдээ хатагтай Клинтон болон Конгрессийн хувьд харилцан бие биенээ хардах шалтгаан олоход тийм ч удсангүй. Ноён Кейн дэд ерөнхийлөгчөөр сонгогдож, ардаа хоосон үлдээсэн сенатын суудлыг нь нөхөж Виржиньяг төлөөлөхөөр томилогдсон шинэ сенатыг илтээр шоолон тохуурахсан. Түр орлогчийн томилгоог хийх эрх нь Виржиньягийн засаг дарга Терри МакОлифт байдаг учир өөрийгөө сонгосон. Сенат МакОлиф хэрвээ Конгрест үлдэхийг хүсвэл 2018 оны ерөнхий сонгуульд өрсөлдөх хэрэгтэй болно. Тэр хүртэл Демократ намын зарим сенат ч шинээр хамт ажиллах сенатынхаа Билл Клинтонь ахлах хөрөнгө босгогч байсан гэх өнгөрсөн түүхийг нь сөхсөөр байх болно. “Хангалттай олон америкчууд биднийг худалдагдсан, мөнгө авдаг гэж боддоггүй гэж үү” хэмээн бас нэг дундыг баримтлагч Демократ шүүмжилсэн.

Ингэж муу санаалах нь дундаж түвшнийхэнд өгсөн амлалтыг биелүүлэхэд их л бага түлхэц болно. Хатагтай Клинтон улс даяарх цалингийн доод хэмжээг цагийн 15 ам.доллар болгох, хүүхэд үрчилж авсан болон төрүүлсэн эхчүүдэд хоёр сарын цалинтай чөлөө өгдөг болгохыг дэмжих замаар Демократуудыг баярлуулсан. Энэ зуур бүгд найрамдахчууд ингэвэл Европынх шиг дампуурал руу хөтөлнө хэмээн эсэргүүцэж байсан ч цөөхөн сонгогчид тус амлалтын нарийн ширинийг нягталж үзсэн.

Нарийн судалгаа шалгалтыг одоо эхлүүлчихсэн. Америкийн хувийн хэвшлийн салбарын хамгийн том ажил олгогч Walmart гуравдугаар сард хийсэн мэдэгдэлдээ хэрвээ улсаас цалингийн доод хэмжээг цагийн 15 ам.доллар болговол дэлгүүрүүдийнхээ кассны ажилтнуудаа чөлөөлж, автоматжуулах шаардлагатай болж мэднэ гэж хэлсэн. Тус сүлжээ дэлгүүрийн одоогийн байдлаар санал болгодог хамгийн бага цагийн хөлс нь 10 ам.доллар байгаа юм. Нам бус Конгрессийн төсвийн газраас гаргасан судалгаа нь цагийн хөлсний өндөрсөгсөн хэмжээ богино хугацаанд хоёр сая ажлын байрыг үгүй хийхэд хүргэж мэднэ хэмээн сануулсан. Өндөр цалин нь илүү их хэрэглээний зарцуулалтад хүргэх учир урт хугацааны нөлөөлөл бүхий алгуур хувилбаруудыг Цагаан Ордон тус судалгаанаас онцоллоо. Гэвч

Конгрессийн төсвийн газрын судалгаанд телевизээр улс төрийн дайралтын сурталчилгаа цацахад ашиглаж болох хангалттай материал бий.

Шинэхэн эхчүүдийн цалинтай чөлөөний тухай Ерөнхийлөгчийн төлөвлөгөө ч мөн эргэлзээнд ороод байна. Түүний амлалтын үндсэн шалтгааныг асуухад, хатагтай Клинтонь кампанит ажлын стратегич баян орнууд дундаас сонин нь Америк улс даяараа жирэмсний тэтгэмжтэй чөлөөг авах эрх олгодоггүй нь үнэхээр итгэмээргүй тэнэг хэрэг хэмээсэн. “Мөн бид сонгуульд ялагдаж байсан” хэмээн стратегич нэмж хэлэхдээ энэ үед төлөвлөгөөг танилцуулмагц хатагтай Клинтонь саналын хувь хэмжээ гэрлэсэн эмэгтэйчүүд дундаа огцом өссөнийг тодотгосон юм.

Төвөгтэй л дөө

Дундаж түвшнийхэнд өгсөн амлалт нь шинэ даатгал маягийн санг бий болгох замаар амаржсаны дараах цалинтай чөлөөний зардлыг гаргахыг уриалж буй. Энэ санг ажилтнуудаас (бага цалинтай хүмүүст тааз тогтоох), ажил олгогчдоос (жижиг компаниудад онцгой хөнгөлөлттэйгээр) мөн улсаас татварын хөнгөлөлт үзүүлэх гэх зэргээр тодорхой хувь хэмжээ авч, санхүүжүүлэхээр төлөвлөж байна. Зарим демократууд хүртэл уг төлөвлөгөөг хэт төвөгтэй уугагүй хэмээн шүүмжлэн даапаалдаг.

Хатагтай Клинтонь дотоодын хөтөлбөрт багтсан бусад хэсэг нь нэлээд болгоомжилсон шинжтэй. Ойрын үед хийхээр зорьж байгаа ажил нь татварын хуулийг шинэчлэх гэхдээ тэр аяар нь биш тодорхой хэмжээнд. Ингэснээр шинээр орж ирж буй орлогыг бага насны хүүхдүүдийн боловсролд зарцуулна. Дэд бүтцийн банк шинэ зам, гүүр, илүү ухаалаг цахилгаан шугамуудыг санхүүжүүлэх яриа хэлэлцээ явж буй.

Вашингтоны кафейн хэтрүүлэн хэрэглэгч мэргэжилтнүүд хатагтай Клинтоньг ерөнхийлөгч болоод хэдхэн сар болж байхад нь улс төрийн эмгэнэлийг нь харахан бичих болоогүй байна. Хоёр нам улс төрийн тоглоомд тэнцсэн байр суурьтай байгаа энэ мухардлын үед кампанит ажлынхаа үеэр хэт хүчтэй том амлалтууд өгснийхөө хариуг сонгогдсон хойноо амсдаг. Америкийн ерөнхийлөгч болсны дараах 100 өдөр өмнөх ерөнхийлөгчдийн үед байсан шиг байхаа больжээ. ■

Ирээдүй

Ангараг, Сугарын алслал

Б.ҮҮРИЙНТУЯА

Эрчүүд Ангарагаас, эмэгтэйчүүд Сугараас. Грек, Ромын уран зохиолд дурдах дайны бурхан Марс, хайрын бурхан Венусээр эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг зүйрлэн домогшуулсан нь зүгээр ч нэг тохиол биш. Энэ адилтгал өдгөө амьдрал болж бүхий л салбарт тэдний алслал улам холдож байна.

The Gender Gap Report-ын 10 дахь хэвлэлд эдийн засагт жендерийн эрх тэгш байдал бий болоход багадаа 118 жил шаардлагатай гэсэн төдийгүй 2015 оны тайланд нь хүйсийн тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн арга хэмжээнүүдийн явц удаан, цаашилбал бүр зогсох эрсдэл өндөр болж байгааг онцолжээ. Энэ жил Үйлдвэрлэлийн IV хувьсгал гэх ойлголт дэлгэрч, түүний ач холбогдол, үр дагаврын тухай түгээмэл ярих болсон. Бидний бүрэн ойлгох гэж хичээж байх зуур хэдийнэ амьдралын хэв маяг болж хувирч буй энэхүү ойлголт дэлхийн эдийн засаг, улс төрд тааг боломгүй шилжилт өөрчлөлтийг авчрах, улмаар хувьсгал нэг хэмээр бус асар хурдан өрнөхөөр байна. Тухайлбал, хөдөлмөрийн зах зээл дээрх ажиллах хүчнийг автомат төхөөрөмж, роботуудаар орлуулж буй нь сөрөг нь давуу үр нөлөөг дарлах нөхцөл болж байгаа хэмээн зарим шинжээч үзэж байгаа юм. Ерөнхий төдийгүй нарийн мэргэжлийнхнийг роботууд орлох цаг ирж нийгэм, эдийн засагт дарамт болох талаар эхний судалгаа, дүгнэлтүүд ч гарах болсон. Харин эсрэг байр суурьтай хүмүүс хувьсгалын үр шимээр улам хүчирхэгжих дэлхий бидэнд бүр ч том боломжуудыг олгоно гэж буй. Гэвч тэдний таамаг Үйлдвэрлэлийн IV хувьсгалыг зөвхөн улс төр, бизнес, эдийн засгийн хүрээнд бус нийгэм, массын түвшинд мөн хүлээн зөвшөөрөгдсөн нөхцөлд биеллээ олох аж.

Хүнээс хувьсгал руу

Асуудалд аль ч байр сууриас хандаж болох ч мэтгэлцээнд орхигдуулж байгаа чухал сэдэв бол хүйсийн эрх тэгш байдал. Ажлын талбартаа хэн ялан дийлэх вэ?

Эсвэл хүн биш робот ноёлох уу?

Юуны өмнө эрэгтэй, эмэгтэй давамгайлсан мэргэжлүүдийг төдийгүй тэдгээрийн хэдэн хувь нь автоматжилт өртөх магадлалтайг судлах хэрэгтэй. Хэрэв эдийн засагт үүссэн саяхны хүндрэл хөдөлмөрийн зах зээл дахь хүний нөөцөөс үүдэлтэй гэж тайлбарлах бол шинэ хувьсгал эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн ажлын байр, амьдралын хэв маягт хүртэл нөлөө үзүүлэх нь дамжиггүй гэдгийг Дэлхийн эдийн засгийн форумын Хүний нөөцийн болон Стратегийн ахлах мэргэжилтнүүдийн дунд явуулсан судалгаанд тусгажээ.

Ирж буй хувьсгалын нөлөөгөөр ажлын байрны хомсдолд орох салбаруудаар үйлдвэрлэл, бүтээн байгуулалт, байгууламжийг нэрлэсэн бөгөөд эдгээрт эрчүүд түлхүү ажилладаг. Харин эмэгтэйчүүд давамгайлдаг худалдаа, бүтээмжийн үүрэг голлосон салбаруудад ажилгүйдлийн үзүүлэлт нэмэгдэх хандлагатай байх аж. Хөгжингүй орнуудад бүтээмжтэй холбоотой ажлын байрууд ихэвчлэн дуудлага хүлээн авах төвүүд зэрэг нь орлогын эх үүсвэр болдог бол хөгжиж буйд нь жижиглэнгийн худалдаанаас эхлээд захиргааны түвшний институциуд ажил олгогчийн үүрэг хүлээж байна. Хүний ажлыг роботууд хийгээд эхэлвэл боловсролын түвшин доогуур өрх толгойлсон эсвэл орлогын нэг эх үүсвэртэй гэлтгүй хоёр эх үүсвэрийн орлоготой байсан ч дагуулах үр нөлөө их. Цаашлаад үндэсний хэмжээнд орлогын тэгш бус байдал бий болгоно. Тэгвэл ийн хувьсан өөрчлөгдөх хөдөлмөрийн зах зээлд ямар боломж байна вэ?

Технологийн хувьсгалаас үл хамааран хүн ам зүй, соёлын хэм хэмжээ, тэр ч бүү хэл геополитикийн хүчин зүйлс бизнес, ур чадварын ойлголтод бидний өнөөдөр төсөөлж зүрхлэхгүй томоохон өөрчлөлтийг авчирч болно. Тэдгээр нь бий болох хувьсгалын нээж өгч буй үндэс суурьт тулгуурлан технологийн инновациар гарч ирсэн орон тооны орхигдсон боломжуудыг ашиглах нөхцөл болж, тодорхой салбаруудын өсөлтөд эерэг нөлөөтэй. ►

► Хөгжингүй, хөгжиж буй орнуудад компьютерийн шинжлэх ухаан, математик болон инженерийн салбарт эрчүүд олонх байдаг. Бидний ярьж буй хувьсгал ирэх онуудад эрчээ авах учир энэ чиглэлийн мэргэжилтнүүдийн эрэлт нэмэгдэх нь мэдээж. Иймд эрограмчид (эрэгтэй програмчид) ажлын талбартаа одоохондоо ялалт байгуулсаар байх нь. Тэгвэл машин, механизмын орлож чадахгүй, тухайлбал асран хамгаалахтай холбоотой салбарын мэргэжилтнүүд ховрын бараа мэт эрэлттэй болно. Эдгээрт эмэгтэйчүүд тэргүүлдэг эмч, орчуулагч, амьдралын хэв маяг зааварлагч, арга хэмжээ зохион байгуулагч, сувилагч, сэтгэл зүйч, хувийн асаргааны туслагч, эрүүл мэндийн бусад салбарын чухал үүрэгтнүүд багтана.

Алслал улам нэмэгдэх үү?

Үйлдвэрлэлийн салбарт өрнөх дээрх хувьсгал олон мянган жил оршин буй хүйсийн ялгаварлалыг улам даамжруулах уу гэдэг асуулт гарч ирнэ.

Ажлын байрны хомсдол нүүрлэвэл эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг үүрэг, үр чадварын хүрээнд тусгаарлан ангилах үзэгдэл улам бүр нэмэгдэх бөгөөд “салан тусгаарлалтын” орон зай улам өргөжих юм. Алсын зайны харьцаа ийн үүсэх нь дэлхийн эдийн засгийн өсөлтөд тун сөрөг. Дэлхийн 100 оронд хийсэн судалгаанаас үзэхэд их сургууль төгсөгчдийн дийлэнх нь эмэгтэйчүүд байна. Тэгэхээр тэдгээр эмэгтэй өндөр боловсролтой нарийн мэргэжилтнүүдийн дийлэнхийг бүрдүүлэх учиртай. Гэвч Үйлдвэрлэлийн хувьсгал хүчээ аваад эхэлбэл тэд үр чадвартай гэдгээ урьд байгаагүйгээр илүү харуулах сорилттой тулна. Хэдийгээр технологи, инноваци, хамтын ажиллагаа болон мэдээлэл технологийн хүчин чадлын өөрчлөлтөд гарах удаах өөрчлөлтүүд чухал үүрэгтэй байх ч байгууллагуудын хувьд боловсон хүчнийхээ хүйсийн тэнцвэрийг хадгалан үлдэж, улмаар баг хамт олны бүтээмжийг нэмэгдүүлэх хүсэлтэй хэвээр байх

юм. Гэвч эрэгтэй, эмэгтэй ажилчдын цалингийн хэмжээ зөрүүтэй хэвээр байвал тэдний дунд хөдөлмөрийн хөлсний тэгш байдлын төлөөх “дайн” улам хурцадна. Даамжрах аваас хувь хүний болоод өрхийн орлого, цаашлаад өргөн цар хүрээ хамарсан улсын хэмжээнд ярих асуудалд болж хувирах магадлалтай.

Устсан ертөнц

Хөдөлмөрийн зах зээлийн бодлого, бизнесийн явц өнөөг хүртэл хагас зууны тэртээх гэр бүл, эдийн засгийн бүтцэд зориулсан буюу тэжээгч ба асрагч гэсэн уламжлалт загвараар явж байна. Гэвч тэр ертөнц өдгөө үгүй болжээ. Орлогын хоёр эх үүсвэртэй байх явдал өнөөдөр норм болсон. Мөн эмэгтэйчүүд олонх болж байгаа өрх толгойлсон амьдрал өмнө байгаагүйгээр нэмэгдсэн юм.

Бодлого тодорхойлогчид, бизнес эрхлэгчид зөрчлийн дараагийн давалгаа эхлэхээс өмнө бас оршин буй одоогийн байрнаасаа (хүний нөөц, санхүүгүйн чадавх гэх мэт) ухрахгүй байхын тулд өнөө цагийн нөхцөл байдалд тохируулан дасан зохицох хэрэгтэй. Шинжлэх ухаан, технологи, инженерийн болон математикийн (STEM) салбарт эмэгтэйчүүдийн оролцоо хангалтгүй байгаа юм. Дээд боловсролын үзүүлэлтээр эмэгтэйчүүд эрчүүдийн өмнө алхаж байгаа ч дэлхийн нийт оюутны дөнгөж гуравны нэгийг бүрдүүлж байх жишээтэй.

Автомат ертөнцөд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн дунд үүсэх далд өрсөлдөөнд хэн ялалт байгуулахыг тодорхойлж, таахад бэрх. Хэтэрхий олон таашгүй хүчин зүйлээс хамаарах энэ асуудалд Үйлдвэрлэлийн IV хувьсгал ямар нэг хэмжээгээр нөлөөлөх нь баттай. Чухам хамрах хүрээг атгандаа байлгах нь эрх баригчид, бодлого тодорхойлогчид, бизнесийнхэн, тэр ч бүү хэл хувь хүмүүс жендерийн эрх тэгш оролцоог хэрхэн чиглүүлэх хүчин чармайлтаас ихээхэн хамаарах учир энэхүү ялгавартай үзлийг яг энэ мөчөөс анхааралдаа авах хэрэгтэй. ■

Улс төрийн соёл

С.ЗУЛЬФИКАР

(Удирдлагын академийн улс төр судлал, нийгмийн удирдлагын тэнхимийн эрхлэгч доктор, дэд профессор)

Улс төрийн соёлгүй байдал, улс төрийн соёлтой хүн эсхүл улс төрч гэсэн яриа хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хүмүүсийн харилцан ярианд байнга дуудах болжээ. Гэсэн атлаа улс төрийн соёл гэж чухам юуг хэлээд байгааг тодорхойлох, тайлбарлах оролдлого тэр бүр хийдэггүй гэвэл дэгэсдүүлсэн болохгүй байх. Учир нь энэ агуулгын хүрээнд Монгол хэл дээр бичигдсэн нэг сэдэвт бүтээл, эрдэм шижилгээний өгүүлэл олдсонгүй. Харин судлаачдын бүтээл, өгүүлэлд улс төрийн ямарваа үзэгдэл, үйл явцыг тайлбарлах зорилгоор тус ойлголтыг дурьдсан байх юм. Нөгөө талаар өдөр тутмын харилцаанд хүмүүс улс төрийн соёл гэж юуг ойлгож болохыг хэлж ярихгүй атлаа улс төрийн соёлгүй байдлын талаар үнэлэлт дүгнэлт өгч болоод байгааг анзаарууштай. Хэрэв юмс үзэгдэлд үнэлэлт дүгнэлт өгч, ярьж хэлэлцэж болоод байгаа бол тэрхүү зүйлийг сайн мэдэж, ойлгож байгаагийнх. Гэтэл бодит байдал дээр улс төрийн соёл гэсэн ойлголтыг сайн мэдэж, ойлгож байгаа эсэх нь эргэлзээ дагуулсаар. Учир нь өгүүлэл бичих зорилгоор хайлт хийх явцдаа улс төрийн орчин хичээлийг сонгон судалж байгаа суралцагчдаас улс төрийн соёл гэж юу вэ? гэсэн асуулт тавихад тоймтой хариулж, тодорхойлж байгаагай таарсангүй. Гэсэн атлаа манайд улс төрийн соёлгүй байдал газар авлаа, улс төрчид ёс зүйгүй авирлаж байгаа нь улс төрийн соёлгүй байдал мөн гэсэн хариулт өгч байв. Улс төрийн соёл гэсэн ойлголтыг юмс үзэгдлийн илрэх хэлбэр, шинж чанараар тайлбарлах гээд байх шиг. Ялангуяа байх ёстой хэм хэмжээнээс гадуур эсхүл сөрөг үр дагвар дагуулж байгаа улс төрийн үзэгдлийг эзэн биетэй нь холбож улс төрийн соёлгүй байдал гэж ойлгож байгаа нь илэрхий байв. Улс төр

судлалд үүнийг тухайн ойлголт нь юмс, үзэгдлийг тайлбарлах арга зүй, арга хэрэгсэл болж байна гэж үздэг.

Үүнээс үзвэл Монгол хүн улс төр тогтсон хэм хэмжээний хүрээнд явагдаж байгаа эсэхээр улс төрийн соёлыг тодорхойлоод байна гэсэн эхний гаргалгаа хийж болох юм. Ямартай ч улс төрийн соёл нь эерэг шинж чанар бүхий улс төрийн үзэгдэл, үйл явцын илэрхийлэл байдаг бололтой. Сөрөг шинж чанар бүхий үзэгдэл, үйл явц болоод ирэхээр улс төрийн соёлгүй байдал гэж тодорхойлоод байх юм.

эсхүл олж авсан мэдлэг, итгэл үнэмшил, зан заншил, урлаг, ёс суртахуун, эрх зүйн болон бусад чадваруудыг бүхэлд нь илэрхийлсэн нарийн нийлмэл ойлголт юм. Соёл гэсэн үгээр тодорхой бүлэг хүмүүсийн, тодорхой цаг үе дэх зан заншил, итгэл үнэмшил, амьдралын хэв маягийг илэрхийлнэ (Cambridge English Dictionary). Түүнчлэн нийгмийн гишүүдийн бий болгосон итгэл үнэмшил, материаллаг болон материаллаг бус баялгийг бүхэлд нь тодотгож байгаа юм. Монгол хэлний их тайлбар тольд соёлыг “Нийгмийн

Мэдээж хэрэг үүнд буруу зүйл гэж юу байх вэ? Соёлтой хүн гэсэн ойлголтоор бид бусадтай зөв харилцаж, аливаа зүйлийг зөв хийж байгаа хүнийг ойлгож заншсан тул улс төрийн соёлыг мөн адил эерэг зүйл байхаар төсөөлж буй хэрэг. Иймд улс төрийн соёл гэсэн ойлголтыг тухайлан хэлэлцэж, тайлбарлахын өмнө эхлээд соёл гэсэн ойлголтыг тайлбарлах шаардлагатай болж байна.

Соёл-Culture нийгмийн гишүүн болохын хувьд бие хүнд бий болсон

хөгжлийн явцад хүн төрөлхтний бүтээсэн эд баялаг, оюун ухааны ололтын цогц” гэж тодорхойлжээ. Монгол хүний бүтээсэн биет болон биет бус өв нь үндэстний хувьд ямар соёлтой вэ гэдгийг тайлбарлаж байгаа хэрэг. Англи хэл дээрх нэр томъёоны тайлбарын агуулгад соёлыг сайн байх эсхүл муу байх тухай зүйл алга. Мэдээж ялгаатай байх учраас нэг соёл нөгөөдөө давамгайлах шинжтэй байж болохыг үгүйсгээгүй. Үүнд цаг хугацаа, орон зайн хүчин зүйлийг харгалзах аваас ►

► маш тодорхой төсөөлөл бууж байгаа юм.

Зохиогчийн хувьд Монгол улсын иргэн учраас цэцэрлэг, сургуулиар дамжин хүмүүжиж, нийгмийн орчноос олж авсан үнэт зүйл, мэдлэг, чадвар, хандлага гэх мэт нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нийтлэг соёлтой гэдэг нь эргэлзээгүй. Гэсэн атлаа би үндэсний цөөнх казах хүн болохын хувьд гэр бүлийн орчинд зан заншлаар дамжсан зарим нэг ялгаатай соёлтой байж болохыг ч үгүйсгэх аргагүй. Тэр битгий хэл нийгэм, ахуйн харилцааны өөрчлөлт нь шинэ дадал, хандлагад суралцах хэрэгцээ шаардалага бий болгодог тул шинэ соёлд суралцах хэрэгтэй болдогоо ч миний бие мэдэрч байдаг. Тухайлбал, сүүлийн жилүүдэд цахим сүлжээгээр дамжуулан мэдээлэл солилцох боломж нээгдсэн нь миний хувьд дээрх технологийг хэрэглэх соёлд суралцах, сонголт хийхэд хүргэж байдаг билээ.

Монгол хэлний их тайлбар тольд соёл гэсэн ойлголтын хоёр дахь үндсэн тайлбарыг “Боловсон байдал, хүмүүжил, харилцааны соёл (бусадтай зөв боловсон харилцах дадал хүмүүжил)” гэсэн агуулгаар тодотгосон байна. Энэ тайлбартай уялдсан нийтлэг ойлголт хандлага хүмүүст түлхүү ажиглагддаг. Тухайлбал, бусадтай боловсон харилцаж чадахгүй байгаа хүнийг ямар соёлгүй хүн бэ гэж шүүмжлэх нь бий. Түүнчлэн хотын соёлд суралцах, соёлтой хүн болох, боловсон зантай байх гэх мэтээр ярилцах нь түгээмэл. Эл байдал нь нийгмийн гишүүдийн дунд соёлыг эерэг зүйл гэж ойлгох хандлага байдаг болохыг илтгэнэ.

Урт удаан оршил, тайлбар хийсний эцэст улс төрийн соёл гэсэн ойлголтыг тайлбарлах сэжүүртэй болж байх шиг байна. Соёл гэсэн ойлголтын тайлбарыг эш үндэс болгох аваас “Улс төрийн соёл гэсэн ойлголт нь улс төрийн тогтолцоо, үзэгдэл, үйл явцын талаарх тухайн нийгэм, үндэстэн, хүн амын бүлгийн ойлголт, хандлагуудын бүрдэл” болох ажээ. Маш тодорхой тайлбарлах аваас “Нийгэм, хүмүүсийн улс төрийн үнэлэмж, үнэт зүйл, улс төрийн институтуудын талаарх төсөөлөл, байр суурь, хандлагыг улс төрийн соёл гэнэ.” (Archie Brown, 1997) Товчхондоо улс төрийн соёл гэдэг нь тухайн улсын улс төрийн тогтолцоо, түүнийг бүрдүүлж байгаа институтууд,

харилцааны талаарх хүмүүсийн ойлголт, үнэт зүйл, үнэлэмж, хандлагыг бүхэлд нь илэрхийлэх ажээ. Улс төрийн соёл гэсэн ойлголтыг улс төр судлалд анх хэрэглэж, нэвтрүүлсэн судлаачид Габриел Алмонд, Сидней Верба нар “Тодорхой улс оронд улс төрийн зүй тогтолыг бий болгоход нөлөөлж байгаа итгэл үнэмшил, үнэт зүйлс, улс төрийн мэдлэг, хүлээлтүүд улс төрийн соёлыг илэрхийлнэ” гэжээ (Gabriel Almond, Sidney Verba, 1963). Гагцхүү улс төрийн соёлын тухай ойлголт нь соёл судлалын судлагдахуун уу? эсхүл улс төр судлалын дэд судлагдахуун уу? гэсэн асуулт тавигдах нь зүйн хэрэг. Улс төрийн соёл судлаачдын байр суурь хувь хүн, нийгмийн бүлгийн субьектив хүчин зүйлд тулгуурлан улс төрийн үйл явцыг хэрхэн ойлгож, хандаж байгаа зүй тогтолд төвлөрсөн байх тул улс төрийн соёлыг улс төр судлалын судлагдахуун болгож үзэх нь зүйтэй гэсэн нийтлэг байр суурь мэдрэгдэж байдаг. Үүний зэрэгцээ улс төрийн соёл, түүнтэй холбоотой асуудлууд бусад нийгмийн салбар шинжлэх ухааны судлагдахуун болох тул нийгмийн шинжлэх ухааны салбар мэдлэг, судлалын огтолцол дээр судлах нь зүйтэй гэж үздэг.

Улс төрийн соёл гэсэн ойлголтыг 40-ээд оноос улс төрийн үйл явцыг тайлбарлах арга зүй болгон ашиглах болжээ. Дэлхийн II дайны дараачаас улс төрийн соёлын судалгаа эхэлсэн гэж үздэг бөгөөд хамгийн анхны судалгаа Баруун Европ, тэр тусмаа Баруун Германы улс төрийн соёлын онцлогт дүн шинжилгээ хийх зорилготой байв. Улмаар Коммунист дэглэмтэй буюу социалист лагерийн орнуудын улс төрийн соёлын онцлогийг судлах сонирхол давамгайлж байжээ. Марксист онол, арга зүйг баримталдаг судлаачид улс төрийн соёлыг тодорхой юмс, үзэгдэлээс хамааран өөрчлөгдөж байдаг (хамаарах хувьсагч) гэж тайлбарладаг бол бусад онол, арга зүйг баримтлагчид үл хамаарах буюу тодорхойлогч хувьсагч гэж үзэх хандлага бий. Бүтэц үүргийн онолд улс төрийн соёлыг нийгмийн харилцаанд тодорхой чиг үүрэг бүхий институт гэж тодорхойлдог. Ямар ч тохиолдолд улс төрийн соёл нийгмийн үйл явцтай шууд уялдаатай юмс үзэгдэл, үйл явцыг өөртөө агуулж байна. Угтаа бол улс орны, нийгмийн хөгжлийн түүхэн үйл явцад бий болсон туршлагын үр дүн юм (John R. Gibson, 1989). Тэрхүү

түүхэн үйл явц улс орон бүрт өөрийн онцлогтой байх тул түүнтэй уялдсан улс төрийн соёл бүрэлдэнэ.

Үүнтэй уялдуулан өөрийн эргэцүүллийг тайлбар болгон хүргүүлэе. Монгол улсын иргэд сонгох, сонгогдох тэгш эрхтэй. УИХ-ын сонгуульд сонгогдох нас болон эрх зүйн чадамжаар хязгаарласнаас бусдаар Монгол улсын иргэд сонгогдох буюу сонгуульд нэр дэвших ижил тэгш эрхтэй. Гэхдээ сонгуульд нэр дэвшигч нь нийгмийн тодорхой салбарын манлайлагч, ард түмнийг төлөөлөх чадахтай байх гэх мэт шалгуурыг улс төрийн үйл явц аяндаа шаардаж байдаг. УИХ-ын сонгууль 1992-2000 оныг хүртэл мажоритар тогтолцоогоор буюу сонгуулийн жижиг эсхүл томсгосон тойргуудад нэр дэвшигчид өрсөлдөх хэлбэрээр зохион байгуулагдаж байсан тул улс төрийн харилцаанд хоёр нам давамгайлсан тогтолцоо бүрэлдсэн бөгөөд улс төрийн намуудын тухайд шинэ институцилалыг бий болгосон юм.

Харин 2012 оноос эхлэн УИХ-ын сонгуулийг холимог (угтаа бол паралел тогтолцоо) хэлбэрээр явуулах болсноор улс төрийн гурав дахь хүчний орон зай бий болох хандлага ажиглагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл улс төрийн намын тогтолцоонд сонгуулийн тогтолцооноос үүдэлтэй шинэ, ялгаатай харилцаа, улс төрийн соёл мэдрэгдэж байгаа хэрэг юм. Нөгөө талаар 1992 оноос хойшх сонгуульд нэр дэвшигчдийн хөрөнгө санхүүгийн боломж нь нэр дэвших, кампанит ажил зохион байгуулах, улмаар сонгуульд амжилттай оролцох үр дүнд нөлөөлөх шинжтэй болж ирсэн бөгөөд олон нийтийн дунд нөлөө бүхий бизнесменүүд сонгуульд өрсөлдөх чадавхтай байдаг гэсэн ойлголт бий болж байна. Улс төрийн намуудын санхүүжилтэд нэр дэвшигчдийн хандив, дэмжлэг тодорхойлох шинжтэй болж байгаагаас УИХ-ын сонгуулийг хөрөнгө чинээтэй хүмүүсийн өрсөлдөх талбар мэтээр ойлгох улс төрийн соёл буюу нийгмийн хандлага улс төрчид, улс төрийн намууд, жирийн иргэдийн дунд тогтожээ. Энэ нь нийгмийн түүхэн хөгжлийн явцад бий болж байгаа аливаа туршлага ялгаатай улс төрийн соёл бүрдүүлж байгаагийн тод жишээ юм. ■

Онол

Тулгын гурван чулууны загвар

Д.ЖАРГАЛСАЙХАН

/Уул уурхайн эдийн засагч/

Ямар нэг шинэ зүйлийг бид барьж байгуулах, бий болгох, хөгжүүлэхийн тулд эхлээд заавал тэр шинэ зүйлийнхээ тухай төсөөллийг нүдэнд харагдахуйцаар зурж, хэлэлцэж бас боломжтой бол багахан хэмжээгээр туршиж үзэж, таньж мэдсэнийхээ дараа л түүнийгээ хэрэгжүүлж эхэлдэг. Жишээ нь, амины орон сууц бариулахаар бол заавал эхлээд зураг төсөл хийлгээд түүнийгээ хэлэлцээд боломжит өөрчлөлтүүдээ хийдэг. Дараа нь уг зургийнхаа дагуу бариулна, үүний дараа дотор нь амьдарна. Техник, технологийн чиглэлийн санаа гаргавал түүнийгээ эхлээд цаасан дээр зурж буулгана, хэлэлцэнэ, туршина, дараа нь нэвтрүүлнэ. Гэтэл амьдрал дээр тийм зургийг нь бидний уламжлалт аргаар нүдэнд харагдахаар зураад, түүнийгээ харж тал талаас нь хэлэлцэж байгаад өөрсдийнхөө хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн хамгийн оновчтой загварыг гаргаж авах боломжгүй тохиолдлууд байна. Жишээлбэл, хүний нийгэм, олон нийтийн байгууллага, төрийн тогтолцоо, компани гэр бүл гэх мэт.

Нийгмийг, байгууллагыг, эсвэл өөр аливаа тогтолцоог уламжлалт аргаараа буюу схем, график, диаграм мэтийн хэрэгслийг ашиглаад зурах гэж оролдож болно л доо. Даан ч нийгэм, байгууллага, гэр бүл ч тэр өнөөх диаграм, график, схем дээр зурсан шиг хөдөлгөөнгүй, өөрчлөлтгүй байгаад байдаггүй, тэдгээрийг бүрдүүлэх хэсгүүд нь, ялангуяа нийгмийг, байгууллагыг, гэр бүлийг бүрдүүлдэг хүмүүсийн хоорондын уялдаа, холбоо нь цаг хугацааны туршид байнга өөрчлөгдөж байдаг, тийм байнга өөрчлөгдөж байдаг уялдаа, холбоог зурж болдоггүйд хамаг асуудал байгаа юм. Гэвч зурж болдоггүй гээд тулгарсан асуудлаа хаячихаж болохгүй болохоор хүн янз бүрийн арга сэдсээр ямар ч төвөгтэй тогтолцоог загварчилах аргуудыг олжээ.

Тэдгээрийн нэг нь оюуны загвар зохиох арга юм.

Нийгэм өөрөө маш олон талт харилцаатай, оролцогчтой, харилцан хамаарал ихтэй тийм тогтолцоо. Энэхүү тогтолцоог заавал бүхлээр нь авч үзэж, сайтар таньж мэдэж байж юу хийхээ шийддэг болохгүй бол нийгэм маань өч төчнөөн зөрчилдөөнтэй, үүнээсээ үүдээд аливааг хийж гүйцэтгэхэд саад бэрхшээл ихтэй, улмаар бие биендээ хүчирхийлэл эсвэл албадлагаар өөрийнхөө санаа бодлоо тулгадаг болдог жамтай юм байна.

Манайхан 1990 онд хуучин нийгмийн тогтолцоогоо халж, шинийг сонгохдоо өөрсдийнхөө сонгосон нийгмийг сайн таньж мэддэг учраас сонгосонгүй, харин хуучин нийгэм гацаатай, зөрчилдөөнтэй, чөдөртэй байсан учраас шинэ нийгмийг сонгосон. Тэр сонгосон нийгмээ эхлээд таньж мэдээд, дараа нь хэрэгжүүлэх зав, боломж ч байгаагүй. Тэгээд ч аливаа юмыг таньж мэдэх, сурах хамгийн сайн арга зам нь тэр зүйлээ шууд барьж аваад хийж эхлэх явдал гэдэг дээ. Ингээд л Үндсэн хуулиа баталж нөгөө шинэ нийгмээ барьж байгуулах ажилдаа орсон, өнөөдөр 25 жилийг ардаа үджээ. Өнгөрсөн хугацаанд монголчууд бид олон зүйлийг хийж амжуулсан байна. Сайн, муу нь нийлээд шүү. Ямартай ч манай нийгмийн суурь үнэт зүйлсүүд болсон хүний эрхүүдийг /хүний эрх гэдэг нь олон төрлийн эрхээс бүрдэнэ / Үндсэн хуулиараа баталгаажуулсан. Бас үүний хажуугаар ямар нийгэм байгуулах, ямар зорилготой байгаагаа мөн Үндсэн хуулиараа баталгаажуулсан. Ингэхээр бид ямар ч байсан нэгдмэл нэг зорилготой, бас бүгдээрээ хүлээн зөвшөөрсөн үнэт зүйлсүүдтэй болсон маань сайн сайхан ирээдүй өөд итгэлтэй бас амжилттай урагшлах суурийг бүрдүүлж байна. Одоо бид нэгэнт бий болгосон суурин дээр хэрхэн урагшлах вэ гэдэг арга замаа тодорхойлох шаардлагатай. Энэ арга замыг тодорхойлоход та бидэнд тус болох гурван чухал хэрэгсэл байна.

1. Өнгөрсөн 25 жилийн алдаанууд, түүнээс авсан сургамжууд

2. Системийн сэтгэлгээ буюу оюуны загварыг ашиглах арга

3. Монголын нийгмийн салаа мөчир бүрийн нөхцөл байдлыг үнэлэхэд ашиглаж болохуйц, хөндлөнгийн олон тооны тоон үзүүлэлтийг гадаад дотоодын судалгааны байгууллагууд тогтмол гаргаж байна.

Нийгмийг бүхэлд нь системийн загварт оруулах нь их төвөгтэй. Гэвч үүнээс илүү арга өнөөдөр бидэнд алга. Системийн загварыг ашиглах арга нь гадаадад маш өргөн хэрэглэгддэг бас энэ аргыг хэрэглэснээр олон асуудлыг амжилттай шийдвэрлэсэн гэдгийг энд хэлэх нь зүйтэй байх. Энэ талаар илүү танин мэдье гэвэл Бадарч, Мөнххүж нарын бичсэн “Системийн сэтгэлгээ” номыг олж уншихыг зөвлөө.

Юуны өмнө нийгмийг системийн загварт оруулах замаар судалж, оношлох хэрэгтэй байгаа юм. Энэ нь нийгмийг систем гэж үзээд нийгэмд аливаа хэвийн үйл ажиллагаатай системд байвал зохих хэв шинжүүд байгаа эсэхийг шинжилж судална гэсэн үг. Уг судалгааны үндсэн дээр хэвийн үйл ажиллагаатай системд заавал байвал зохих шинж чанарууд байгаа эсэхийг тогтоогоод зогсохгүй, улмаар тухайн систем хэвийн биш байвал хэвийн болгох зорилготой сайжруулалт хийх чиглэлүүдийг бас тодорхойлж болно. Ийм загварт оруулахад, загварынхаа хэлбэрийг сонгоход зайлшгүй харгалзан үзэх дараах асуудлууд байна. Үүнд:

Нэгэнт л нийгэм рүү чиглэсэн шийдэл учраас нийгмийн бүх гишүүнд ойлгомжтой, хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц загвар байх ёстой. Нөгөөтэйгүүр, хэвийн үйл ажиллагаатай аливаа системд заавал байх хэв шинжийг илэрхийлж байх шаардлагатай. Аливаа системийн хэвийн үйл ажиллагааг хангахад дараах гурван хэв шинжийг зайлшгүй бүрдүүлнэ.

- Гүйцэтгэлийн болон хариуцлагын дэг журамтай байх ►

► - Үнэн зөв мэдээллийн тогтвортой, найдвартай, хүртээмжтэй урсгалын тогтолцоотой байх

-Системийн үйл ажиллагааны үр дүнг хэмжих тоон хэмжүүрүүдтэй байх

Илүү тодруулж авч үзвэл гүйцэтгэлийн болон хариуцлагын дэг журам гэдэгт нэгэнт нийтээрээ хүлээн зөвшөөрсөн нийгмийн зорилгод нийгмийн бүх гишүүдийг захируулахад чиглэсэн хууль, дүрэм, журам болон

эдийн засгийн дийлэнх салаа мөчрүүдийн төлөв байдлыг үнэлж байгааг шууд системийн шинжилгээнд авч хэрэглэж болохоор байгаа юм. Үүний хажуугаар манай статистикийн байгууллага болон олон улсын байгууллагуудаас эрхлэн тогтмол хийдэг судалгаанд хэрэглэдэг индексүүдийг ашиглаж болно. Эдгээр гурван гол нөхцөлийг зайлшгүй бүрдүүлэх естой бөгөөд эдгээрийг бид монгол хүний сэтгэхүйд ойр дөт байдаг

уралдуулна биз дээ.

Харин одоохондоо энэ хувилбарыг хэрэглээд санаагаа цааш нь хөгжүүлэе.

Ийм загвартай болох нь ямар хэрэгтэй юм бэ гэдэг асуудал гарч ирнэ. Тэгвэл хариулт нь: бид ирээдүйд бий болгох нийгмийнхээ зураг төслийг гаргаж авч байгаа юм. Тэгээд түүнийгээ хэлэлцэж таньж мэдсэнээр бүгд нэгдсэн нэг ойлголттой болж авах юм. Ингэснээрээ бид нийгмийн хөгжлийн сайн муугийн, буруу зөвийн хатуу шалгууртай, сайныг нь дэмжих, бурууг нь залруулах үр дүнтэй арга хэрэгсэлтэй болох юм. Эцэст нь бид өөрсдийнхөө оршин буй нийгмээ улам таатай, улам энэрэнгүй болгож чадах юм.

Дээр хэлсэнчлэн бидний нэг давуу тал Үндсэн хуулиар баталгаажсан нэгдмэл нэг зорилготой байгаа явдал. Шүүмжилдэг, өөрөөр тайлбарладаг хүмүүс олон бий. Тийм ч байх естой. Манай Үндсэн хуульд заасан Хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэх заалтыг хэрэгжүүлэхийн тулд бид эхлээд өмнөө тавьсан аливаа зорилгоо хэрэгжүүлэх чадвартай тогтолцоо буюу системийг бий болгох шаардлагатай байгаа юм. Зүйрлүүлж хэлбэл, бид алсын аялалд гарахын тулд хаашаа явахаас үл хамаараад тээврийн хэрэгсэл худалдаж авах эсвэл тээврийн хэрэгслээ бий болгох хэрэгтэй, тийм тээврийн хэрэгслээ бий болгосны дараа тэрхүү тээврийн хэрэгслээрээ хаана хүрэхээ тодорхойлох, шийдэх боломжтой болдогтой адил юм уу даа.

Монгол улс Үндсэн хуулиараа нийгмийнхээ гол гол шинж чанаруудыг тодорхойлсон нь яах аргагүй бидний том давуу тал. Гэвч тэдгээр гол шинж чанаруудыг тодорхойлж байгаа нь дээрх жишээгээр хаа хүрэхээ тодорхойлсон хэрэг. Тэгээд очих газар руугаа хуучин системийнхээ үлдэгдлийг тээврийн хэрэгсэл болгоод баахан давхисан. Харамсалтай нь хүрэх газартаа хүрч чадахгүй, замдаа бөөн эвдрэл, доголдол гарсаар, бие биедээ саад болсоор, зөрчилдсөөр өнөөг хүргэлээ. Бас зарим сайжруулалтуудыг үе үе хийж байгаа. Даан ч тэр өөрчлөлтүүд нь нийгмийг системийн хувьд сайжруулж чадахгүй зөвхөн нэг хэсэг салаа мөчрүүд дээр нь хийгдээд байна.

Жишээлбэл, шүүх засаглалыг төгөлдөржүүлэх, боловсронгуй болгох талаар сүүлийн жилүүдэд маш их өөрчлөлт шинэчлэлтүүдийг хийж байгаа. Тэглээ гээд шүүх засаглал иргэдийн хүсэн хүлээсэн хэмжээнд хүртэл өөрчлөгдөж, ►

гэрээ, хэлэлцээгээр харилцан тохирсон хэм хэмжээг хамааруулж болох юм.

Үнэн зөв мэдээллийн урсгалын тогтолцоонд нийгэм гэдэг бүхэл бүтэн тогтолцооны аль ч салаа мөчирт буй болсон нөхцөл байдлын талаар үнэн зөв, хангалттай мэдээллийг нийгмийн гишүүдэд хүртээмжтэйгээр байнга шуурхай хүргэж байх байнгын ажиллагаатай сувгууд, тухайлбал, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, мэдээллийн эх үүсвэрийн ил тод байдал, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас, иргэдээс нийтэд зориулан заавал гаргаж байвал зохих мэдээллүүд, тэдгээр мэдээллийг бэлтгэн гаргах үүргүүд хамгийн түрүүнд хамаарна.

Тоон хэмжүүрүүд гэдэгт системийн үйл ажиллагааг бүхэлд нь болон түүний аль ч салаа мөчрийн үйл ажиллагааны үр дүнг хэмжихэд зориулсан тоон хэмжүүрүүдийг оруулан ойлгож болно. Жишээлбэл, Эдийн засгийн өрсөлдөх чадварын судалгааны төвөөс эрхлэн хийдэг жил бүрийн судалгааны үр дүнд 300 гаруй үзүүлэлтээр Монголын нийгэм,

тулгын гурван чулуутай зүйрлүүлэн ирээдүйд бий болгох нийгмийн загвараа Гурван тулгуурт нийгмийн загвар / ГТНЗ/ гэж нэрлэвэл ямар вэ?

Системийн онолоор нийгэм нь амьд системд хамаардаг бөгөөд энэхүү системийг бүрдүүлэгч элементүүд нь иргэд буюу хүн юм. Ингээд хүнийг оролцуулаад Гурван тулгуурт нийгмийн загварыг дахин нэг томъёолох гээд оролдое. Нэгдмэл нэг зорилготой, зорилгынхоо хэрэгжилтийг хэмжих тоон хэмжүүртэй, үнэн зөв, хүртээмжтэй, мэдээллийн сүлжээгээр хоорондоо холбогдсон, зорилгоо хэрэгжүүлэхийг аливаа үйлсийг дэмждэг дэг журамтай иргэдийн нэгдлийг ГТН-ийн загвар мөн гэвэл ямар байна вэ? Энэ томъёоллын хувилбараар ямар нэг шинжлэх ухааны тодорхойлолт, эсвэл дэлхийн бүх хүн хүлээн зөвшөөрсөн томъёоллыг гаргаж тавихыг зорьсонгүй ээ. Зүгээр л монгол хүн бүрд маш ойлгомжтой, энгийн төсөөллийг бий болгоход тус болохуйц хувилбарыг дэвшүүлсэн хэрэг. Эрдэмтэн мэргэд, судлаачид, иргэд санаа оноогоо

► сайжирсан уу гэвэл үгүй л байна. Шалтгаан нь юунд байна вэ? Олон шалтгаан хэлж болно, хэлж ч байгаа. Гол суурь шалтгааныг системийн доголдлоос хайх нь хамгийн зөв арга мэт санагдана. Өөрөөр хэлбэл, тэрхүү хийж байгаа шинэчлэлийг систем нь бүхэлдээ хүлээн авахад бэлэн байна уу? Системийн үндсэн бүтцүүд санал болгож байгаа өөрчлөлтүүдийг дэмжиж байна уу? гэдэг асуултуудад хариулт эрхээс эхлэх нь зүйтэй болов уу. Дахин нэг энгийн жишээ авч тайлбарлах гээд оролдое. Бидний өнөөгийн нийгмийн тогтолцоогоо тээврийн хэрэгсэл гэж үзээд түүнийгээ бидний “УАЗ” гэж нэрлэж заншсан машин байна гээд төсөөлье. Тэгтэл хэн нэгэн тэр “УАЗ” машинд дэлхийд хамгийн сайн гэж тооцогддог Ролс Ройсын моторыг тавьчихья гэвэл яах билээ? Мэдээж болохгүй. Тэгвэл өөр ямар сонголт байна вэ? УАЗ-д УАЗ-ын моторыг нь тавих аль эсвэл УАЗ-ын бусад хэсгийг сольж Ролс Ройсын моторт тохирохоор өөрчилж байгаад Ролс Ройсынхоо моторыг тавина. Үүнээс харахад одоо нийгмийн аль ч хэсэгт аливаа өөрчлөлтийг хийхдээ тэдгээр өөрчлөлтийн улмаас системд бүхэлд нь үзүүлэх нөлөөллийг нь заавал судалж, шинжилж, нийцүүлэх замаар хийхгүй бол болохгүй гэдэг нь ойлгомжтой байгаа юм.

Чухам ийм судалгаа, шинжилгээг нийтээрээ хийх, нэгдсэн дүгнэлтэд хүрэх чадвартай байхын тулд дээр дурьдсан гурван тулгуурыг эхлээд бий болгох шаардлагатай байна. Ийм системийг бий болгочихсон олон улс орон бий. Тэд үүнийгээ мэдлэгт суурилсан нийгэм гэж томъёолж байгаа аж.

Үнэн зөв, хүртээмжтэй мэдээллийн сүлжээг хэрхэн бий болгох вэ? Амьдрал өөрөө танин мэдэх үйл явц юм. Тэгвэл нийгэм өөрөө өөрийнхөө үйл ажиллагаанаас, ялангуяа алдаанаасаа байнга суралцаж, өөрөө өөрийгөө сайжруулж байх учиртай. Үүний тулд аливаа үзэгдлийг, хүнийг, танин мэдэх арга барил эзэмших зайлшгүй шаардлагатай. Үүнээс гадна аливааг таньж мэдэхэд танин мэдэх арга барилаас гадна тухайн танин мэдэх гэж буй зүйлийнхээ талаар үнэн, бүрэн бүтэн мэдээлэл, өгөгдөл зайлшгүй хэрэг болно. Мөн түүнчлэн тэдгээр мэдээлэл, өгөгдлүүдийг эмх цэгцтэй цуглуулах, түгээх албан ёсны суваг, бүтцүүдийг бий болгох шаардлагатай. Сүүлийн жилүүдэд нийгмийн аль ч салаа мөчрийг улам бүр ил тод болгох талаар төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас нэлээд санаачилга

гаргаж байгаа нь нийгмээрээ өөрсдийгөө танин мэдэх үйлст маш их түлхэц өгөх нь дамжиггүй. Гэвч маш их үнэ цэнэтэй мэдээлэл цуглуулах, тэдгээрийг зөв, оновчтой шийдвэр гаргахад ашиглах боломжууд алдагдсаар байгаа юм. Үүнд дараах хүчин зүйлүүд нөлөөлж байна:

-Маш их мэдээллийг төрийн, улсын, байгууллагын нууцын зэрэглэлд хамруулж нийтийн хүртээл болгохгүй байна.

-Төрийн албаны үйл ажиллагааны бүтэц, уялдаа холбоо нь сонгуулиас сонгуулийн хооронд, сайдаас сайдын хооронд хамааран байнга өөрчлөгдөж байгаа нь нийгэмд маш их хэрэгтэй, чухал мэдээллүүдийг цэгцтэй, үр өгөөжтэй хуримтлуулах, боловсруулж мэдлэг болгох, улмаар шийдвэр гаргахад ашиглах боломжийг хаагаад байна.

-Холбогдох мэдээллүүдийг албан ёсоор хуримтлуулж, нийтийн хүртээмж болгох ажлыг дан ганц төр хариуцаж байгаагаас тухайн үеийн улс төр, нийгмийн нөхцөл байдлаас хамааран мэдээллийг иргэдэд хүргэх ажил байнга, шуурхай хийгдэхгүй байна.

-Тэр ч битгий хэл төсвийн зардал хэмнэх гэдгээр шалтгаалан, нийгмийг үнэн зөв, баталгаатай мэдээллээр хангах үүрэгтэй төрийн төрөлжсөн бүтцээ татан буулгаж байгаа нь төр нь тархигүй, иргэд нь нүдгүй, чихгүй болж байгаатай адил юм.

Саяхныг болтол мэдээлэлд суурилсан нийгэм гэдэг концепци олон улсад ихэд дэлгэрч бодлогын хэмжээнд хэрэгжүүлэх ажил эрчимтэй хийгдэж байсан бол одоо нэгэнт хуучирч харин оронд нь мэдлэгийн нийгэм гэдэг дараагийн шатны концепциэ хэрэгжүүлээд эхэлсэн байна. /United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2005). Toward knowledge societies. UNESCO World Report. Conde-sur-Noireau, France: Imprimerie Corlet./

Нийгмээ, түүний өмнө тулгамдсан асуудлуудыг танин мэдье гэвэл юуны өмнө дараах чиглэлүүдээр цэгцтэй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай:

1. Зайлшгүй шаардлагаар нийтийн хүртээл болгож болохгүй мэдээллийн ангиллыг нарийвчилан гаргах, тэдгээрийг нууцын зэрэглэлд хамруулах, бас тодорхой хугацааны дараа ил тод болгох ажлыг олон нийтийн идэвхитэй оролцоотойгоор хийдэг байх.

2. Төрийн албаны үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд улс төрийн намууд, сонгуулийн үр дүн болон бусад субьектив хүчин зүйлүүдээс үзүүлдэг сөрөг

нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ авах

3. Яам, агентлагуудын үйл ажиллагааны тухай мэдээллийг цэгцтэй загварын хэлбэрт оруулан тогтмол давтамжтайгаар олон нийтэд мэдээлдэг журамтай болох

4. Тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны тухай мэдээллийг олон нийтэд тогтоосон журмын дагуу тогтмол мэдээлж байхыг төрийн аль ч салаа мөчрийг тэргүүлж байгаа албан тушаалтнуудын үндсэн үүрэгт хамааруулж хариуцлага тооцдог болох

Мэдлэгийн нийгэм гэхээр баахан компьютерээр төсөөлөх хэрэггүй. Харин иргэн бүр нь үнэн зөв мэдээлэлтэй, мэдээллийг мэдлэг болгох арга барилыг эзэмшсэн, шийдвэрийг мэдлэг дээр суурилж гаргадаг, гаргасан шийдвэрээ заавал хэрэгжүүлдэг хатуу дэг журамтай нийгэм бол мэдлэгт суурилсан нийгмийн суурь шинж чанарууд мөн. ГТН-ийн загварын мөн чанар нь эдгээр шинж чанарыг Монголын нийгэмд бий болгож, улмаар төлөвшүүлэхэд чиглэж байгаа юм.

Үнэн зөв, цэгцтэй мэдээллийг бий болгох нь ихээхэн төвөгтэй ажил мөн. Энэ ажлыг оновчтой аргаар хийхгүй бол төрийн байгууллагууд, тэдгээрийг удирдах, хүмүүсийг томилж байгаа улс төрийн намууд нь өөрсдөдөө ашигтай мэдээллүүдийг нийтэд цацаад харин өөрсдийнх нь үйл ажиллагааны сөрөг талын тухай мэдээллүүдийг нуун дарагдуулах өндөр магадлалтай.

Үнэн зөв мэдээллийг бий болгох, бүрдүүлэх, цэгцлэх нь асуудлын зөвхөн нэг тал нь юм. Түүнээс дутахгүй ач холбогдолтой, заавал хийж гүйцэтгэх ажил бол тэдгээр мэдээллийг эмх цэгцтэйгээр шуурхай, тасралтгүйгээр иргэдэд хүргэх албан ёсны сувгуудыг бий болгох явдал юм. Энэ тал дээр сүүлийн үед хийж буй сайн эхлэлүүд байгааг та бид мэднэ. Шилэн дансны хууль, Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль зэрэг зарчмын ач холбогдолтой шийдвэрүүд гарсан. Эдгээрийг ашиглах тал дээр бидний идэвхи сул байгаа боловч цагийн эрхээр хүмүүс заавал ашигладаг болно гэдэгт эргэлзэхгүй байна. ■

1ST ANNUAL BCM SUMMIT

*Монгол дахь бизнесийн тогтвортой
өсөлт болон хөгжлийг дэмжих нь*

Оролцохын ач холбогдол

Бизнесийн шинэлэг арга зам, стратегийг боловсруулан мөрдөх, эдийн засгийн хүнд үеийг даван туулах, компанийн нийгмийн хариуцлага зэрэг бизнес хөгжлийн шинэ санаа санаачлагыг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар чухал мэдээ, мэдээлэлтэй болох

Том хэмжээний гүний уурхайн бүтээн байгуулалт, махны экспорт, эрүүл мэндийн шинэ үйлчилгээ, хариуцлагатай уул уурхай зэрэг салбарт бизнесийн шинэлэг чиг хандлагыг нэвтрүүлэн, амжилттай хэрэгжүүлж буй хүмүүс, салбарын экспертүүдээс суралцах

Хамрах хүрээ

Бизнесийн төрөл бүрийн салбарын төлөөлөл болсон 200 хүн

Илтгэгч болон салбар хуралдааны зочдоор оролцох өндөр түвшний бизнесийн удирдагч, шийдвэр гаргагч 24

хүн

Платинум спонсор:

Алтан спонсор:

Мөнгөн спонсор:

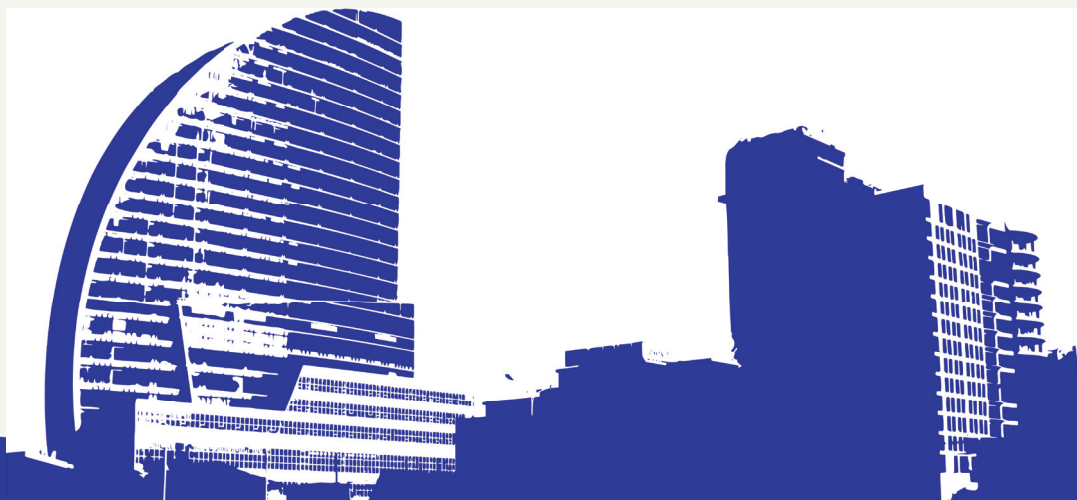
Хэвлэл мэдээллийн
спонсор:

Арга хэмжээний
спонсор:

Дэмжигч
байгууллага:

“Blue Sky” Зочид буудал - 2016 оны 4 дүгээр сарын 21
2016 оны 3 дугаар сарын 21-ээс өмнө хандаж бүртгэлийн хөнгөлөлт эдлэх боломжтой

Холбоо барих: Утас: 70114442/317027

Э-шуудан: saruul@bcmongolia.org

Үзэл бодол

Жинхэнэ мега төслүүд

Л.ХАНГАЙ

Сүүлийн үед манай зарим улс төрч, эдийн засагчид мега төсөл гэж их ярих, бичих боллоо. Жишээлбэл, Таван толгойн нүүрсний ордыг түшиглэн барих болон Нийслэлд барих V дулааны цахилгаан станцуудыг мега төсөл гэж нэрлэж байна. Эдгээр төсөл нь манай орны хувьд гарцаагүй том төслүүд, гэхдээ зөвхөн Монголын мега төслүүд гэж хэлж болох байх. Харин олон улсад тогтсон практикаар бол тухайн улс, бүс нутгийн хөгжилд мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлэх, хэдэн тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт шаардсан төслүүдийг ийнхүү нэрлэдэг юм билээ.

Манай орны хувьд бол хоёр хөрш гүрэнтэй буюу ОХУ, БНХАУ-тай холбоотой дэд бүтцийн төслүүд жинхэнэ мега төслүүд юм. Дэд бүтцийн төслүүд нь өртөг өндөртэй, тэдгээрийг бүрэн босгоход урт хугацаа шаардлагатайгаас гадна олон арван жил, тэр ч бүүхэл хэдэн зуун жил ч ашиглагдаж улс орон, бүс нутгийн амьдралд чухал нөлөө үзүүлдэг, бүр тодруулбал геостратегийн шинжтэй байдгаараа онцлогтой. Петербург-Москваг холбосон төмөр замыг найман жил барьж 1851 онд, 9300 километр урттай Транссибирийн төмөр замыг 1891-1903 онд буюу 12 жил барьж ашиглалтад оруулснаас хойш одоо хүртэл ашиглагдаж байгаа бөгөөд цаашид ч удаан хугацаанд ашиглагдаж таарна. Эдгээр төмөр замгүйгээр Орос орныг төсөөлөх аргагүй. Мега төслүүдийн орчин цагийн тод жишээ гэх юм бол Орос, Хятадыг холбох хийн болон нефтийн хоолойн төслүүд байна. Мөн сүүлийн үед “Шинэ торгоны зам”, “Эдийн засгийн коридор”, “Талын зам” гэх мэт нэртэй цогц төслүүдийн талаар ярих болсныг онцлох хэрэгтэй юм.

Ингээд манай оронтой холбоотой ямар мега төслүүд байж болох вэ гэдгийг авч үзье.

● Төмөр зам. Хоёр хөршийг холбосон шинэ төмөр зам барих, одоо байгаа “Улаанбаатар” төмөр замыг шинэчлэх (хос замтай болгох, цахилгаанжуулах) төслүүдийг юуны

өмнө дурьдах хэрэгтэй байх (тодорхой ордуудыг ашиглахтай холбоотой учраас Таван толгой, Нарийн сухайтаас улсын хил хүртэлх төмөр замуудыг энд орохгүй гэж бодож байна.)

Төмөр зам барих, шинэчлэхэд хамгийн чухал нь тээвэрлэх ачаа, ачааны урсгал байгаа эсэхийг тодорхойлох явдал юм. Зөөх ачаа нь жилд 30-40 сая тоннд хүрсэн тохиолдолд төмөр замыг хос болгох, 100 сая тонн хүрсэн тохиолдолд цахилгаанжуулсан хос зам болгох жишээтэй. Иймээс “Улаанбаатар” төмөр замыг хэзээ хос замтай, хэзээнээс цахилгаанжуулсан хос замтай болгох нь ачааны урсгалаас хамаарна. Уг төмөр замын хувьд хамгийн ашигтай нь Орос-Хятадын хоорон дахь транзит тээвэр учраас түүнийг нэмэгдүүлэхийн тулд манай нутгаар тээвэрлэх болон хилийн боомтууд дээр зогсох хугацааг багасгах, дээр нь өрсөлдөж чадахуйц уян хатан тарифтай байх чиглэлээр анхаарч ажиллах хэрэгтэй байгаа юм. Ингэснээр ачаа илгээгч, хүлээн авагчийн сонирхол бий болж улмаар өрсөлдөх чадвар нь нэмэгдэнэ. ОХУ болон БНХАУ-ын хоорондын бараа эргэлтийг 2020 он гэхэд 200 тэрбум ам.долларт хүргэнэ гэж байгаа. ОХУ-аас мэдээж байгалийн хий, нефть голлон нийлүүлж таарна, гэхдээ цаана нь байгалийн баялгаас гадна мод, бордоо зэрэг овор ихтэй ачаа нийлүүлдэг тул тэдгээрийг гарцаагүй төмөр замаар тээвэрлэх болно. Харин БНХАУ-аас ОХУ болон Европын орнууд руу гол төлөв аж үйлдвэрийн болоод хүнсний бараа бүхий чингэлгүүд тээвэрлэдэг. Чухам эдгээр бараа ачаанаас л манай нутгаар тээвэрлэх хэмжээг нэмэгдүүлэхийг эрмэлзэх нь чухал. Оросууд Хятадаас Европ руу чиглэсэн ачааг Монголын нутгаар тээвэрлэх сонирхолтой гэж бодож байна. Учир нь, манай нутгаар тээвэрлэж Транссибирийн төмөр замд хүргэснээр түүний ачаалал нэмэгдэхээс гадна “Улаанбаатар” төмөр зам нь хоёр орны хамтарсан аж ахуйн нэгж.

“Улаанбаатар” төмөр замыг шинэчлэх төслөөс гадна Монгол орны

баруун, зүүн хэсгээр хоёр хөрш орныг холбосон төмөр зам барих төслүүд яригддаг. Манай орны баруун хойд хэсгээр хиллэдэг ОХУ-ын Тувад сайн чанарын чулуун нүүрсний томоохон орд бий. Оросууд уг ордоос нүүрсийг БНХАУ руу гаргах талаар нэлээд идэвхтэй ярьж, судалж байна. ОХУ-ын Кызыл хотоос манай Улаангом, Ховд, Булганыг дайруулаад Хятадын Өрөмч хот хүртэл 1800 километр төмөр зам барих урьдчилсан ТЭЗҮ хийсэн байна лээ. Үүнээс Монголын нутгаар өнгөрөх урт нь 800 километр. Мөн Кызылээс Эрдэнэт хүртэл төмөр зам тавих тухай бас яригдаж байна. Өнөөдрийн байдлаар “Northern Railways” компани Эрдэнэтээс Овоот хүртэл 547 километр зам барих зөвшөөрөл аваад энэ онд ажлаа эхлүүлэхээр бэлтгэлээ хангаад байна. Хэрэв Овоот хүртэл төмөр зам тавигдах юм бол Монгол-Оросын хилийн Арцсуурь боомт хүртэл 230 километр, цаашаагаа Кызыл хүртэл 300 гаруй километр юм. Кызыл-Эрдэнэтийн төмөр зам тавигдвал манай “Улаанбаатар” төмөр замын ачаалал үлэмж нэмэгдэх сайн талтай. Харин зүүн чиглэлийн замаар ямар хэмжээний ямар ачаа тээвэрлэх нь одоогоор тодорхойгүй байна.

● Автозам. Монголын “Chinggis international Group” нэртэй компани Алтанбулагаас Замын-Үүд хүртэл, өөрөөр хэлбэл манай нутгаар дайруулан Орос-Хятадыг холбосон хурдны авто зам барих төсөл боловсруулаад байна. Мянга гаруй километр урттай уг замын нийт өртөг нь 10-12 тэрбум ам.доллар байх юм гэсэн. Хэрэв энэ төсөл хэрэгжиж эхэлбэл яах аргагүй мега төсөл болно. Энд харин хурдны авто зам уул уурхайн гаралтай биш, гол төлөв зорчигч, аж үйлдвэрийн болон хүнсний бараа тээвэрлэхэд зориулагддаг гэдгийг тэмдэглэх хэрэгтэй.

● Хийн ба нефть дамжуулах хоолой. ОХУ байгалийн хий болоод нефтийн асар их баялагтай орон. Тус улс төсвийн орлогынхоо дийлэнх хувийг чухамхүү байгалийн хий, нефтийн борлуулалтаас бүрдүүлдэг. ОХУ хийн болон нефтийн хоолойн өргөн сүлжээгээр Европын олон оронд хий, нефть нийлүүлдэг бөгөөд сүүлийн үед Азийн орнуудад нийлүүлэх талаар идэвхтэй ажиллаж байна.

Байгалийн хийн хувьд гэвэл 2014 онд ОХУ-ын “Газпром” БНХАУ-ын CN-РС-тай хий нийлүүлэх талаар хэлэлцээр ▶

► байгуулсан. Хийг баруун болон зүүн чиглэлээр нийлүүлэхээр төлөвлөж байгаа бөгөөд зүүн чиглэлээр тавих хийн хоолойгоо (“Сила Сибири” гэж нэрлээд байгаа) барьж эхлээд байна. Харин баруун чиглэлээр хоолой тавих маршрутаа өнөөдрийн байдлаар эцэслэн тохироогүй байна. Хэрэв хоолойг Монголын нутгаар явуулбал илүү дөт учраас тэр хэмжээгээр хямд болж, барих хугацаа нь богиносно гэдгийг манай тал ойлгуулах талаар идэвхтэй ажиллах хэрэгтэй байгаа юм. Өнгөрсөн оны сүүлээр Бээжин хотноо БНХАУ-ын Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны албаны хүмүүстэй уулзахад тэд хэрэв Оросын тал зөвшөөрвөл хийн хоолойг Монголын нутгаар дайруулахад татгалзах зүйлгүй гэж ярьж байсан.

Нефтийн хоолойн хувьд гэвэл ОХУ-ын Сквородиногоос БНХАУ-ын Дачин хүртэлх хоолойг 2011 онд ашиглалтад оруулсан. Иймээс манайхаар дамжуулж нефтийн шинэ хоолой тавих асуудлыг ойрын үед бараг л ярихгүй болов уу. Харин төмөр замаар нефть нийлүүлэх сонирхолтой байгаа. “Роснефть” компани 2016 онд “Улаанбаатар” төмөр замаар 3 сая тонн түүхий нефть БНХАУ руу тээвэрлэхээр захиалга өгөөд байна.

- Эрчим хүчний шугам. Оросын Зүүн Сибирь эрчим хүчний илүүдэлтэй байдаг. Эрхүүгийн, Братскийн, Усть-Илимийн, Богучаны гэсэн дөрвөн аварга усан цахилгаан станц, манай ТЭЦ-IV – өөс илүү том арваад дулааны цахилгаан станцтай “Иркутскэнерго” компани илүүдэл эрчим хүчээ Монголоор дамжуулан БНХАУ-д нийлүүлэх талаар олон жил ярьж байна. Гэтэл манайх өөрсдийн нүүрсний ордуудаа түшиглэн дулааны цахилгаан станцууд барьж бас БНХАУ-д эрчим хүч нийлүүлэх сонирхолтой байдаг. Өнгөц харвал Орос, манай хоёрын сонирхол давхцаж байгаа мэт боловч хэрэв гурван орныг холбосон эрчим хүчний шугам тавигдах юм бол Зүүн Хойд Азийн эрчим хүчний нэгдсэн системийн бүрэлдэхүүн хэсэг нь болж аль алиндаа ашигтай байх болно гэж мэргэжлийн хүмүүс ярих юм билээ. Ер нь энэ талаар илүү тодорхой судалгаа хэрэгтэй байгаа юм.

- Бусад төслийн тухайд. Монголоор дайруулан холбооны шинэ шугам тавих, агаарын шинэ зам нээх зэрэг төслүүдийн талаар ярьдаг. Эдгээр нь ач холбогдол, хөрөнгө оруулалтаараа мега төслийн хэмжээнд хүрэхгүй гэж бодож байна. Гэхдээ энэ бол хувь хүний л

бодол.

Монгол, Орос, Хятадыг хамарсан дэд бүтцийн эдгээр төсөл нь заавал гурван талын оролцоо шаардах тул төслүүдийг судлах, эхлүүлэх дараалал, хугацааг тодорхойлох, санхүүжүүлэх эх үүсвэрийг нь тохирох, гүйцэтгэгч болон хэрэгжүүлэгч байгууллагуудыг сонгох зэрэг үүрэг бүхий гурван орны хамтарсан Олон улсын төсөл, хөрөнгө оруулалтын судалгааны төв байгуулах хэрэгтэй юм.

Судалгааны ийм төв байгуулах тухай санааг Ерөнхийлөгч Ц.Эл-бэгдорж өнгөрсөн онд ОХУ-ын Уфа хотноо болсон хөрш гурван орны төрийн тэргүүн нарын уулзалтын үеэр дэвшүүлсэн. Нэгэнт манай Ерөнхийлөгч анх санааг нь гаргасан учраас уг төвийг байгуулах баримт бичгийн төслийг боловсруулан бэлтгэж гурван тэргүүний дараагийн уулзалтын үеэр гарын үсэг зурах ажлыг Гадаад хэргийн яам бэлтгэж байгаа гэж найдаж байна. Мөн манай Гадаад хэргийн сайд ОХУ болон БНХАУ-тай эдийн засаг, шинжлэх ухаан-техникийн талаар хамтран ажиллах Засгийн газар хоорондын комиссуудыг ахалдаг гэдгийг дурьдах хэрэгтэй.

Төслүүд янз бүрийн салбарт ►

► хамаарагдах учраас тодорхой яам, агентлаг биш (төрийн байгууллага нь бас нэг шат дамжлага болж хувирдаг аюултайг анхаарах хэрэгтэй), харин банк-санхүүгийн байгууллага эсхүл олон талт үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн оролцоотой корпораци байвал илүү зохимжтой гэж үзэж байна. Жишээ нь, манай улсаас Хөгжлийн банк эсхүл “Эрдэнэс МГЛ” корпораци, Оросын болоод Хятадын талаас эдгээртэй ижил төрлийн байгууллага байж болох юм. Хэрвээ нарийн тооцоо бүхий судалгаатай төсөл боловсруулж, хэрэгжүүлэх сонирхогчийг нь олох юм бол Азийн хөгжлийн банк (дүрмийн сан нь 55 тэрбум ам.доллар), шинээр байгуулагдсан Азийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын банк (дүрмийн сан нь 100 тэрбум ам.доллар), “Торгоны зам” сан (40 тэрбум ам.доллартай) зэрэг банк-санхүүгийн байгууллагуудад санхүүжилтийн талаар хандах боломжтой гэж бодож байна.

Монголыг дайран өнгөрөх дэд бүтцийн төслүүдэд хоёр хөршийн буюу Орос, Хятадын оролцоо, хөрөнгө оруулалт заавал байх ёстой гэж бодогддог. Ингэснээр эдгээр төсөл үр ашигтай байх баталгаа бий болно. Өөрөөр хэлбэл ачаа илгээгч болон ачаа хүлээн авагч буюу худалдагч болон худалдан авагчийн оролцоо байх юм бол тэд төслийг аль болох ашигтай байлгахыг зайлшгүй эрмэлзэж таарна.

Дэд бүтцийн эдгээр мега төслийг хэрэгжүүлэх нь манай орны нийгэм-эдийн засгийн амьдралд онцгой ач холбогдолтой учраас сонгуульд орох гэж байгаа улс төрийн намууд, сонгуулийн үр дүнд байгуулагдах Засгийн газар хөтөлбөртөө энэ талаар авах арга хэмжээний талаар тодорхой үе шаттай заалт оруулах нь зүйтэй юм.

Эцэст нь дурьдахад Орос, Хятадтай харилцах харилцаа нь манай орны хөгжил, аюулгүй байдалтай амин холбоотой учраас энэ хоёр оронтой харилцах харилцааны асуудлыг өргөн цар хүрээтэйгээр алс хэтийн (арав, хорь, магадгүй тавин жилийн дараах) төлөвийг тодорхойлон судалж байх хэрэгтэй юм. Ийнхүү томоор харж судалдаг хүн, байгууллага байдаг эсэхийг мэдэхгүй учраас ингэж бичиж байгаа юм. Хэрэв ийм судалгаа хийгддэггүй бол ҮАБЗ, ГХЯ, ШУА-ийн зохих бүтцүүд үүнийг системтэй ажил болгох ёстой гэж бодогдож байна. ■

Дэлхийн эдийн засаг

Дижитал эдийн засгийн парадигм

Д.УЛАМБАЯР (Доктор, профессор)

Хүн төрөлхтөн дэлхийн дулаарал, цаг уурын өөрчлөлтөд дасан зохицохоос гадна, олон туйлт дэлхийн шинэ бодлого, түүнчлэн дижитал ертөнцөд хэрхэн дасан зохицох тухай асуудал шинээр дэвшигдэн тавигдаж байна.

Хүн төрөлхтөн шинжлэх ухаан-технологийн урьд үзэгдээгүй ахиц, дэвшлийг Шинэ мянганд гаргах материаллаг болон оюун санааны үлэмж чадавхтай. Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи, өндөр технологийн суурь бүтэц, дэд байгууламж, нэг хүнд ногдох нийтийг хамарсан өндөр хурдны интернэтийн сүлжээ, гол эдийн засгийн бүтцүүдийн хоорондох интегралчлал, инновацичлал улс орны хөгжлийн гол хэмжүүр болов.

Орчин үеийн эдийн засгийн өсөлтийг сонгодог эдийн засгийн өсөлтийн онолоор тайлбарлахад ихээхэн учир дутагдалтай боллоо. Уламжлалт эдийн засгийн онолоор үйлдвэрлэл нь капитал, хөдөлмөрөөс шууд хамаарч, мэдээлэл, мэдлэг, технологи зэргийг гадаад хүчин зүйл гэж үзэж байв. Харин даяаршлын шинэ үед эдийн засаг, үйлдвэрлэлд мэдлэг, мэдээлэл болон мэдлэгт оруулсан хөрөнгө оруулалт шийдвэрлэх нөлөө үзүүлж байна.

XXI зууны эхнээс глобал эдийн засгийн харилцаанд бүтцийн шинэчлэл явагдаж дижитал эдийн засаг голлох үүрэг гүйцэтгэж, глобал шинэ чанартай өөрчлөлтүүд маш хурдацтай явагдах болов.

Зарчмын цоо шинэ үүрэгтэй болсон мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн үсрэнгүй хөгжилтэй уялдан орон зай, цаг хугацаа, эдийн засгийн шинжлэх ухааны хуучин тодорхойлолтууд шинэчлэгдэж, энэ нь эдийн засагт асар их хэмнэлт буй болгож, цаг хугацааны алдагдлыг үлэмж бууруулах болов. Нэг талаас

дэлхий дахины худалдаа-эдийн засаг, зах зээлийн харилцаанд мөнгө, санхүү, хөрөнгө, ажиллах хүчний асар өргөн шилжилт хөдөлгөөн, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, мэдлэг, мэдээлэлийн хил хязгааргүй урсгал явагдаж, улс орнуудын харилцан хамаарал урьд өмнө байгаагүйгээр гүнзгийрч, түүнд суурилсан даяаршсан макро шинэ ертөнц буй болж, нөгөө талд кибер хэмээх цоо шинэ орон зай, орчин буй болж, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжлөөс үүдэн мэдээллийн ертөнцөд томоохон өөрчлөлтүүд гарч, мэдээллийн аюулгүй байдал хэмээх шинэ ойлголт буй болов.

XX зууны сүүлчийн улиралд хүн төрөлхтний нэг том нээлт нь амьдрах гео-орон зайгаа цоо шинээр “тэлсэн” явдал юм. Энэ шинэ орон зайг цахим орон зай буюу cyber space гэх агаад хүний оюуны бүтээл болсон энэ орон зай хүн төрөлхтний амьдралд онцгой өөрчлөлт гаргаж, цаашид ч олон өөрчлөлт, шинэ зүйлсийг буй болгох нь тодорхой байна. Хүн төрөлхтөн материаллаг зүйлээс хамаарах нь эрс багасч, бодит биш жишээлбэл, интернэт банк, виртуаль эмнэлэг гэх мэт буй болж, цахим мөнгөөр гүйлгээ хийж, цахим дуудлага худалдаанд оролцож, маш өргөн сонголт бүхий шинэ төрлийн “new market”-д ороод байна. Бодит биет бүхий ертөнц цахим ертөнцөд биет биш болж байгаа нь түүний хамгийн түгээмэл шинж юм. Кибер технологийн хурдацтай хөгжлийн үр дагавараар дэлхий нийтийн аюулгүй байдал улам их эрсдэлтэй болж, санамсаргүй байдлаар өчүүхэн зүйлээс ч асар их хор хөнөөл учирч болзошгүй байдал мөн үүсээд буй.

Улс орны дотоод, гадаад бодлогын зааг ялгаа багасч, үндэсний эдийн засаг дэлхийн зах зээлийн хуулиар зохицуулагдаж, үндэсний баялаг, түүхий эдийн нөөцөө захиран зарцуулах нь нэг улсын эрх мэдэл, хил хязгаараас шалтгаалахгүй болов. Цахим ертөнц ►

► ганцхан мэдээлэл солилцох хэрэгсэл байхаа хэдийнэ больж, хил хязгааргүй эдийн засгийн талбар болсон байна. Өөр өөр соёл иргэншил, эдийн засаг, эрхзүйн тогтолцоотой 180 гаруй улс гүрэн интернетэд холбогдож, цахим сүлжээ нь бизнес, олон улсын худалдаа, хөрөнгө оруулалт, татвар, мэдээлэл, боловсрол, теле холбоо, ажил эрхлэлт, эрүүл мэнд энтертаймент гээд нийгмийн бүхий л харилцааг өөртөө нэгтгэж байна. Сүүлийн жилүүдэд 3D, 4G, Cloud Computing, nano зэрэг шинэ эдийн засагт эрчимтэй хөгжих болов.

Мэдлэг нь өнөө үед тоон хэлбэрт шилжсэн ба дижитал эдийн засаг гэдэг нь тоон технологит суурилсан программчлагдсан хийгээд цахим үйлдвэрлэл, цахим үйлчилгээ, цахим менежмент, цахим маркетингийн үйл явцад тулгуурласан эдийн засаг бөгөөд Internet Economy, New Economy, Knowledge Economy, Smart Economy, үүнээс салбарлан 3D Printing Economy, Web Economy гэх зэргээр янз бүрээр нэрлэж буй ч шинж чанар нь адилхан ажгуу.

Дижитал эдийн засаг нь хөдөлмөрийн бүтээмж, бүтээгдэхүүний өөрийн өртөг, хуваарилалтын талаарх бидний ойлголтыг эрс өөрчилж, эдийн засгийн өсөлт, баялаг болоод ажил эрхлэлтийг эрс өргөжүүлэх, шинээр ажлын байрыг буй болгох гол хөдөлгүүр гэж Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD), Ази-Номхон далайн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны (АРЕС) үйл явц онцлон тэмдэглэсэн байна. 2013, 2015 оны Дэлхийн эдийн засгийн чуулга уулзалтын салбар хуралдаанаар «e-World: Towards Globalization» «The Future of the Digital Economy» сэдэвт олон улсын томоохон хэлэлцүүлэг зохион байгуулагдсан. Энэ үеэр тэмдэглэж байсан гол санал дүгнэлт бол “Дэлхий ертөнц дижитал хувьсгалын үр дүнд үйлдвэрлэл технологийн хөдөлгөгч хүч, хуваарилалт болон кибер ертөнцийн үйл явцыг хувирган өөрчлөөд зогсохгүй хүмүүсийн өдөр тутмын амьдралын чанар, хэв маягийг ч үндсээр нь өөрчилж байна”, «Глобал эдийн засаг, үйлдвэрлэлийг үндсээр нь өөрчилж буй гол хүчин зүйл,

динамик нь e-revolution болж байна”, “e-manufacturing гэдэг нь мэдээллийн технологид суурилсан e-моделиар жолоодон тухайлбал, аварга том цахилгаан станцын үйлдвэрлэлийг ч энэхүү хувьсгалын үр дүнд кибер орчинд буй болгосон цагт, үлэмж том үйлдвэрлэлийн бодит бүтээмжийг дараагийн түвшинд буй болгох болно” гэжээ. Аж үйлдвэрийн дөрөв дэх үеийн хувьсгалын гол тулгуур нь мэдээллийн

дижиталчлагдсан системд холбогдон e-commerce-г суурилсан b-to-b-гийн (business-2-business) гарцтай болсон. Мэдээллийн технологид үндэслэсэн бизнесийн хувьсгал ажлын байрны зах зээлийг эрс өргөжүүлж, нэмэгдсэн өртөг илүү өндөр шингээсэн бизнес, ажил үйлчилгээг буй болгов. Цахим худалдаа буюу e-business олон улсын бизнес болон өдөр тутмын худалдаанд өргөн нэвтэрлээ. Өндөр хурдны сүлжээнд суурилсан on-line эмнэлгийн үйлчилгээ амьдралын чанарыг эрхгүй өөрчилж буй ажээ. Тийнхүү шинэ мянганы эрин үеийн эхнээс e-society-г байгуулж байгаа ажээ.

АНУ-ын ҮНӨ (GNI-Gross National Income)-д эзлэх дижитал эдийн засгийн байр суурь тасралтгүй өсөн нэмэгдсээр байна. 2013 онд АНУ-д дижитал эдийн засгийн салбарт 300 тэрбум ам. долларын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг буй болгосон байх бөгөөд ойрын 10 жилд энэ үзүүлэлт 6.1 их наяд ам. доллараар хэмжигдэх юм. McKinsey and Co-гийн судалгаагаар АНУ-ын 10 доллар тутмын нэг нь биет мөнгөн хэлбэрт

байгаа бөгөөд үлдсэн ес нь цахим хэлбэртэй байдаг байна. АНУ-ын глобал бодлогод эдийн засгийн үүрэг эрс нэмэгдэж байгааг онцолж гадаад бодлогоо тодорхойлохдоо: economics of power буюу хүчний эдийн засаг, power of economics буюу эдийн засгийн хүч гэсэн хоёр зарчмыг баримталж байна. Хэнд хүч чадал (мэдээж мэдлэг болон технологижсон эдийн засаг) байна тэнд манлайлал байдаг нь нэн тодорхой.

Швед, Сингапур дижитал эдийн засагтай орнуудын хамгийн хүчтэй өрсөлдөгчид гэдгийг 2015 оны Дэлхийн эдийн засгийн форумын салбар хуралдаанд танилцуулсан судалгаа харуулж байна.

Тиймээс Монгол Улсад дижитал эдийн засгийн хөгжлийн шинэ чиг хандлагын судалгаа, дүн шинжилгээ нэн чухал тулгамдсан асуудал болж байна. Монгол Улсын үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг эрхэмлэж үндэсний аюулгүй байдлыг хангах хамгийн гол зорилт нь мэдлэг болон технологид суурилсан, солонгорсон тоон эдийн засгийн бүтэцтэй байх явдал мөн. ■

ДИГИТАЛ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОГТОЛЦОО

технологи, дижитал эдийн засаг юм.

Олон улсын эдийн засагт дижитал эдийн засаг шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэж өндөр технологийн үйлдвэр, олон улсын тээвэр, авто машин болон программын удирдлагатай суурь машины үйлдвэр, олон улсын төлбөр тооцоо, олон улсын банк, санхүү, хөрөнгийн миграци, хөрөнгийн бирж бүхэлдээ дижитал системд суурилж байна.

“Korea Telecom”-ын мэдээлснээр өндөр хурдны сүлжээний үйлчилгээнд тулгуурласан мэдээллийн суурь бүтэц, дэд байгууламжийг цогцоор нь бүрдүүлж байгаа нь хүмүүсийн амьдралын чанарыг үндсээр нь өөрчилж байна. Өндөр хурдны сүлжээний үйлчилгээнд интеграцлагдсан төрийн институци e-government-ийг нэгэнт буй болгож, энэ нь хамгийн хурдан шуурхай засаглалын үйлчилгээг иргэдэд санал болгож байна. Өндөр хурдны сүлжээний үйлчилгээнд холбогдсон дунд, их, дээд сургууль өндөр зэрэглэлийн чанартай e-education тогтолцоог буй болгожээ. Жижиг, дунд үйлдвэрлэгчид